

RIKSDAGENS PROTOKOLL.

1939.

Andra kammaren.

Nr 29.

Måndagen den 8 maj.

Kl. 4 e. m.

§ 1.

Justerades protokollet för den 2 innevarande maj.

§ 2.

Avlämnades följande Kungl. Maj:ts propositioner, nämligen:

av herr statsrådet *Eriksson* propositionen, nr 288, angående ytterligare anslag till statlig lagerhållning; och

av herr statsrådet *Wigfors* propositionen, nr 293, angående provisorisk avlöningsförstärkning och provisoriskt dyrortstillägg åt vissa befattningshavare m. m.

Dessa propositioner bordlades.

§ 3.

Föredrogos följande å kammarens bord vilande propositioner; och hänvisades därvid

till statsutskottet propositionen, nr 279, med förslag till kungörelse om ändring i vissa delar av civila avlöningsreglementet den 4 januari 1939 (nr 8) m. m.;

till bevillningsutskottet propositionen, nr 280, med förslag till vissa ändringar i gällande tulltaxa;

till bankoutskottet propositionen, nr 281, angående pensionering av vissa befattningshavare vid skyddshemmet åkerbrukskolonien Hall m. m.;

till behandling av lagutskott propositionerna:

nr 284, med förslag till allmän förfogandelag m. m.;

nr 285, med förslag till lag om förbud i vissa fall mot utrikes fraktfart med svenskt fartyg m. m.;

nr 286, med förslag till lag om förbud i vissa fall mot överlåtelse eller upplåtelse av fartyg m. m.;

nr 287, med förslag till lag med vissa vid krig tillämpliga bestämmelser om utländsk försäkringsanstalt, som här i riket driver försäkringsrörelse, och lag med vissa bestämmelser om inländsk försäkringsrörelse vid krig; och

nr 289, med förslag till maximiprislag;

till bankoutskottet propositionen, nr 290, med förslag till lag om förfogande över utländska betalningsmedel m. m. under utomordentliga, av krig föranleda förhållanden (valutalag);

Andra kammarens protokoll 1939. Nr 29.

till behandling av lagutskott propositionen, nr 291, med förslag till lag om förfogande i vissa fall över egendom för krigsmaktens beredskap (beredskapsförfogandelag); samt

till bankoutskottet propositionen, nr 292, angående pensionsrätt för vissa professorer vid konsthögskolan och vissa tjänstemän vid konjunkturinstitutet.

§ 4.

Föredrogs och remitterades till statsutskottet herr *Hanssons* i Vännäsby *m. fl.* på bordet liggande motion nr 503.

§ 5.

Föredrogs, men bordlades åter statsutskottets utlåtanden nr 155—161 samt jordbruksutskottets utlåtande och memorial nr 56 och 57.

§ 6.

Föredrogs herr *Flygs* vid kammarens nästföregående sammanträde gjorda, men då bordlagda anhållan att få till hans excellens herr ministern för utrikes ärendena framställa interpellation angående förhållandena vid förhandlingarna inom 1938 års ålandskonferens i Helsingfors mellan de åländska delegaterna och vissa ledamöter av den svenska delegationen; och blev denna anhållan av kammaren bifallen.

§ 7.

*Svar å
interpellation.*

Sedan hans excellens herr ministern för utrikes ärendena meddelat herr talmannen sin avsikt att omedelbart besvara herr *Flygs* i näst föregående paragraf omförmälda interpellation, lämnade herr talmannen nu ordet till

Hans excellens herr ministern för utrikes ärendena **Sandler**, som yttrade: Herr talman! Å den första frågan är svaret ja. Därav följer, att den andra frågan blev besvarad den 22 mars.

Vidare yttrade:

Herr **Olsson** i Stockholm: Herr talman! Herr *Flyg* har framställt denna interpellation med anledning av den debatt, som förts här i riksdagen i samband med besvarandet av en tidigare interpellation.

Det förklarades då från hans excellens utrikesministerns sida, att ingenting hade förekommit, som kunde ge anledning till klagomål mot de i delegationen ingående tjänstemännen. Senare har emellertid framkommit en del mycket skarpa anklagelser, som visa, att det icke var alltför helt med det svar, som utrikesministern den gången avgav. Fyra av Ålands kanske mest kända män ha ju i en svensk tidning under edlig förpliktelse meddelat sina synpunkter och iakttagelser, och man har därvid icke blott anklagat ett par svenska tjänstemän för olämpligt uppträdande, utan man har också riktat ett visst klander emot hans excellens utrikesministern. Jag tar för givet, att de anklagelser, som där framställts, icke äro utan fog. Man måste ju tro åtminstone på en del av, ja, kanske på allt vad dessa fyra välkända och med allmänt förtroende omfattade ålänningar ha sagt.

Under alla förhållanden är detta en affär, som gjort ett mycket pinsamt intryck här i landet. Vi ha ju haft den uppfattningen, att vi böra vara goda vänner med ålänningarna och söka stödja deras intressen så långt som de sammanfalla med svenska intressen. Under sådana förhållanden borde ju icke dylikt få förekomma, som nu påtalats.

Svar å interpellation. (Forts.)

Det är för att få denna fråga klarlagd, som herr Flyg framställt sin interpellation. Jag beklagar, att herr Flyg icke själv har tillfälle att vara närvarande vid detta sammanträde. Då utrikesministern har svarat kort och gott på frågorna, så står här uppgift mot uppgift. Ännu så länge tror jag på de under edlig förpliktelse avgivna uttalandena från åländskt håll.

Det kanske blir, herr talman, tillfälle att litet senare under denna riksdag komma med ytterligare material i denna sak.

Hans excellens herr ministern för utrikes ärendena **Sandler**: Herr talman! Jag förstår mycket väl, att man försöker bereda sig tillfällen att etablera debatter i denna angelägenhet. Interpellanten har begärt att få veta min mening, och han har fått det. Därmed bör det vara nog.

Herr **Olsson** i Stockholm: Herr talman! Det är kanske inte riktigt, att det är nog. Det är lätt att vara litet överlägsen ibland, men jag tror för mitt vidkommande, att det är klokt att vara litet mera diplomatisk. Har ett misstag begåtts, är det mera ärligt och uppriktigt att erkänna detta än att blankt förneka vad som har förekommit.

Överläggningen förklarades härmed avslutad.

§ 8.

Justerades protokollsutdrag.

Kammarens ledamöter åtskildes härefter kl. 4.11 e. m.

In fidem
Sune Norrman.

Tisdagen den 9 maj.

Kl. 4 e. m.

§ 1.

Justerades protokollen för den 3 innevarande maj.

§ 2.

Herr statsrådet *Quensel* avlämnade Kungl. Maj:ts propositioner:
nr 282, angående överenskommelse om skyddet av Ålandsöarnas neutralitet;
och
nr 283, angående förslag till lag om ändrad lydelse av § 28 mom. 2 värnpliktslagen den 30 juni 1936 (nr 443).

Dessa propositioner bordlades.

§ 3.

Föredrogos och hänvisades till statsutskottet Kungl. Maj:ts å kammarens bord vilande propositioner:

nr 288, angående ytterligare anslag till statlig lagerhållning; och
nr 293, angående provisorisk avlöningsförstärkning och provisoriskt dyrtortstillägg åt vissa befattningshavare m. m.

§ 4.

Anmäldes och godkändes bevilningsutskottets förslag till riksdagens skrivelse, nr 241, till Konungen i anledning av väckta motioner om beredande av skattefrihet för vissa gåvor till inköp av luftskyddsmateriel.

§ 5.

Justerades protokollsutdrag.

§ 6.

Ledighet från riksdagsgörömlen beviljades:

herr <i>Lindberg</i> i Umeå	under 3 dagar fr. o. m. den 11 maj,
› <i>Jansson</i> i Falun	› 4 › › › 10 › och
› <i>Liedberg</i>	› den 11 maj.

Kammarens ledamöter åtskildes härefter kl. 4.8 e. m.

In fidem
Sune Norrman.

Onsdagen den 10 maj.

Kl. 11 f. m.

§ 1.

Herr talmannen lämnade på begäran ordet till

Svar på fråga.

Chefen för försvarsdepartementet, herr statsrådet **Sköld**, som anförde: Herr Tornegård har till mig framställt fråga, huruvida jag vore villig att medverka *dels* till att de ackordhästar, som nu skola uppköpas, i möjligaste utsträckning förvärfvas av uppfödare direkt, *dels* till att remonteringsnämnderna erhålla i uppdrag att i vidgad omfattning inköpa varmblodiga hästar.

Beträffande frågans första del kan jag upplysa, att arméförvaltningens intendenturdepartement utfärdat bestämmelser av innebörd, att vid uppköp av ackordhästar skall eftersträvas att erhålla sådana hästar, som säljarna själva äro villiga att mottaga till utfodring. För att underlätta möjligheterna för direkt hänvändelse till uppfödare har vidare medgivits, att inköp av ackordhästar må tills vidare ske genom underhandsuppköp.

Rörande frågans senare del vill jag framhålla, att antalet remonter, som skall uppköpas, varje år bestämmas av riksdagen. Därutöver sker inköp av varmblodiga hästar jämväl som ackordhästar. Detta antal har de senare åren varit i stigande. I beredskapssyfte skall utöver den vanliga remonteringen företagas extra inköp av varmblodiga hästar, innevarande budgetår med cirka 40 och nästa budgetår med cirka 65 hästar.

Utöver vad nu sagts äro för närvarande icke några åtgärder planerade i med frågan åsyftade avseenden.

Härpå yttrade

Herr **Tornegård**: Herr talman! Jag ber att till herr statsrådet och chefen för försvarsdepartementet få framföra mitt tack för det svar som nu lämnats på min fråga. Dock skulle det ha varit angenämt, om jag fått något löfte, att de hästar, som redan i år skola uppköpas som ackordhästar, i större utsträckning skulle köpas direkt från uppfödarna.

Jag är nämligen förvissad om att det är många hästar, som köpas av hästhandlare och som dessa göra sig en stor vinst på genom sin förmedling mellan uppfödarna och staten. Denna vinst anser jag vara tämligen överflödig, då staten väl kan vända sig direkt till uppfödarna för att fylla sitt behov av hästar. Vidare finns det ingen möjlighet att vi på Öland t. ex. — liksom även är fallet i andra trakter långt från regementenas förläggningsorter — skulle kunna åtaga oss hästarnas vidare utfodring, då frakterna oftast ställa sig för dyrbara. Likväl böra ju de trakter, som ha stor uppfödning av hästar, i första hand få sälja sina hästar till staten direkt. Då erhåller också staten största möjliga garanti för att de hästar som uppköpas verkligen äro födda inom landet, vilket även framgår av tjänstemeddelandet rörande lantförsvaret nr 13.

Svar på fråga. (Forts.)

Jag skulle för den skull vilja anhålla, att statsrådet i fortsättningen ville medverka till att dessa ackordhästar i större utsträckning komme att köpas av uppfödarna, oberoende av om man på orten kan erhålla utackordering av hästarna eller ej. Det kan inte vara rätt som nu sker, att hästhandlarna skola tjäna stora pengar på uppfödarnas bekostnad.

Härmed var överläggningen slutad.

§ 2.

Svar på fråga. Ordet lämnades härefter på begäran till

Chefen för socialdepartementet, herr statsrådet **Forslund**, som anförde: Herr talman! Fröken Andersson har till mig riktat den frågan, huruvida jag anser nödigt att för luftskyddsarbetet upprätta en central myndighet med verkställande befogenheter.

Till svar vill jag framhålla, att vi redan ha en central myndighet med verkställande befogenhet för det civila luftskyddsarbetet, nämligen luftskyddsinspektionen. Inspektionen har att, i enlighet med statsmakternas anvisningar, förfoga över de anslag, som beviljats för olika grenar av det civila luftskyddet. Sålunda åvilar det luftskyddsinspektionen att anskaffa och fördela för luftskyddsorderna erforderliga alarmeringsaggregat samt att anskaffa, lagra, underhålla och fördela gasskyddsutrustning för den aktiva personalen. Inom området för inspektionens arbetsuppgifter ligger vidare att utfärda anvisningar till ledning för myndigheter, enskilda sammanslutningar och allmänheten, att planlägga mer omfattande luftskyddsåtgärder samt att inspektera hela den civila luftskyddsorganisationen.

Det har, såvitt för mig är känt, icke hittills från något håll gjorts gällande, att luftskyddsinspektionens arbetsuppgifter borde fixeras på ett sätt, som är i princip avvikande från den nu rådande ordningen.

Härefter yttrade:

Fröken **Andersson**: Herr talman! Jag ber att till herr statsrådet och chefen för socialdepartementet få framföra mitt tack för det här avgivna svaret. Jag vet också fuller väl, att luftskyddsinspektionen existerar, men alla veta också, att dess befogenheter — liksom kanske framför allt det stöd denna inspektion erhållit från statsmakterna — äro minst sagt otillräckliga. Vi veta, att det finns massor av frivilliga krafter ute i landet, som arbeta inom detta område, men vi veta också, att området är så vidsträckt och framför allt så betydelsefullt, att dessa frivilliga krafter behöva allt det stöd de kunna få.

Det är därför jag har velat understryka vikten av att luftskyddsinspektionen dels erhåller vidsträcktare befogenheter, dels också får det stöd, som jag vet, att denna inspektion har begärt. Jag är emellertid glad, att herr statsrådet tycks ha sin uppmärksamhet riktad på denna fråga, och jag vill, herr talman, bara uttrycka den förhoppningen, att frågan även i fortsättningen ägnas all den uppmärksamhet dess vikt kräver.

Chefen för socialdepartementet, herr statsrådet **Forslund**: Av den med få ord framställda frågan är det litet svårt att få klart för sig vad den frågande egentligen åsyftar. För oss är det ganska klart, att luftskyddsinspektionen från regeringens sida skall givas allt det stöd den kan vara i behov av.

Överläggningen förklarades härmed avslutad.

§ 3.

Chefen för finansdepartementet, herr statsrådet **Wigforss**, erhöll på begäran ordet och anförde: Herr talman! Ledamoten av denna kammare herr Flyg har i en till mig ställd interpellation frågat, om ett i svensk press återgivet meddelande om ett finskt statslån, i vilket även riksbanken skulle ha deltagit, vore riktigt, samt om i så fall lånetransaktionen enligt min mening stode i överensstämmelse med vad som stadgas i för Sveriges riksbank gällande lag. *Svar å interpellation.*

Till svar vill jag bekräfta, att finska staten tagit upp ett $2\frac{1}{2}$ % obligationslån å sammanlagt 30 miljoner svenska kronor att återbetalas den 1 april 1942. Av detta lån övertager riksbanken, enligt vad jag inhämtat, obligationer för nominellt 10 miljoner kronor. 16 § i lagen för Sveriges riksbank ger banken rätt att köpa, bland annat, lätt säljbara utländska statspapper. Obligationsförvärvets lämplighet ur placeringssynpunkt ankommer det på bankoutskottet att i föreskriven ordning pröva.

Vidare yttrade:

Herr Flyg: Herr talman! Jag ber att få tacka finansministern för det svar han avgivit på min interpellation. Jag tror emellertid, att han förstår mig, då jag samtidigt säger, att jag inte kan låta detta tack omfatta även innehållet i det avgivna svaret. Ty vad jag riktat uppmärksamheten vid såsom det enligt min mening väsentliga i den angelägenhet interpellationen gäller har finansminister Wigforss alls icke berört — av vilka orsaker skall jag för mitt vidkommande inte alls uttala mig om.

Det är ofrånkomligt, att om man stöder sig på den lag, som gäller för Sveriges riksbank, nr 437 i Svensk författningssamling för år 1934, så finner man huvudsakligen endast en paragraf, § 15, vilken i detta fall skulle komma i fråga. Där säges: »Riksbanken må upptaga utländsk kredit ävensom bevilja utländsk centralbank kredit.

Därjämte må riksbanken hos utländsk bankinrättning insätta penningar samt av sådan bankinrättning såsom insättning mottaga penningar med eller utan räntegottgörelse.»

Om vi här nu endast hade att rätta oss efter det telegram, som via T. T. kom till svensk press från Helsingfors, kunde man ju förutsätta, att den transaktion, som i detta telegram omnämndes såsom ett lån, beviljat av Sveriges riksbank, Stockholms enskilda bank och som tredje part den finska statsbanken, försiggått i de former, som angivits i § 15, nämligen att svenska riksbanken beviljat finska statsbanken en kredit till ett visst belopp, och att även Enskilda bankens penningar, en del av lånet således, förmedlats under liknande former.

Så har tydligen icke skett, ty nu hänvisar finansminister Wigforss i stället till § 16 i lagen för Sveriges riksbank, vilken ger banken rätt att köpa bl. a. lätt säljbara utländska statspapper.

Samtidigt meddelar han emellertid tydligt och klart, att finska staten tagit upp ett lån. Men om man meddelar, att finska staten tagit upp ett lån, medger man förmodligen samtidigt, att Sveriges riksbank har beviljat en del av detta lån, och då spørjer jag, herr talman: vad har det nu för sammanhang med den paragraf, som finansministern hänvisar oss till? Har det förekommit köp av utländska statspapper, och i så fall: hur ämnar man förfara med den produkt, som här är inköpt? Ämnar man, såsom det signalerats gissningsvis i en, jag höll på att säga riksbankstidning, sälja den pant man har fått för det lån, som här beviljats?

Jag kan inte förstå, herr talman, att man så lätt kan gå förbi en transaktion av dylik karaktär. Kanna riksbanksfullmäktige utan att höra riksdagen, utan

Svar å interpellation. (Forts.)

att anse det som någonting utöver den vanliga verksamheten, i dag bevilja ett dylikt lån på 10 miljoner kronor till Finland, så kunna givetvis riksbanksfullmäktige i morgon bevilja ett liknande lån på 100 miljoner till ett annat land. Och därmed ha vi kommit in på en verksamhet, för vilken jag hävdar, att det icke finnes stöd i den lag, som gäller för Sveriges riksbank. I dag skulle man kunna säga, att regeringen tolkat en av de paragrafer som finnas i denna lag på sådant sätt, att den för framtiden skulle av riksbanksfullmäktige kunna utnyttjas på det sätt, som här har skett. Jag undrar, om denna kammare och dess medkammare äro villiga att ge riksbanksfullmäktigeinstitutionen den befogenhet den i detta fall fått finansministerns ord på att den har. Jag undrar, om riksdagen är villig att ge riksbanksfullmäktige i samförstånd med högvördiga bankoutskottet befogenhet att börja bedriva låneverksamhet — till $2\frac{1}{2}$ % ränta för ögonblicket, kanhända till högre räntesats i framtiden — det beror väl på hur pass sympatisk man anser själva transaktionen vara. Några finansiella synpunkter kan jag i varje fall inte spåra bakom den här räntesatsen. Vilja vi emellertid icke godkänna, att detta förfaringssätt blir praxis, så föreligger här enligt min mening ett tydligt skäl och ett nödvändigt behov att i lagen för Sveriges riksbank säga ifrån, att riksbanksfullmäktige icke äga befogenhet att inlåta sig på affärer av dylik karaktär utan att höra regeringen eller utan att höra riksdagen.

I min interpellation pekade jag dessutom, herr talman, på detta låns dagsaktuella och — låt mig säga det klart och tydligt — utrikespolitiska sammanhang och karaktär. Frågan har ett ofrånkomligt sammanhang med det övriga samarbete, som har ägt rum under senare tid mellan å ena sidan svenska regeringen och å andra sidan finska regeringen. Jag vill här endast med några få ord peka på det förhållandet, att det i denna kammare och i allmänt ansvarskännande politiska kretsar i dag råder en mer bestämd uppfattning än någonsin, att det gäller för Sverige att inta en strikt och klart neutral position. Det är klart, att man på detta spörsmål icke behöver anlägga sådana synpunkter, men det är också klart, att man i detta fall mycket väl *kan* anlägga sådana synpunkter, då man ser till detaljerna och nu hör finansministerns förklaring.

Jag ber vidare att få beröra sammanhanget med Stockholms enskilda bank. Denna bank och det finansiella namn den banken representerar här i Sverige har tidigare engagerat sig i den svensk-finska politiken och speciellt i det avsnitt därav, som heter Ålandsfrågan, på sådant sätt, att vi kunna säga, att dagens läge är beroende av detta engagemang. När man i närvarande stund ser, hur denna bank här tillträder som tredje part, vid sidan av Sveriges riksbank, då frågar man sig verkligen ännu en gång, hur det är möjligt, att affärstransaktioner av dylik karaktär kunna få försiggå, utan att de omedelbart påtalas och omedelbart bli föremål för korrigerering från det håll, där en dylik korrigerering borde göras.

Det är, herr talman, vad jag har att säga för dagen med anledning av det innehållslösa svar, som finansministern här har avgivit. Detta svars kringgående karaktär är för mig ett klart bevis för att den av mig påtalade angelägenheten är sjuk. Det återstår endast en sak att göra, nämligen att, när möjligheter därtill föreligga, framställa ett yrkande om sådan ändring av den gällande lagen för Sveriges riksbank, att befogenheten att bedriva finansiell utrikespolitik fräntages riksbanksfullmäktige och bankoutskottet och förläggas där den rätteligen bör vara: i riksdagens eget avgörande.

Herr **Jonsson** i Eskilstuna: Med anledning av formen för denna interpellation och kanske också med anledning av innehållet i det anförande, som

Svar å interpellation. (Forts.)

herr Flyg här hållit, kan det vara nödvändigt att fästa kammarens uppmärksamhet på ett visst förhållande. Det är i varje fall nödvändigt för allmänhetens skull att påpeka, att riksbanken är riksdagens verk och icke Kungl. Maj:ts verk. Riksbanken sorterar under riksdagen, och fullmäktige äro ansvariga inför riksdagen.

Då herr Flyg envist biter sig fast vid § 15, är det angeläget att stryka under, att fullmäktige vid handläggningen av detta ärende ha stött sig på riksbankslagens § 16. Om herr Flyg har någonting att anmärka, har han att göra bankoutskotet uppmärksam på att riksbanksfullmäktige enligt hans mening icke ha följt lagens bestämmelser.

Herr **Flyg**: Bara ett par ord. Med anledning av herr Jonssons påpekande, att riksbanken är riksdagens verk, vill jag ännu en gång framhålla, att det må vara ett riksdagens aktuella intresse att snarast se till, att riksbanksfullmäktiges verksamhet av den karaktär, det här är fråga om, upphör. Hänvisningen till § 16 kan bemötas enbart med påpekandet, att varken § 15 eller § 16 ger något stöd för en lånetransaktion av den art, varom här är fråga.

Herr **Holmgren**: Jag vill erinra om att kammaren häromdagen utsåg riksdagens revisorer. De komma tvevelsutan att uppmärksamma denna fråga, varför vi kunna lugna oss och uppskjuta diskussionen i denna punkt till nästa år, då revisorernas granskning föreligger.

Chefen för finansdepartementet, herr statsrådet **Wigforss**: Jag skall endast tillägga en upplysning, som herr Flyg kunde ha inhämtat ur varje riksbanksrapport, nämligen att dessa 10 miljoner kronor i utländska lätt säljbara obligationer endast utgöra en mindre del av det innehav av utländska obligationer, som riksbanken ständigt redovisar. Om alltså någon skulle ha fått den föreställningen, att detta köp av utländska obligationer skulle vara en nyhet i riksbankens verksamhet, kan han bara hänvisas till riksbanksrapporterna.

Herr **Flyg**: Herr talman! Det är verkligen egendomligt, att det skall vara så svårt att förstå varandra, fastän både jag och herr Wigforss tala svenska, låt vara med litet olika dialekter.

Det förhåller sig ju så, att jag har påtalat formen för den transaktion, som här är på tal. I min interpellation ifrågasatte jag, om det var riktigt, att ett lån av den karaktär, som uppgivits i telegrammet från Helsingfors, beviljats. Finnes det stöd i gällande lag för en dylik låneverksamhet? På den frågan har icke något svar lämnats. Herr statsrådets sista replik innebär icke något svar i det avseendet. Här är emellertid, anser jag, den ömtåliga punkten, ty Sveriges riksbank såsom ett statligt organ får icke engagera sig i rustningspolitiken i andra länder än det land, där banken i fråga hör hemma.

Härmed var överläggningen slutad.

§ 4.

Herr statsrådet *Strindlund* avlämnade Kungl. Maj:ts proposition, nr 294, angående inköp för telegrafverkets räkning av vissa fastigheter i kvarteret Jericho i Stockholm samt uppförande av en ny radiostation å västkusten.

Denna proposition bordlades.

§ 5.

Föredrogos var för sig och hänvisades till utrikesutskottet Kungl. Maj:ts å kammarens bord vilande propositioner:

nr 282, angående överenskommelse om skyddet av Ålandsöarnas neutralitet; och

nr 283, angående förslag till lag om ändrad lydelse av § 28 mom. 2 värnpliktslagen den 30 juni 1936 (nr 443).

§ 6.

*Ang. delaktig-
het i statens
pensions-
anstalt för
viss personal
hos väg-
distrikten.*

Föredrogs bankoutskottets utlåtande, nr 42, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående delaktighet i statens pensionsanstalt för viss personal hos vägdistrikten.

Därvid yttrade:

Herr **Lindmark**: Herr talman! I föreliggande bankoutskottets utlåtande nr 42 behandlas Kungl. Maj:ts proposition angående delaktighet i statens pensionsanstalt för viss personal hos vägdistrikten. Jag ber att få uttala ett tack till finansministern, därför att Västerbottens läns vägstyrelseförening framställning lett till denna proposition. Vägstyrelseföreningen kommer att i stort sett känna sig tillfredsställd med resultatet.

Det finnes dock en punkt här, där jag, och givetvis också en del andra, icke äro fullt tillfredsställda. I skrivelse till Kungl. Maj:t den 16 april 1927 uppdrog Kungl. Maj:t åt väg- och vattenbyggnadsstyrelsen att utfärda normalbestämmelser för pensionering av vägdistriktens tekniska personal. Detta ledde till att kungl. styrelsen den 14 maj 1927 utfärdade sådana allmänna normer. I dessa allmänna normer finnes föreskrivet, att pensionsrätt inträder efter uppnådda 63 levnadsår och en tjänstetid av 30 år. I nu föreliggande proposition föreslås på tillstyrkan av pensionsanstalten, att pensionsåldern skall utgöra 65 år och antalet tjänstår 33. I den motion, som jag väckt och som handlar just om denna punkt i propositionen, har jag förmenat, att de tidigare gällande bestämmelserna enligt väg- och vattenbyggnadsstyrelsens normer fortfarande böra gälla.

Det finnes i utskottets utlåtande åberopat vissa synpunkter, som Sveriges arbetsledareförbund framlagt i denna fråga. Någon närmare redogörelse för vad dessa synpunkter innebära finnes dock icke i utlåtandet. Jag ber att få citera några rader ur framställningen. Där tecknas i korta drag vad jag närmast avsett med min motion. Det heter där bl. a.: »Mycket starka skäl tala också för bifall till motionen. Utöver vad motionären anført, vari vi till alla delar instämma, anhålla vi att få framställa ytterligare följande.

För de arbetsledare vid vägdistrikten, som f. n. äro pensionsförsäkrade i S. P. P. — det är Svenska Personal-Pensionskassan — »gälla för alla utom 7 en pensionsålder på högst 63 år. För statens egna befattningshavare gäller i regel en pensionsålder av 63 år för arbetsledare av olika kategorier t. ex. verk-mästare, linjemästare, överbanmästare, maskinmästare m. fl., trots att åtskilliga av dessa grupper i motsats till vägmästarna och schaktmästarna ha sitt arbete förlagt inomhus och till en och samma plats. För åtskilliga tjänstemannagrupper, vilka liksom vägmästarna och schaktmästarna äro nödsakade att mestadels vistas på rörlig fot, är pensionsåldern 63 år trots att de icke äro arbetsledare t. ex. för jägmästare och skogstaxatorer. Särskilt bör också erinras om att vägingenjörerna erhålla pension vid 63 års ålder.»

Av detta uttalande framgår, att det lägges särskild vikt vid arten av det

Ang. delaktighet i statens pensionsanstalt för viss personal hos vägdistrikten. (Forts.)

arbete, som dessa vägmästare ha att utföra, nämligen arbetet i markerna med många gånger ansträngande promenader. Det är därför icke lämpligt, att tjänstgöringsåldern är alltför hög. Det antal personer, som skulle komma att försäkras, utgör omkring 430. I Svenska personalpensionskassan finnas redan omkring 210 av dessa försäkrade. Det är möjligt, att ett antal även finnas försäkrade i andra enskilda pensionskassor. Jag skulle emellertid tro, att det skulle vara till nytta och av värde, om väg- och vattenbyggnadsstyrelsens allmänna bestämmelser på ifrågakvarande område icke ändrades. Starka skäl tala för att allt borde förblivit vid det gamla. Emellertid avser jag icke att göra något yrkande om bifall till motionen. Förhållandena äro ju sådana, att det icke nyttar till något.

Jag skulle emellertid vilja till finansministern framställa en fråga. Det förhåller sig ju dock så, som jag nyss nämnde, att en del av denna personal redan är försäkrad i enskilda pensionskassor, och att det nu föreslås pensionsrätt i statens pensionsanstalt. Min fråga lyder: innebär pensionsrätten i statens pensionsanstalt, att pensionering av vägdistriktens tekniska personal i enskilda pensionsanstalter skall upphöra? Jag anhåller, att finansministern svarar på den frågan.

Chefen för finansdepartementet herr statsrådet **Wigforss**: Eftersom herr Lindmark framställt denna fråga till mig, vill jag svara, att saken kräver en undersökning, innan jag kan giva något svar.

Herr **Holmgren**: Utskottet likaväl som Kungl. Maj:t har funnit den mest praktiska vägen att ordna pensionsförhållandena för vägmästarna och med dem likställda vara att inordna dem i statens pensionsanstalt. Häremot har motionären icke gjort någon invändning, men han har föreslagit en sänkning av pensionsåldern för dessa till 63 år med krav på 30 års tjänstetid för full pension. Jag vill icke bestrida, att det finnes skäl för den uppfattning han givit uttryck åt. Men utskottet har icke funnit dessa skäl tillräckligt starka för att utskottet skulle vilja tillråda riksdagen att i fråga om denna jämförelsevis fåtaliga personalkategori göra ett avsteg från de bestämmelser, som finnas i kapitel VII i pensionsanstaltens reglemente.

På den grund, herr talman, yrkar jag bifall till utskottets hemställan.

Herr **Lindmark**: Herr talman! Vad vice ordföranden i bankoutskottet nu yttrat giver mig anledning att säga några ord. Han säger, att utskottet icke velat göra något avsteg från kapitel VII i pensionsanstaltens reglemente. Det må vara riktigt, men vad här föreslås innebär likväl ett avsteg från de normalbestämmelser, som väg- och vattenbyggnadsstyrelsen enligt Kungl. Maj:ts uppdrag utfärdat, och det betyder icke så litet.

På min nyss till finansministern ställda fråga fick jag svaret, att det krävs närmare utredning inom departementet för att kunna giva svar på frågan. Jag kan förstå detta. Jag vill här endast tillägga, att när ett sådant förutsett övervägande skall äga rum, bör hänsyn tagas därtill, att nu gällande normer för pensionering avse en pensionsålder av 63 år och en tjänstetid av 30 år. Enligt Kungl. Maj:ts proposition skulle pensionsåldern för vägmästarna vara 65 år och tjänstetiden 33 år. Det är icke bra med en sådan dualism. Det bör vara enhetliga grunder på området. Mig förefaller det, som om den enda lösningen måste bli den, att den pensionering genom enskilda anstalter av dessa tjänstemän, som förut förekommit, måste upphöra, och att pensionering uteslutande skall ske genom statens pensionsanstalt.

Ang. delaktighet i statens pensionsanstalt för viss personal hos vägdistriktet. (Forts.)

Den här frågan kan synas obetydlig, men det är inte i verkligheten så. Vägdistriktet böra av detta ärendes behandling i riksdagen och av den debatt, som föres här i dag, få vägledning för sitt handlande.

Som jag tidigare anmält har jag icke något yrkande.

Efter härmed slutad överläggning biföll kammaren utskottets hemställan.

§ 7.

Föredrogs bankoutskottets utlåtande, nr 43, i anledning av väckt motion om revision av pensionsvillkoren för föreståndare och föreståndarinnor vid ålderdomshem m. fl. vårdanstalter.

Sedan utskottets hemställan föredragits, anförde:

Herr **Ericson** i Boxholm: I motiveringen till den motion, som här föreligger till behandling, har jag framhållit den ogynnsamma ställning i pensionshänseende, som föreståndarinnorna vid våra ålderdomshem intaga. Jag har framhållit, hurusom ålderdomshemmens klientel numera äro betydligt svårare att sköta än tidigare varit fallet. De förbättrade pensionsförhållandena och fattigvårdsstyrelsernas inställning till en förbättrad bidragsform med avseende å den öppna fattigvården göra nämligen, att de vårdbehövande icke söka sig in i dessa hem, förrän de äro så sjuka, att de icke längre kunna vårdas i hemmen. Jag har med anledning härav framhållit, hurusom dessa föreståndarinnor såväl fysiskt som psykiskt utmattas av sitt instängda arbete, varför de icke kunna hålla på därmed till den fastställda pensionsåldern, 60 år. Jag har därför föreslagit en till 55 år sänkt pensionsålder samt att det för full pension erforderliga antalet tjänstår såsom en följd härav skulle nedsättas till 25 år. Vidare har jag föreslagit, att pensionsunderlaget, som nu är 600 kronor, skulle höjas till 1,200 kronor. Jag har sökt motivera mitt förslag bl. a. genom att jämställa dessa föreståndarinnor med sjuksköterskorna.

Nu har icke utskottet, såvitt jag förstår, tagit ställning till själva principen. Det resultat utskottet kommit till grundar sig på de yttranden, som avgivits med anledning av motionen. De yttranden, som avgivits av såväl svenska fattigvårds- och barnavårdsförbundet som av statens inspektör för fattigvård och barnavård samt av Sveriges socialvårdsfunktionärens riksförbund, gå emellertid i tillstyrkande riktning. Fattigvårdsförbundet har ju icke helt kunnat instämma i det förslag, som jag kommit med, men det har icke ställt sig avvissande emot principen till att någonting ändock borde göras.

Fattigvårdsförbundet har gjort en rundfråga till icke mindre än 345 föreståndarinnor. Denna passus i fattigvårdsförbundets utlåtande har av någon egendomlig anledning icke kommit med i bankoutskottets utlåtande. Emellertid redogöres i fattigvårdsförbundets tidskrift för de svar förbundet erhållit. Av de 345 tillfrågade ha 282 bestämt uttalat sig för en sänkning av pensionsåldern i enlighet med motionens syfte, medan 63 ha uttalat sig för bibehållandet av nuvarande pensionsålder. Av 35 föreståndarinnor för barnhem ha 24 förklarat sig för och 11 emot den föreslagna sänkningen. Detta visar i alla fall, att det råder en ganska enstämmig vilja hos föreståndarinnorna själva att söka få sina anställningsformer något gynnsammare än de nu äro. Det är att märka, att de som svarat nej äro äldre personer, som befinna sig i 50- å 55-årsåldern och följaktligen se en större förmån ligga däri, att de kunna uppehålla tjänsten ännu några år framåt.

Ang. revision av pensionsvillkoren för föreståndare och föreståndarinnor vid ålderdomshem m. fl. vårdanstalter.

Ang. revision av pensionsvillkoren för föreståndare och föreståndarinnor vid ålderdomshem m. fl. vårdanstalter. (Forts.)

Statens pensionsanstalt har yrkat avslag på framställningen. Detta avslagsyrkande är närmast baserat på statistiska och ekonomiska skäl. Pensionsanstalten har icke sett frågan ur humanitära synpunkter eller med hänsyn till likställighetsprincipen, vilket jag gjort i min motion, och det är något, som man givetvis icke får blunda för. Vi få icke glömma dessa föreståndarinnor vid ålderdomshemmen, när vi nu söka åstadkomma mera tillfredsställande förhållanden för andra anställda.

Statens fattigvårdsinspektör har också uttalat sig i tillstyrkande riktning; han håller till och med före, att den skillnad, som i pensioneringshänseende finnes mellan sjuksköterskor samt föreståndarinnor och husmödrar, är omotiverad. Förre fattigvårdsinspektören von Koch uttalade, som vi erinra oss, redan när det var fråga om att dessa föreståndarinnor skulle pensioneras i statens pensionsanstalt, att de på grund av sitt instängda och hårda arbete borde pensioneras vid 55 års ålder.

Nu har icke utskottet vågat sig på att föreslå utredning i motionens syfte, detta närmast i anledning av det yttrande, som avgivits av statens pensionsanstalt, som framhållit, att anstalten icke kan gå med på att begära utredning om varje liten grupp pensionärer. I detta fall är det dock ingen liten grupp det rör sig om. Vi ha ju närmare 1,400 ålderdomshem och dessutom en hel del barnhem, och vid alla dessa äro föreståndarinnor anställda. Därtill komma åtskilliga s. k. fattigstugor, vilka jag emellertid icke i detta sammanhang räknat med.

Nu är det givetvis sant, att alla dessa föreståndarinnor icke vunnit inträde i statens pensionsanstalt. Fattigvårdsstyrelserna ha ännu icke i den utsträckning vi väl alla önska gått in för att ordna vederbörandes tjänsteställnings- och pensionsförhållanden. Men det är väl i alla fall att hoppas, att fattigvårdsstyrelserna, allteftersom de inse fördelen att anställa kvalificerade föreståndarinnor, som genomgått svenska fattigvårdsförbundets utbildningskurs, också tvingas in att ordna tjänsteställning med pensionsrätt.

Utskottet har till sist pekat på en utväg. Man hoppas, att den kommitté, som har hand om utredningen av statens pensionsanstalts fondställning, även skall kunna taga upp nu ifrågakvarande problem. Ehuru jag icke trott, att detta skulle vara möjligt, har jag vid ett samtal med bankoutskottets ordförande erfarit, att kommittén förklarar, att den skall kunna taga upp även denna fråga. Under sådana förhållanden finner jag det meningslöst att nu yrka bifall till motionen, utan nu blott uttala en livlig förhoppning, att den fråga som här påtalats också skall få en tillfredsställande lösning. Är det så, att det hela kommer att taga alltför lång tid i anspråk, ber jag att få återkomma på det ena eller andra sättet. Här gör sig dock gällande ett berättigat krav, som det är vår skyldighet att söka i görligaste mån tillgodose.

Herr talman! Jag har intet yrkande.

I detta anförande instämde herrar *Tornegård, Näsström, Staxäng* och *Hedlund* i Östersund.

Herr **Holmgren**: Herr talman! Tvivelsutan äro de arbetsuppgifter, som åvila den personal vi nu tala om, av sådan art, att det måste ställas stora krav på dess fysik och vigör. Men förhållandena komma att bli väsentligt annorlunda i samma mån man överför kroniskt sjuka, sinnesslöa och lindrigt sinnessjuka personer till de direkta vårdanstalterna, någonting som i allt större utsträckning kommer att äga rum under den närmaste framtiden. Statens pensionsanstalt har dessutom upplyst, att enligt dess erfarenhet det icke för när-

Ang. revision av pensionsvillkoren för föreståndare och föreståndarinnor vid ålderdomshem m. fl. vårdanstalter. (Forts.)

varande föreligger något behov av att sänka pensionsåldern för den ifrågavarande personalen. Därtill kommer, att det för tillfället råder brist på sådan personal, något som i stället pekar hän mot en åtminstone tillfällig höjning av pensionsåldern. — I övrigt vill jag fästa uppmärksamheten på att riksdagen under de senaste åren vid mer än ett tillfälle ställt sig avvisande mot kravet på sänkning av pensionsåldern.

Dessa ha varit de huvudskäl, som dikterat utskottets uppfattning i föreliggande fråga.

Jag ber, herr talman, att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Herr Paulsen: Herr talman! Fastän jag förenat mig med utskottsmajoriteten, måste jag säga, att det ligger bra mycket i motionen. När unga kvinnor söka sig in på detta arbetsområde, veta de mycket sällan, vad de giva sig in på. Om de visste, vilka svårigheter de komma att möta, skulle säkert många av dem draga sig för yrket. Vi skola komma ihåg, att på ett ålderdomshem samlas människor av de mest skilda slag, från de mest olika sociala skikt och med de mest olika tänkesätt, och dessa människor skola där leva sina sista år tillsammans. Det gäller för föreståndarinnan att se till, att sammanlevnaden blir så lugn som möjligt och att det icke blir för mycket gnissel. För att kunna klara detta behövs det friska krafter. Så länge föreståndarinnan är ung och pigg och ser allting ljust, går det nog bra, men när hon blir gammal och själv börjar få krämpor och börjar känna sig gnatig och otrevlig, är det icke så trevligt vare sig för henne eller för dem som äro intagna på ålderdomshemmet. Då är det bättre, både med hänsyn till henne själv och den sak hon vill gagna, att hon kopplas ifrån arbetet.

Därför menar jag, att herr Ericson i Boxholm, har rätt i vad han säger. När utskottet här yrkat avslag på motionen, är det bara därför att vi för tillfället icke anse oss böra gå in för saken. Jag hoppas, att det icke skall dröja länge förrän de önsknigar herr Ericson i Boxholm uttryckt i sin motion skola gå i uppfyllelse.

Herr Ericson i Boxholm: Herr talman! Med avseende å arbetsförhållandena vid ålderdomshemmen, vilka både utskottet och herr Holmgren försäkra skola bli bättre, så vet jag ju mycket väl, att det pågår en utbyggnad av anstalter tillhörande landstingen för att överföra de lindrigt sinnessjuka från ålderdomshemmen. Men därvidlag är det ju fråga om en siffra av 1 %, och det kommer alltid att finnas kvar ett visst klientel av denna kategori som får vårdas å ålderdomshem. De äldre sinnesslöa, som alltför länge fått kvarbliva i privata hem, torde det ej heller finnas någon möjlighet att få in i härför avsedda specialanstalter — utan för dem komma ålderdomshemmen att få bereda plats allt framgent.

Vad sedan beträffar den rådande bristen på arbetskraft, är det helt naturligt, att om förhållandena äro otillfredsställande i avseende å lön, pension och dylikt, söker sig ingen till yrket. Det är också en synpunkt, som vi i detta sammanhang icke få förglömma.

Herr Tornegård: Herr talman! Det var herr Holmgren, som uppkallade mig. Jag skulle vilja bemöta påståendet från statens pensionsanstalts sida, att det icke skulle föreligga något behov av sänkt pensionsålder. Jag tror nog, att detta uttalande beror på det förhållandet, att statens pensionsanstalt ännu icke hunnit få någon erfarenhet av behovet. Alla de äldre föreståndarinnorna vid ålderdomshemmen, som verkligen haft behov av att avgå vid den tidigare

Ang. revision av pensionsvillkoren för föreståndare och föreståndarinnor vid ålderdomshem m. fl. vårdanstalter. (Forts.)

åldern, ha nämligen icke haft förmånen att ha vunnit inträde i statens pensionsanstalt, därför att vederbörande fattigvårdsstyrelser icke kunnat ordna den saken.

Jag är alldeles övertygad om att motionens syfte är mycket behjärtansvärt, och jag hoppas i likhet med herr Paulsen, att det icke skall dröja länge, innan frågan går igenom i riksdagen. Ty om några människor ha en ansträngande tjänstgöring, så är det dessa föreståndarinnor. Det kan icke vara någon mening i att ha föreståndarinnor, som bli så gamla att de själva behöva taga emot vård av pensionärer på hemmen.

Herr Paulsen: Herr talman! I anledning av vad den siste ärade talaren yttrade om att fattigvårdsstyrelserna icke kunnat söka inträde för dessa föreståndarinnor i statens pensionsanstalt vill jag påpeka, att det är många år sedan de fingo rättighet att reglera föreståndarinnornas löner och få dem anslutna till pensionsanstalten.

Vidare yttrades ej. Utskottets hemställan bifölls.

§ 8.

Föredrogos vart efter annat:

bankoutskottets memorial, nr 44, med förslag i fråga om rätt till besvär över beslut, fattat av fullmäktige i riksbanken eller riksgäldskontoret eller av styrelsen för riksdagsbiblioteket, om vägran att utlämna allmän handling; och

första lagutskottets utlåtande, nr 23, i anledning av väckt motion angående införande av möjlighet att inskriva gruvrätt i protokoll, fört av inskrivningsdomare, och därefter inteckna samma rätt.

Kammaren biföll vad utskotten i nämnda memorial och utlåtande hemställt.

§ 9.

Föredrogs första lagutskottets utlåtande, nr 24, i anledning av väckta motioner angående beredande av effektivare skydd för svensk konstslöjd.

Ang. beredande av effektivare skydd för svensk konstslöjd.

Därvid yttrade

Herr Kilbom: Herr talman! Jag ber att få uttala min tillfredsställelse med det beslut utskottet kommit till. Jag skulle emellertid vilja understryka, att denna sak icke bör sammankopplas med den utredning, som för närvarande pågår angående litterär och konstnärlig äganderätt och dylika ting, varom vi i tidningarna sett att ett interskandinaviskt arbete är igångsatt. Här gäller det ju helt andra och icke bara skilda utan mycket viktigare områden. Statsmakterna ha ju visat sitt stora intresse för konstslöjden. Det har skett ur två synpunkter. För det första är denna en utomordentlig reklam för Sverige i utlandet, för det andra bereder den människor arbete och ökar den konstnärliga förståelsen. Det är sålunda naturligt, om man förväntar, att regeringen vid den utredning, som väl nu kommer att ske, lägger dessa synpunkter på saken. Exempel från andra länder visa, att ett skydd kan ordnas. I Amerika t. ex. har man för textilindustrien skapat ett slags clearinghistoria, som gör, att vederbörande företagare och intresserade övervakas, så att det

Ang. beredande av effektivare skydd för svensk konstslöjd. (Forts.)
 icke får ske sådant som i vissa fall förekommer när det gäller den svenska industriens och hantverkets mönster.

Med uttalande av dessa synpunkter ber jag, som sagt, herr talman, att få uttala min tillfredsställelse med det förslag, som här föreligger.

Vidare anfördes ej. Utskottets hemställan bifölls.

§ 10.

*Ang. ändring
 i lagen om
 vissa av
 landsting eller
 kommun driv-
 na sjukhus.*

Föredrogs andra lagutskottets utlåtande, nr 27, i anledning av dels Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag angående ändring i lagen den 22 juni 1928 (nr 302) om vissa av landsting eller kommun drivna sjukhus, dels ock i ämnet väckta motioner.

Genom en den 17 februari 1939 dagtecknad proposition, nr 89, vilken hänvisats till lagutskott och behandlats av andra lagutskottet, hade Kungl. Maj:t, under återopande av propositionen bilagt utdrag av statsrådsprotokollet, föreslagit riksdagen att antaga ett vid propositionen fogat förslag till lag angående ändring i lagen den 22 juni 1928 (nr 302) om vissa av landsting eller kommun drivna sjukhus.

I samband med propositionen hade utskottet till behandling förehaft två i anledning av densamma väckta motioner, nämligen nr 265 i första kammaren av herr *Domö m. fl.* och nr 412 i andra kammaren av herr *Bagge m. fl.* I motionerna, vilka voro likalydande, hade yrkats, att riksdagen ville i samband med behandlingen av förevarande proposition i skrivelse till Kungl. Maj:t hemställa om utredning av frågan om åtgärder till säkrande av arbetsfreden inom sjukhusväsendet.

Utskottet hemställde,

A. att förevarande proposition måtte av riksdagen bifallas; samt

B. att motionerna I: 265 och II: 412 icke måtte föranleda till någon riksdagens åtgärd.

Reservation hade beträffande punkten B. i utskottets hemställan avgivits av herrar *Linnér*, *Wistrand* och *Sandström* samt fröken *Andersson*, vilka föreslagit, att riksdagen, med bifall till motionerna I: 265 och II: 412, måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t hemställa om utredning av frågan om åtgärder till trygghet av arbetsfreden inom sjukhusväsendet.

Utskottets hemställan föredrogs. Därvid anförde:

Herr **Sandström**: Herr talman! Vid detta utlåtande finnes, som de ärade kammarledamöterna torde observera, fogad en reservation av fyra ledamöter i utskottet. Reservationen riktar sig icke mot propositionen såsom sådan. Reservanterna biträda alltså utskottets förslag, att propositionen måtte av riksdagen bifallas. Men reservationen innefattar en annan sak, och denna har samband med en motion, som är avlämnad i båda kamrarna och i vilken det hemställs, att utredning bör företagas i fråga om säkrandet av arbetsfreden inom sjukhusväsendet. Vi reservanter anse, att detta hör till de områden, där framför allt samhällsfarliga arbetskonflikter böra undvikas. Genom ett kollektivavtal numera, och särskilt sedan förevarande proposition blivit bifallen, i allt större utsträckning komma att tillämpas inom det svenska sjukhusväsendet, har enligt reservanternas mening denna fråga därmed aktualiserats mer än förr. Vi anse sålunda, att det nu vore hög tid att göra en framställning

Ang. ändring i lagen om vissa av landsting eller kommun drivna sjukhus
(Forts.)

om en utredning, på vad sätt man skulle kunna i möjligaste mån där få arbetsfreden tryggad.

Visserligen har utskottet i sitt utlåtande anslutit sig till ett uttalande, som på sin tid gjordes av dåvarande chefen för socialdepartementet, statsrådet Möller. Han yttrade vid 1934 års riksdag, att sjukhuspersonalen med hänsyn till arten av dess arbetsuppgifter icke kunde få använda de påtryckningsmedel i form av arbetsinställelser o. dyl., som begagnas inom industriens arbetsområde, i syfte att påverka innehållet i ett blivande kollektivavtal. Detta yttrande har nu utskottet gjort till sitt, och det är klart, att det ligger ett visst värde däri. Om det nämligen skulle inträffa en arbetsinställelse inom sjukhusväsendet, skulle sannolikt detta utskottets uttalande bidra till att en strejk icke skulle bli populär inom det svenska samhället. Vi anse det dock icke vara tillräckligt, att man uttalar sig på detta sätt och endast uttrycker en platonisk önskan, att det skall råda arbetsfred inom sjukhusväsendet. Det kan komma att bli sådana påfrestningar, då det är fråga om nya kollektivavtal, att det trots allt blir arbetsinställelser, om det inte finns förbud mot sådana. Vi äro icke övertygade om att de arbetargrupper, som det här är fråga om, komma att taga tillbörlig hänsyn till detta utskottets uttalande. Det är därför vi velat i samband med denna frågas avgörande få till stånd en utredning för att få arbetsfreden vid sjukhusen tryggad.

Detta är vad reservanterna avse, och jag tror för min del, att det anförts tillräckliga skäl för att jag här vill yrka bifall till reservationen, vilket även innebär bifall till motionerna I: 265 och II: 412.

Herr Hage: Herr talman! Jag föreställer mig, att debatten i denna fråga i dag icke behöver bli så lång som exempelvis 1934, då vi också behandlade ett regeringens förslag om rätt för landstingen att ingå kollektivavtal och centralt reglera lönerna för sjukvårdspersonalen. Då avslogs ju regeringens förslag, och det skedde efter en mycket lång debatt — jag erinrar mig, att den räckte en hel förmiddag.

Nu är det emellertid så, att när det gäller huvudsaken är man inom utskottet enig. Man har tillstyrkt regeringens förslag, och vi behöva alltså icke diskutera det spörsmålet. Däremot har högern reserverat sig i så måtto, att den anser, att man skall skriva till Kungl. Maj:t och begära genomförande av en lagstiftning om strejkförbud för sjukvårdspersonalen. Högern står emellertid ensam om denna reservation. Utskottets övriga ledamöter gå på avslag på den punkten, och detta tycker jag, att utskottsmajoriteten har anledning att göra. Det torde nämligen förhålla sig så, att den personal, som det här är fråga om, icke är inställd på att tillgripa strejk, när det gäller uppgörelser. Jag har haft tillfälle — både i mitt läns landsting och på andra håll — att vara med om förhandlingar med såväl sjukvårdspersonalförbundet och kommunalarbetsförbundet, och jag har fått den bestämda uppfattningen, att denna personal icke vill begagna sig av strejkvapnet eller ens strejkhöten. Det har åtminstone icke förekommit, att man kommit fram med något sådant vid de tillfällen jag varit närvarande vid förhandlingarna. Jag anser därför, att det inte finnes någon anledning för riksdagen att rent av utpeka denna säkerligen mycket lojala personal såsom särskilt farlig för den allmänna samhällsfreden på detta område.

Därutöver har ju utskottet, såsom också berördes av den föregående talaren, pekat på att utskottet ansluter sig till den uppfattning, som framfördes av socialministern 1934, att man inte bör ha rätt att tillgripa strejk, när det gäl-

Ang. ändring i lagen om vissa av landsting eller kommun drivna sjukhus.
(Forts.)

ler detta arbetsområde. Jag tror för övrigt, att om en organisation inom sjukhusväsendet tillgrepe strejk, och om följderna blev, att sjuka människor fingo ligga och pinas och lämnades utan hjälp, skulle det uppstå en sådan folkopinion mot en sådan organisation, att det säkerligen vore till mycket stor nackdel för denna organisation och dess organisationsarbete, om man gick fram på den vägen.

Emellertid finns det ännu ett skäl, som talar för avslag på högermotionen, och det är enligt mitt sätt att se avgörande. Det är nämligen så, att frågan huruvida man skulle skriva till Kungl. Maj:t och begära, att det skulle genomföras en lagstiftning mot s. k. allmänfarliga arbetsinställelser, redan har varit föremål för riksdagens prövning i år. I mitten av februari månad avvisade riksdagen en motion, som gick i den riktningen, och när nu detta problem är en del av det större problemet om de allmänfarliga strejkerna, så har jag mycket svårt att tro, att riksdagsmajoriteten skulle ha ändrat sig på den punkten till i dag. Men även om riksdagen skulle ha hunnit ändra sig, är min personliga uppfattning den, att riksdagen helt enkelt inte har rätt att nu fatta beslut om bifall till det som herr Sandström här agiterat för, därför att riksdagen har redan tagit ståndpunkt i detta avseende, när den avvisade motionen om de allmänfarliga strejkerna. Jag är ingen grundlagstolkare och vågar inte ge mig in på någon grundlagstolkning, men när jag läser riksdagsordningen och särskilt doktor Malmgrens kommentar till § 63 riksdagsordningen, får åtminstone jag den uppfattningen, att riksdagen icke kan bifalla ett sådant yrkande som det som nu framförts av herr Sandström. Det står nämligen i dessa kommentarer — och jag antar, att de äro tillförlitliga — att »vid en riksdag fattat beslut får icke upprivas eller ändras vid samma riksdag. Har ett positivt beslut fattats, skall detta verkställas. Har försök att få ett beslut till stånd misslyckats» — och det var det fallet, som jag först talade om — »får man vänta med att påkalla nytt försök till nästa riksdag.» Högern bör därför resonera som så: skola vi ta upp denna sak, få vi göra det nästa riksdag.

Det går inte vid denna riksdag, det är min uppfattning i saken, och inte minst ifrån den utgångspunkten skall jag, herr talman, be att få yrka bifall till utskottets förslag, både när det gäller första punkten, om bifall till propositionen, och när det gäller andra punkten, om avslag på högermotionerna.

Herr Nilsson i Göteborg: Herr talman! Sedan herr Hage här utvecklat utskottets synpunkter på föreliggande fråga, som i stort sett sammanfalla med mina, borde kanske inte mycket vara att tillägga. Jag vill emellertid begagna tillfället att uttala min tillfredsställelse över att sjukhuspersonalens rätt att sluta kollektivavtal nu synes bli erkänd, och att ett enhälligt utskott tillstyrkt proposition i frågan.

Emellertid ha några reservanter i detta sammanhang velat återupptaga det gamla spørsmålet om att Kungl. Maj:t skulle utarbeta lagförslag om förbud mot allmänfarliga konflikter, och i detta fall tagit sikte på sjukhuspersonalen. Som förut påpekats har detta spørsmål redan varit föremål för behandling i år, men förslaget i fråga vann icke riksdagens bifall. Jag vill fästa reservanternas och särskilt herr Sandströms uppmärksamhet på, att när nu sjukhuspersonalen får rätt att med sina arbetsgivare överlägga och besluta om arbets- och lönevillkor, bringar man enligt min mening ur världen en hel del vanskligheter, som eljest i hög grad kunnat inverka störande på arbetsfreden. För att lugna den oro, som finns inom framför allt högern, men som jag anser va-

Ang. ändring i lagen om vissa av landsting eller kommun drivna sjukhus.

(Forts.)

ra oberättigad, kanske det inte skadar att erinra därom, att det är inget nytt förhållande på detta arbetsområde, som inträder i och med att sjukhuspersonalen får rätt att sluta kollektivavtal. Fastmera är det så, att en hel rad landsting redan slutit avtal med sin personal så långt som nu är möjligt med hänsyn till lagbestämmelserna på hithörande område. Redan 1922 slöt Malmöhus läns landsting kollektivavtal med sin personal. Sedan dess har man inom landsting efter landsting slutit kollektivavtal med sin personal, och herr Sandström eller någon av de övriga reservanterna eller vem det vara månne i denna församling kan inte lämna något exempel på, att det förhållandet att kollektivavtal redan finnas på något som helst sätt har stört arbetsfreden inom sjukvården. Det har inte förekommit några konflikter av något slag, som föranletts av detta. Man kan sålunda bara gå till vad som är för tillfället och därur hämta lärdomar om hur det kommer att gestalta sig även i framtiden.

Jag har ingenting annat att tillägga än möjligen ett påpekande av den omständigheten, att detta problem inte bara är en arbetarfråga. Det är inte bara en personalens angelägenhet, utan jag tror, om jag känner landstingens representanter rätt, att de, vilket politiskt läger de än tillhöra, ha börjat inse det förmånliga och praktiska i att på kollektivavtalsvägen träffa överenskommelser med sin personal. Jag tror sålunda, att herr Sandström, hans partivänner och andra kunna känna sig ganska lugna inför den utveckling, som kommer att försiggå nu när sjukhuspersonalen får sin kollektivavtalsrätt. Det betyder enligt min uppfattning, att man nu säkrar arbetsfreden på hithörande område. Jag tror mig liksom herr Hage kunna uttala den förvisningen, att sjukhuspersonalen och dess organisationer komma att taga all nödig hänsyn till de spörsmål, som komma att föreläggas dem, med hänsyn till den stora vikten av deras arbete.

Med dessa ord, herr talman, ber jag att få yrka bifall till utskottets förslag.

Herr Sandström: Herr talman! Jag är alldeles ense med herr Nilsson i Göteborg om, att det inte endast är en personalens angelägenhet, att det blir möjlighet till kollektiva uppgörelser i arbetsfacken för sjukhusen. Även jag anser, att detta är en samhällelig fråga, och vi ha inte heller rest invändningar emot utan gått med på det kungl. förslaget, vilket vi sålunda inte behöva tala om i detta sammanhang. Här är det endast fråga om säkrande av arbetsfreden.

Herr Hage nämnde, att frågan redan är avgjord i år. Ja, den är avgjord så till vida att en motion, som högern framlämnat angående skydd i allmänhet emot allmänfarliga arbetsinställelser, har av riksdagen avslagits. Men dagens fråga rör endast ett avsnitt av detta område. Här ha tillkommit nya synpunkter, och här ha möjligheterna till kollektivavtal utvidgats. Därför anser jag, att man med fullt skäl nu kan göra den framställningen, som gjorts. Jag hysar inga illusioner, att vi skola vinna kammarens förståelse för detta, men att vi ha full rätt att göra yrkande därom vill jag mot herr Hage påstå.

Nu är det så med dessa arbetstagargrupper — jag känner ju litet till denna sak, då jag varit 20 år i ett landsting — att det går mycket bra att komma överens med dem, så snart de få någorlunda som de vilja. Det blir ju förhandlingar numera, och det framställs kanske litet större krav än vad vederbörande tro sig kunna få igenom. Om då landstinget går tillräckligt högt upp, blir det uppgörelse och arbetsfred, och det är lyckligt, så länge det kan fortgå så. Men jag befarar, att det kan uppkomma sådana fall, där arbetarparten begär högre lön än landstinget kan gå med på, och i sådana fall kan

Ang. ändring i lagen om vissa av landsting eller kommun drivna sjukhus.
(Forts.)

det bli en påfrestning på arbetsfreden i detta landstings sjukhusområde. Det är bara för sådana eventualiteter, som vi velat säkra arbetsfreden.

Nu hörde jag, att utskottets ärade ordförande i första kammaren, då man där debatterade detta ärende, yttrade sig så, att om omständigheterna därtill skulle föranleda, skulle man få tillgripa lagstiftning. Han menade sålunda, att om det trots allt blir en sådan arbetsinställelse, om det blir en sjukhusstrejk, är det riktigt att lagstifta. Men, herr talman, jag undrar, om det då inte är för sent? Bara en strejk vid ett enda sjukhus kan kosta åtskilliga människoliv och jag tror, att det i detta hänseende är bättre att stämma i bäcken än i ån. Därför vidhåller jag mitt yrkande om bifall till reservationen.

Herr Fast: Herr talman! Jag måste säga, att jag blev ganska överraskad av denna reservation. En av reservanterna har här själv erkänt, att det problem, som de här rulla upp, är en del av det större problem, som riksdagen i sitt större sammanhang redan behandlat och avvisat. Om således denna reservation skulle leda till ett positivt resultat ifrån riksdagens sida, så tror jag, det skulle dra med sig konsekvenser, som inte vore önskvärda. Nu tror jag, att den risken inte alls föreligger, och därför skall jag inte heller ägna någon uppmärksamhet åt reservationen ur den synpunkten.

Jag har begärt ordet för att säga, att vid de centrala förhandlingar, som numera börjat föras ifrån landstingsförbundet, visserligen kanske något oformella men dock med reell innebörd, där man till motpart har haft inte blott sjukvårdspersonalens organisation utan jämväl kommunalarbetareförbundet och dess specialorganisationer, som finnas för olika befattningshavargrupper, så har man i precis samma utsträckning som vi gått ut ifrån den självklara förutsättningen — vilken överensstämmer med den deklaration, som gavs av socialministern år 1934 — att någon strejk icke kan förekomma, och att något hot om strejk i förhandlingsväg icke kommer att framställas. Man kan således tryggt taga detta uttalande såsom ett faktum, och gör man inte det, skapar man i onödan hos människorna en föreställning om att det skulle råda något slags osäkerhet, som inte kan vara till gagn för det syftsmål, som reservanterna här vilja främja. Jag tror, att man inte skall lagstifta på områden, där man å ömse sidor utgått ifrån såsom en självklar sak, att lagstiftning är överflödig.

Man gör således enligt min mening mycket klokt i att ta dessa personalorganisationers uttalanden på rena allvaret och gå ut ifrån den förutsättningen, att i vårt kulturland tillåter man inte, att människor, som vårdas på ett sjukhus, bli lämnade utan vård. Det läget har inte förelegat och kommer icke att föreligga i vårt land.

Fru Rönn-Christiansson: Herr talman! Trots de svårartade förhållanden, som sjukhuspersonalen arbetar under, har det inte, som utskottet också framhåller, bland denna personal förekommit någon som helst strejk, och det är ju i regel det enda vapen, som för arbetarnas vidkommande föreligger för att något så när utfå sina rättigheter.

Reservanternas oro är inte ny. Deras oro på detta område är, som utskottet också framhåller, ett avsnitt av deras allmänna oro för arbetsinställelser överhuvud taget. Rätten till kollektivavtal för sjukhuspersonalen är givetvis ett framsteg, och reservanterna borde, i stället för att föreslå utredning till tryggande av arbetsfreden inom sjukhusväsendet, ta reda på de svåra förhållanden, som förekomma på detta område. Visserligen hyser jag inga förhopp-

Ang. ändring i lagen om vissa av landsting eller kommun drivna sjukhus.

(Forts.)

ningar härom, men jag tror inte, att de då skulle upprepa något så onödigt som vad de presterade i den föreliggande motionen.

Jag ber, herr talman, att få yrka bifall till utskottets förslag.

Herr Hage: Herr talman! Blott en kort replik till herr Sandström.

Redan på den tid då jag gick i skolan lärde jag mig något som heter, att det hela är lika med summan av sina delar. Herr Sandström har nog också lärt sig detta vid något tillfälle. Om jag skall tillämpa den satsen här, kan jag inte komma till någon annan uppfattning än att, om riksdagen förut avslagit hela problemet om en utredning av samhällsfarliga arbetsinrättelser och herr Sandström nu begär, att man skall ta upp en *del* av detta, så är det inte konsekvent. Riksdagen har redan avvisat även den del, som herr Sandström nu vill framlägga till prövning, i och med att riksdagen avvisade hela frågan om att åstadkomma en utredning om förbud mot allmänfarliga strejker.

Jag kan inte tolka grundlagen på annat sätt, och därför, herr talman, vidhåller jag mitt yrkande.

Herr Sandström: Herr talman! Jag vill gentemot herr Hage säga, att jag själv var tveksam om, huruvida yrkandet i reservationen var konstitutionellt riktigt, och därför hänvände jag mig till talmannen. Efter konferens med talmannen och sekreteraren befanns det, att det var konstitutionellt riktigt att yrka bifall till reservationen.

Beträffande herr Fasts uttalande vill jag säga, att det skulle vara mycket bra, om han bleve sannspådd. Den som lever får se, om herr Fast har rätt. Vi få hoppas, att han har rätt, men jag är inte säker på det.

Efter härmed slutad överläggning framställde herr talmannen först proposition på bifall till utskottets i mom. A. gjorda hemställan; och fattade kammaren beslut i enlighet härmed.

Härefter gav herr talmannen beträffande mom. B. propositioner dels på bifall till utskottets hemställan i nämnda moment, dels ock på avslag därå samt bifall i stället till den vid utlåtandet fogade reservationen; och fattade kammaren beslut i enlighet med innehållet i den förra propositionen.

§ 11.

Föredrogs andra lagutskottets memorial, nr 28, i anledning av remiss från första kammaren av motionen I: 214 om en ledande tanke och en ordnande hand särskilt över den norrländska jordfrågan; och blev utskottets däri gjorda hemställan av kammaren bifallen.

§ 12.

Föredrogs i ett sammanhang dels andra kammarens tredje tillfälliga utskotts utlåtande, nr 7, i anledning av väckt motion angående utredning om handelssjöfartens skydd under krigsförhållanden dels ock till kammaren överlämnat utdrag, nr 380, av första kammarens protokoll, innefattande delgivning av sistnämnda kammarens beslut över dess andra tillfälliga utskotts utlåtande, nr 12, i anledning av väckt motion i samma ämne.

Andra kammaren biföll sitt tredje tillfälliga utskotts hemställan i utskottets ovanberörda utlåtande; och som kammaren härigenom fattat enhanda

beslut som det, vilket blivit kammaren genom omförmälda utdrag av första kammarens protokoll delgivet, skulle den gjorda delgivningen ej föranleda någon andra kammarens åtgärd.

§ 13.

Ang. utredning om försäljning till respektive arrendatorer av von Reiserska stiftelsens å Lärkesholm arrendegårdar jämte viss stödskog.

Föredrogs andra kammarens femte tillfälliga utskotts utlåtande, nr 5, angående utredning om försäljning till respektive arrendatorer av von Reiserska stiftelsens å Lärkesholm arrendegårdar jämte viss stödskog.

I en inom riksdagens andra kammare väckt, till dess femte tillfälliga utskott hänvisad motion, nr 299, hade herr *Hammarlund* anhållit, att riksdagen måtte besluta att i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla, att Kungl. Maj:t måtte snarast låta utreda det i motionen närmare angivna förslaget om försäljning till respektive arrendatorer av von Reiserska stiftelsens å Lärkesholm arrendegårdar jämte den stödskog, som lämpligen borde tilldelas varje särskilt hemman.

Utskottet hemställde, att andra kammaren för sin del måtte i anledning av här förevarande motion nr 299 besluta, att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t skulle anhålla om en allsidig och förutsättningslös utredning om upplåtande genom försäljning eller annorledes till respektive arrendatorer av von Reiserska stiftelsens å Lärkesholm arrendegårdar jämte den husbehovsskog, som lämpligen borde tilldelas varje enskilt nybildat hemman.

Reservationer hade avgivits

- 1) av herr *Magnusson* i Tumhult, som hemställt, att förevarande motion nr 299 icke måtte till någon andra kammarens åtgärd föranleda;
- 2) av herr *Bäckman*, utan angivet yrkande.

Efter föredragning av utskottets hemställan anförde:

Herr **Silfwerbrand**: Herr talman! Jag har begärt ordet närmast med anledning av en passus i utskottets motivering, som jag finner olämplig, emedan densamma kan ge anledning till missförstånd. På andra sidan andra stycket nedre delen i utlåtandet finns det en mening, som lyder sålunda: »Redan på formella grunder läser tilldelning av stödskog utöver husbehovet möta hinder i nuvarande lagstiftning.» Jag anser, att den meningen bör bortfalla, varför jag yrkar på det. Sedan finns det längre ned i fortsättningen en mening, som lyder: »Den nu under stiftelsens egen förvaltning stående, av skogs-sällskapet i Göteborg vårdade skogen med därtill hörande jakträtt utgör därjämte stiftelsens huvudsakliga inkomstkälla.» Jag anhåller även, att ordet »därjämte» i denna mening måtte bortfalla. I övrigt ber jag att få yrka bifall till utskottets hemställan, med följande i formellt avseende ändrade formulering: att andra kammaren för sin del måtte i anledning av här förevarande motion nr 299 besluta, att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t anhåller om en allsidig och förutsättningslös utredning rörande lämpligheten och möjligheten av upplåtande genom försäljning eller annorledes till respektive arrendatorer av von Reiserska stiftelsens å Lärkesholm arrendegårdar jämte den husbehovsskog, som lämpligen bör tilldelas varje enskilt nybildat hemman.

Herr **Magnusson** i Tumhult: Herr talman! Då denna fråga behandlades i kammarens femte tillfälliga utskott, kunde jag icke biträda utskottsmajoritetens mening, utan jag har anført reservation, mot utskottets hemställan. Jag skall därför nu för kammaren redogöra för de skäl, som legat till grund för min uppfattning.

Ang. utredning om försäljning till respektive arrendatorer av von Reiserska stiftelsens å Lärkesholm arrendegårdar jämte viss stödskog. (Forts.)

Det starkaste motiv motionären anför för det föreslagna friköpet är tanken om den egna torvan, och då man utan tvekan kan säga, att det som regel är lämpligast, att den som brukar jorden också äger densamma, vill jag i denna del tillfullo instämma med motionären. Emellertid finnas åtskilliga fall, då det säkerligen är fördelaktigare för jordbrukare att vara arrendator än ägare, och så torde med visshet vara förhållandet, då det gäller arrendegårdarna på Lärkesholm. Av de nu gällande kontrakten framgår nämligen, att arrendeavgiften i medeltal utgör endast 100 kronor per år och lägenhet. För denna ersättning erhåller arrendatorn bostadshus, ekonomibyggnader samt bruksningsrätt till omkring tio tunnland odlad jord och ungefär tjugo tunnland betes- och hagmarksområden. Därjämte erhåller han bränsle i viss utsträckning. Detta exempel visar tydligt vilka förmånliga arrendevillkor som tillämpas, och under sådana omständigheter torde det för dessa jordbrukare bli svårt att genom friköpet erhålla bättre utkomstmöjligheter än nu är fallet. Säkerligen skulle friköpet ställt sig väsentligt förmånligare för några år sedan, medan byggnadskostnaderna ännu lågo inom rimliga gränser, men för närvarande, då dessa kostnader utgöra en verklig börda för jordbruket, skulle arrendatorerna, därest de inlöste sina innehavda hemman, komma ur askan i elden. Av motionen framgår, hurusom husen äro mer än lovligt låga, små och omoderna, samt att detta ej kan avhjälpas annat än genom ombyggnad. Därför befarar jag, att arrendatorerna icke utan synnerligen stora ekonomiska risker äro i stånd att åstadkomma en förbättrad byggnadsstandard. Jag hyser emellertid det förtroendet för stiftelsens styrelse, att den, när en allmän förbättring av byggnadsbeståndet nu pågår överallt i vårt land, skall så långt det är möjligt, se till att Lärkesholm ej blir vanlottat i jämförelse med den övriga bygden. För övrigt vill jag, i likhet med vad som skett i utskottets hemställan, framhålla, att man numera strävar efter att få större bruksningsdelar till stånd, enär dessa ha större förutsättningar för att bli ekonomiskt bärkraftiga, och i denna riktning arbetar ju också direktionen. Det är emellertid klart, att en dylik plan inte kan realiseras omedelbart, utan att det måste taga en lång följd av år, vare sig den genomföres av stiftelsen eller på annat sätt. Hade jag varit övertygad om att friköpen kunde bli till ekonomiskt gagn för dessa skötsamma och idoga personer, vilka gjort sig väl förtjänta av en uppmuntran, skulle jag med nöje biträtt utskottets hemställan, men då det inte är möjligt att medelst friköp skapa ekonomiskt bärkraftiga hemmansdelar, finns heller ingen anledning att företaga någon utredning.

Jag skulle redan på dessa skäl kunna yrka avslag på motionen, men jag vill först belysa frågan även ifrån ett par andra sidor.

Så vitt man kan bedöma, skulle hemmanen ställa sig synnerligen dyra, om arrendatorerna skulle inlösa stödskog, såsom motionären föreslagit. Den meningen har utskottet visserligen icke kunnat dela. Därest emellertid friköpen skulle komma till stånd, måste under alla förhållanden varje hemmansdel tilldelas en viss areal husbehovsskog, och då den inte gärna torde kunna omfatta mindre områden än 30 å 40 tunnland, förstår man, att det blir en ganska stor köpesumma, som varje arrendator måste anskaffa. Enligt motionärens uppgifter om dessa jordbrukares ekonomi skulle flertalet av dem då behöva underkasta sig en större skuldsättning. För övrigt kan det inte vara lämpligt att i så hög grad spränga sönder ett större skogskomplex, där skogsvården sedan långa tider tillbaka utgör ett mönster för hela bygden. Såväl staten som landstingen och kommunerna skapa ju skogsallmänningar för att få till stånd en bättre skogsvård, och då måste det vara felaktigt, att i detta fall

Ang. utredning om försäljning till respektive arrendatorer av von Reiserska stiftelsens å Lärkesholm arrendegårdar jämte viss stödskog. (Forts.)
vidtagna åtgärder, som uppenbart skulle motverka en dylik utveckling. Skulle däremot något hemman på grund av sitt läge i förhållande till andra jordbruk kunna fransäljas utan att godsets nuvarande enhet äventyras, bör så kunna ske. Stiftelsen själv är dock bäst i stånd att kunna avgöra, vilka hemman som under sådana omständigheter lämpligen kunna försäljas från stamgodset.

I min reservation har jag framhållit, att därest friköpet skulle komma till stånd, uppstår det för stiftelsen stora svårigheter vid tillgångarnas betryggande placering och förräntning.

Jag tror alltså, att om man bedömer denna fråga praktiskt och ekonomiskt, man icke skall kunna finna några bärande skäl för att företaga den i motionen och utskottsutlåtandet föreslagna utredningen.

Vidare vill jag tillägga, att det mest betänkliga i denna sak är dock att på så tivelaktiga skäl, som motionären förebragt för sin framställning, kränka testators sista och yttersta vilja. Om riksdagen kommer att slå in på den vägen, kan man befara, att stiftelser för allmännyttiga och välgörande ändamål hädanefter komma att bli sällsynta, ty om en donator bestämt håller på något, så är det just, att hans bestämmelser skola efterlevas, därest ej tvingande skäl nödvändiggöra en ändring. Kan det således vara moraliskt och juridiskt rätt, att riksdagen utan större anledning ingriper i avliden persons testamentariska förordnanden om efterlämnad egendom? Konsekvenserna komma i så fall att bli ödesdigra.

Herr talman! Jag ber att med dessa ord få yrka avslag på motionen och utskottets hemställan.

Herr *Bäckman* instämde häruti.

Herr *Ekdahl*: Herr talman! Då den stiftelse, det här gäller, är belägen i min hembygd, och då jag känner till förhållandena där, skall jag be att få säga några ord om det läge, som har föranlett denna motion.

För att den sidan av saken inte på något sätt skall undanskymmas, skall jag först med en del sifferuppgifter söka belysa stiftelsens gagnarika verksamhet. Stiftelsen består först och främst av ett fideikommiss av fonderade medel, som belöpa sig till 40 å 45,000 kronor. Dessutom finns det någonting, som kallas pensions- och skolfonden med fonderade medel till omkring 300,000 kronor. Dit höra också de två säterierna Lärkesholm och Lärka, som det här är fråga om. De omfatta tillsammans nära 1,700 hektar, varav något mer än hälften ligger under jordbruk och resten under skogsbruk. Dessa tillgångar ha givit stiftelsen möjlighet att under de senaste 10 åren till Örkelljunga kommun överlämna något över 90,000 kronor i kontanta medel. Därav har barnavårdsnämnden i Örkelljunga fått 5,000 kronor, skolrådet 15,000 kronor medan de återstående c:a 70,000 kronorna ha gått till kommunala mellanskolan i Örkelljunga. Dessutom har stiftelsen årligen delat ut ungefär 12,000 kronor i pensioner och gåvor samt vissa ytterligare belopp för liknande ändamål. Man kan säga, att stiftelsens utdelningar gått till c:a 25,000 kronor om året.

Det är alldeles klart, att ansvarskännande människor icke skulle vilja gå in för en förändring av förhållandena dithän, att stiftelsen skulle i mindre grad än hittills förmå fortsätta med sin samhällsgagnande verksamhet. Det är inte heller meningen. Jag skall försöka i fortsättningen visa det med vad jag har att säga.

Först skall jag då nämna, att den odlade mark, som här finns och som är fördelad på 45 lägenheter, är så gott som uteslutande uppodlad av dessa arren-

Ang. utredning om försäljning till respektive arrendatorer av von Reiserska stiftelsens å Lärkesholm arrendegårdar jämte viss stödskog. (Forts.)

datorer själva eller deras förfäder. Det förhåller sig så, att på omkring 30 av dessa 45 lägenheter sitta arrendatorer, som kunna räkna innehavare på samma eller andra arrendegårdar under Lärkesholm 3 å 4 generationer tillbaka i sin släkt. Den jord, som Lärkesholm disponerar över, hör inte till Skånes bästa. Det »växer inte av sig självt» där, utan man har fått arbeta mycket hårt. Arrendatorerna skulle inte ha klarat sig, vare sig nu eller tidigare, om de inte som binäring haft hemslöjd, affärer med hemslöjdsalster, försäljning av julgranar o. s. v. Det har varit ett slitsamt liv, men trots att de fått splittra sig på olika uppgifter för att hålla sig uppe, ha de lagt ned ett odlingsarbete, som är storslaget. En arrendator berättade för mig häromdagen, att han hade roat sig med att räkna hur många lass sten han hade kört bort och lagt i diken under en enda sommar. Det var 515 lass. Samma sommar hade han ändå tid att slå och räfsa ihop 25 lass s. k. vildhöstnad.

Stiftelsens direktion har meddelat, att det finns ungefär 120 byggnader på godsets område. Dessa byggnader äro emellertid alla utom en uppförda av arrendatorerna själva. I några fall ha mindre bidrag lämnats, men de fallen äro mycket få. I regel ha bidragen bestått i att det lämnats träd på rot i skogen, och mycket ofta har arrendatorn ändå fått betala ränta på rotvärdet av de träd han fått. Allt arbete har han fått göra själv. Men byggnaderna äro *stiftelsens* egendom.

Till en liten belysning av förhållandena på Lärkesholm skall jag be att få berätta en liten historia, vars sanningshalt vederhäftiga ortsbor gått i god för. — Det var en arrendator, som för några år sedan lämnade arrendet, efter att ha suttit där i 49 år. Han hade uppfört en källarbyggnad, som han ville ha ersättning för, och så hade han fått en sakkunnig att verkställa värdering därav. Denne hade värderat bygget till 500 kronor. Av direktionens ombud, stiftelsens skogvaktare, fick arrendatorn ett anbud, som han antog, på 300 kronor såsom ersättning för denna byggnad. Men när ersättningen efter $2\frac{1}{2}$ år skulle klaras ut, betalade direktionen inte mer än 200 kronor. Denne arrendator säger i den skrivelse, som jag har fått, att »dessa 100 kronor, som stiftelsens direktion tog ifrån en fattig man, som trälät ett helt liv, motsvarar inte ens det belopp, som stiftelsens ledamöter ha i ersättning vardera per förrättningsdag på Lärkesholm». Med sådana ekonomiska motsättningar är det mycket förklarligt, att arrendatorerna kräva en ändring.

Jag kan också som en liten belysning av arrendatorernas arbete tala om att på fyrtio år har den odlade jorden mer än fördubblats och kreatursstocken mer än tredubblats. Denna ståtliga utveckling vilar helt på arrendatorernas insatser. Vid vissa arrendeupplåtelse har direktionen däremot t. o. m. tagit tillbaka av den odlade jorden. Sålunda har direktionen låtit återplantera 30 å 35 tunnland med skog. — Ungefär en halv mil vägar ha anlagts av arrendatorerna själva. Till dessa lär stiftelsen ha bidragit med c:a 350 kronor; f. ö. ha arrendatorerna klarat detta arbete på egen bekostnad. — Åtskilliga arrendatorer ha lagt ned 8,000, 10,000, ja, 15,000 kronor i byggnader på sina arrendegårdar, men byggnaderna äro — som jag förut nämnt — stiftelsens egendom, trots detta. — Alla brunnar med undantag av två stycken, som stiftelsen bidragit till, äro grävda av arrendatorerna, eller på deras bekostnad.

Nu hör det till historien, att trots dessa stora investeringar av eget arbete och eget kapital ligger det så till, att efter den senaste stora omskrivningen av arrendekontrakten, som skedde 1926, har stiftelsens direktion förbjudit arrendatorerna att på något sätt betinga sig vederlag, när de skola överlåta arrendet till efterträdare. Allt vad de lagt ned är sålunda dött kapital för dem. — Och dock finnas arrendatorer, som själva fått betala ända till

Ang. utredning om försäljning till respektive arrendatorer av von Reiserska stiftelsens å Lärkesholm arrendegårdar jämte viss slödskog. (Forts.)
6,000 kronor till företrädaren bara för att få övertaga arrendet. — Är det inte fullt förklarligt, att arrendatorerna under sådana förhållanden upphört med all nyodling och slutat upp att bättra på stiftelsens byggnader?

Reservanten, herr Magnusson i Tumhult, vill göra gällande, att arrendatorerna äro ute i rent oförstånd, när de begära att få friköpa sina lägenheter, och att utskottets majoritet har låtit locka sig med på detta ekonomiska oförstånd. Herr Magnusson anförde som skäl för sin ståndpunkt, att det blev för dyrt att bygga, och att arrendet var så lågt nu, att det inte var möjligt för arrendatorerna att klara sig bättre, om de skulle bli sina egna. Med anledning därav skulle jag vilja fråga: Kan verkligen inte herr Magnusson hålla med mig om, att människor, vilkas släkt i tre eller fyra generationer arbetat på dessa tegar, böra vara i stånd att själva bedöma, om de ska kunna klara sig, när jorden kommer i deras egna händer?

Herr Magnusson talade i fortsättningen också om att man inte fick ruinera ett stort skogsbestånd. Det är inte heller meningen. Arrendatorerna ha i skrivelse till utskottet meddelat, att de önska inte stödskog utan endast husbehovsskog, till bränsle och virke för reparationer o. s. v., och av uppgifter, som jag fått därnerifrån, finns det på de flesta arrendelägenheterna skog tillräckligt för detta ändamål. För stiftelsens del bör det icke kunna vara så svårt att avstå dessa arrendejordar. I sin inlaga till utskottet säger direktionen själv, att arrendena representera ungefär 1.6 % på taxeringsvärdet. Ingen människa förutsätter — i varje fall icke arrendatorerna — att jorden skall försälas till lägre pris än taxeringsvärdet representerar. Då bör man väl kunna tänka sig, att det kapital, som en försäljning av dessa arrendelägenheter skulle inbringa, skall kunna placeras på ett sådant sätt, att det ger till och med mera, än vad stiftelsen för närvarande har i inkomst i form av arrenden. Mot detta vill man kanske anföra, att stiftelsen står i begrepp att höja arrendena; 1946 skulle de, har det sagts, höjas till ungefär 20 kronor per tunnland. Men låt så vara, även om vi räkna med den summan, lär en överlåtelse av lägenheterna icke kunna betyda minskade inkomster för stiftelsen.

Jag vill också erinra om att denna utredning — det är ej fråga om något *ingripande* från riksdagens sida, utan det gäller endast en »utredning angående möjligheten och lämpligheten av en upplåtelse genom försäljning eller annorledes» — är tillstyrkt av egnahemsstyrelsen. En representant för egnahemsstyrelsen, som är bosatt i de trakter, det här gäller, ledamoten av första kammaren, herr Andersson i Fältenborg, har informerat utskottet rörande denna fråga. Han tillstyrkte på det varmaste, att en utredning skulle begäras. Likaså ha kommunalnämnden och kommunalfullmäktige i Örkelljunga tillstyrkt en utredning. När så arrendatorerna själva i tjugu år arbetat på att bli i tillfälle att friköpa sina lägenheter, då menar jag, att vi, som förorda en utredning, ha stöd av verklig sakkunskap.

För min del ser jag saken så, att det här gäller att bereda människor, som sett sina fäder tråla hårt hela sitt liv, och som själva arbeta på samma sätt på samma jordbitar, möjlighet att få tryggad besittningsrätt till åtminstone något av de värden, som de själva skapat genom mycket arbete och stora ekonomiska upppoffringar. Det kanske viktigaste av allt är, ha dessa arrendatorer sagt mig, att de så gärna skulle vilja se sina barn fortsätta att bruka den mark, de själva och deras förfäder odlat. Men det vilja ej dessa ungdomar göra, så länge de rådande förhållandena bestå, ty där de ej kunna få tryggad försörjning för framtiden, där vilja de ej heller stanna. — Detta, att man vill bevara den mödosamt brukade jorden åt den släkt, som brutit mark i dessa skogar och vildmarker, ger det ej skäl nog att tillstyrka en utredning?

Ang. utredning om försäljning till respektive arrendatorer av von Reiserska stiftelsens å Lärkesholm arrendegårdar jämte viss stödskog. (Forts.)

Jag ber, herr talman, att få yrka bifall till utskottets förslag i den formulering, som herr Silfwerbrand nyss föreslagit.

Häruti instämde herrar *Andersson* i Munkaljungby och *Nilsson* i Landskrona.

Herr Hammarlund: Herr talman! Jag vill till utskottets majoritet framföra mitt tack för den välvilliga behandlingen av min motion. Är det nu som reservanten, herr Magnusson, anför, att skälen äro tvivelaktiga, så har jag ju ännu större anledning att vara tacksam. Men detta visar, att majoriteten insett det berättigade i min uppfattning. Man erkänner, att arrendatorerna böra tillerkännas optionsrätt eller gottgörelse för de förbättringar, som ha gjorts på egendomen under den senaste arrendeperioden, i enlighet med nu rådande uppfattning, och att de icke, såsom hittills varit fallet, skola i förväg avstå från denna rätt till ersättning.

Herr Magnusson uttalade sina bekymmer för de blivande ägarnas ekonomi. Jag kan försäkra herr Magnusson, att han ej behöver ha några bekymmer för den saken, ty dessa blivande ägare ha redan kalkylerat med de ökade utgifter, som de skulle få såsom ägare till dessa jordbitar. Det förhåller sig ej heller som det har sagts i ett yttrande till utskottet, att dessa arrendatorer skulle vara uppagiterade, utan det är, som herr Ekdahl nyss nämnde, en gammal tanke, att arrendatorerna skulle få friköpa sina små jordbruk. Det framgår ju också tydligt och klart av den skrivelse, som kom in till utskottet häromdagen, och som var undertecknad av icke mindre än 37 arrendatorer, vari dessa understryka detta förhållande. För övrigt visar ett utdrag av ett protokoll, som är fört vid von Reiserska stiftelsens sommarsammanträde den 8 juli 1937, och som jag har här i min hand, att 36 arrendatorer då begärt att få friköpa sina lägenheter. De gingo så långt, att de sade, att om de blott finge köpa åkerjorden, skulle de vara nöjda. De avstode gärna från husbehovsskogen. Men deras begäran blev ju avslagen av direktionen. När man nu är rädd för de utgifter, som de nya ägarna komma att få, skulle jag gentemot detta vilja säga, att arrendatorernas utgifter nog ej varit så små, som man har velat påskina. Det har varit mycket, som har bidragit därtill, icke minst det förhållandet, att deras små åkrar i alla år utnyttjats av skogens villebrådsbestånd, vilket kanske varit något rikligt på detta storgods. När man nu talar om att det blir för dyrt — herr Magnusson var särskilt inne på detta — att sätta husen i stånd, så vill jag erinra om att det måste bli dyrare att förbättra dem, när man ej underhållit dem, än om man gjort detta år efter år. Nu är den allmänna meningen i dessa bygder, att det är på tiden, att något göres för dessa hus på Lärkesholm. Läser man egnahemsstyrelsens yttrande till utskottet, finner man, att de anse, att det är ett trängande behov att husen bli iståndsatta. Detta framgår också tydligt av en skrivelse, vilken jag har här i min hand, ur vilken jag skall be att få citera ett par paragrafer. Det är en avskrift av protokoll, fört vid sammanträde med hälsovårdsnämnden i Örkelljunga kommun den 27 november 1936. »Närvarande Provinsiälläkaren Doktor Mart. Ahlberg, lantbr. Oscar Olsson och Henning Kjellsson samt undertecknad ordf. § 1. Arrendatorn av torpet Fredriksborg, under Lärkesholm, Martin Nilsson, hade till hälsovårdsnämnden anmält, att den av honom där bebodda lägenheten var ur hälsovårdssynpunkt otillfredsställande, och begärde hälsovårdsnämndens ingripande. Vid denna dag företagen besiktning av lägenheten konstaterades sanitära olägenheter på grund av att ladugården och svinstian inrymmas i samma byggnad som där boningsrummen förefinnas. Boningsrum-

Ang. utredning om försäljning till respektive arrendatorer av von Reiserska stiftelsens å Lärkesholm arrendegårdar jämte viss stödskog. (Forts.)

men äro även i övrigt behäftade med en del olägenheter, såsom fukt och mögelbildning, råtthål samt otäta tak och väggar. — — — § 2. Att justera protokollet utsågos Oscar Olsson och Henning Kjellsson. Som ovan Axel H. Nilson. Justerat Oscar Olsson, Henning Kjellsson. Rätt utdraget betyder Axel H. Nilson.» När jag citerar detta, har jag ej därmed velat taga parti vare sig för arrendatorerna eller för stiftelsen utan endast konstaterat fakta för att bevisa, att systemet numera är ohållbart.

Reservanten nämner i sin reservation och han var även inne på samma sak i sitt anförande, att det ej överensstämmer med tidsenliga synpunkter på skogsskötseln att genom styckning söndra ett större komplex. Enligt utskottets förslag blir det emellertid ej någon styckning av några större komplex. Jag hade önskat, att även detta problem upptagits till behandling, men utskottet har på sidan 2, andra stycket, i utlåtandet uttalat, att man ej vill minska eller borttaga denna inkomstkälla, som storskogen utgör för stiftelsen. Man vill endast giva arrendatorerna husbehovsskog, vilket de i sin skrivelse till utskottet förklarat sig nöjda med av rädsla för att man kanske annars ej skulle giva dem någonting. Att arrendatorerna tilldelas rikligt med husbehovsskog är också det minsta man kan begära för deras räkning. Ty man får icke glömma människorna för skogen. Visst är det bra med stora skogskomplex och de pengar, som storskogen ger, men naturligtvis är det bättre med familjer, som kunna få stanna kvar på sitt jordbruk och kunna få sin bärgning där uppe på åsen, och vars barnskolor kunna växa upp i dessa små hem generation efter generation. Att få sin bärgning endast ur jorden i denna ytterst magra trakt går icke. Det har visat sig vid ett annat gods ej långt från detta gods, att trots att arrendegårdarna äro stora — det finns sådana som äro på 50, 60 och upp till 100 tunnland — ha arrendatorerna i alla fall stora svårigheter att komma ut med arrendet, därför att jorden är för mager. Vi veta ju, att vi gjort samma erfarenhet uppe i Norrland, där vi ha måst tilldela jordbruken stödskog, och samma är förhållandet i Småland, och kanske till och med herr Magnusson har en liten bit stödskog eller husbehovsskog nere i Småland. Jag tycker ej, att vi skola missunna våra yrkeskamrater att få del av den fördel, som litet stödskog eller husbehovsskog utgör i de magrare trakterna för jordbruket. Det finns skogsdungar insprängda bland de små hemmanen i Lärkesholm, så man behöver ej alls genera storskogen, om man tilldelar lägenheterna litet stödskog. Direktionens tanke att sammanslå de små jordbruken till större enheter har såsom en mara ridit befolkningen därstädes i många år. Jag är förvissad om att Kungl. Maj:t och dess underordnade organ helt säkert komma att finna den rätta lösningen för att skapa rättvisa emellan det stora skogsbruket och arrendatorernas behov av husbehovsskog, om utskottets hemställan godkännes.

Nu kan man ju kanske säga: Varför skall man tvunget köpa denna stiftelsens magra jord, då det finns tillräckligt med bördig jord till salu? Ja, det är naturligtvis sant. Men denna bygd är en vacker bygd med omväxlande skog och sjö. Som herr Ekdahl nyss nämnde, äro många av arrendatorerna födda på godset, och vissa släkter ha funnits på Lärkesholm långt innan von Reiser blev godsets ägare. Det förhåller sig väl så med många av oss jordbrukare i de magrare bygderna, att det är förspilld mannakraft att bearbeta och beså sådan mager jord, men att kärleken till den torva, där vi fötts och uppfostrats, kärleken till hembygden och till den gamla mystik, som vilar över vår hembygd, kommer oss att stanna kvar där. Jag förstär alltför väl att de, som ej äro jordbrukare, ej förstå mig, men jag är också säker på att många jordbrukare förstå mig.

Till sist nämnde reservanten en sak, som även jag tillmätt en mycket stor

Ang. utredning om försäljning till respektive arrendatorer av von Reiserska stiftelsens å Lärkesholm arrendegårdar jämte viss stödskog. (Forts.)

betydelse, nämligen frågan om förräntningen av det lösgjorda kapitalet. Direktionen nämner i sin skrivelse till utskottet, att stiftelsen fått dålig förräntning på sina tillgångar. Man nämner 1.6 procent på arrendegårdarnas taxeringsvärden. Att döma av detta skulle stiftelsens svårigheter i detta hänseende vara minimala, och då stiftelsen består av tre av häradets allra främsta män med länets hövding såsom ordförande och alla äro väl förfarna i ekonomiska frågor, komma de helt säkert att finna någon utväg. Med litet god vilja på båda håll, både från arrendatorernas sida och från stiftelsens sida, kan denna sak ordnas. Man kan kanske helt enkelt tänka sig, att stiftelsen placerar det lösgjorda kapitalet i inteckningar i de frånsålda fastigheterna. Får stiftelsen mindre inkomster genom friköpningen, så minskas också dess utgifter, man slipper bygga nya hus och förvaltningen förbilligas. I den skrivelse, som inkom till utskottet, talar direktionen om att man behöfve använda en summa av 225,000 kronor för modernisering av fastigheterna. Nu förstår jag alltför väl, att om man endast moderniserar ett mindre antal fastigheter, enligt direktionsens tanke, så skulle denna summa kunna bli mindre. Man skulle då kanske kunna tänka sig en summa av 150,000 kronor. Slår man ut denna summa på tio år, blir det 15,000 kronor per år. Då blir det ej mycket kvar till stipendier och dylikt till dem, som förut haft fördelar av denna stiftelse.

Vi få väl icke vara alltför finkänsliga i detta hus, där vi dagligen modernisera och förbättra gamla lagar och förordningar, därför att en gammal man av utländsk börd en gång har uttalat en viss önskan, då det numera redan är sörjt för genom andra organ för allt det som han önskat. Hans tanke skall äras och respekteras, blott den ej kommer i konflikt med utvecklingen, som nödvändigtvis kräver reformer för att folket skall förmås att stanna kvar på sin torva. Det kan komma sådana tider, att vi bli glada över att vi ha bromsat utvecklingen och hindrat en del familjer från att flytta bort ifrån jordbruket till städerna.

Med dessa ord skall jag be, herr talman, att få yrka bifall till utskottets hemställan med den ändring som föreslås av herr Silfwerbrand.

Herr **Andersson** i Falkenberg: Herr talman! Det är kanske en viss risk att tala emot utskottsmajoriteten i denna fråga. Man kan ju då lätt få den föreställningen, att jag vill hindra bildandet av egna hem. Men jag vill bestämt säga, att det ej är anledningen till att jag begärt ordet. Orsaken är i stället, att efter de uppgifter, som jag erhållit ifrån rätt tillförlitligt håll, finnas möjligheter att åtminstone i viss utsträckning lösa denna fråga efter de riktlinjer, som motionären förordar, utan att riksdagen för den skull skall behöva taga ställning till saken. Det har nämligen upplysts mig från skogssällskapet, att stiftelsen och skogssällskapet undersöka möjligheterna att låta åtminstone en viss del utav dessa arrendatorer få friköpa sina egendomar och därvid ordna förhållandena så att de kunna bli självförsörjande. Men detta var ej anledningen till att jag hade begärt ordet, utan det beror på vissa principiella inställningar, som jag har.

För det första vill jag säga, att under den tid jag varit i riksdagen har jag aldrig läst en utskottsmotivering, som så tydligt bör utmynna i ett avslag, men utskottet slutar i alla fall med att yrka bifall till motionen. Den andra orsaken till att jag här kommer att yrka avslag på utskottets hemställan — utom de möjligheter att till en viss del ordna saken ändå enligt de uppgifter, som jag erhållit och varom jag nyss talade — är att det för mig måste finnas ofantligt starka skäl för att jag skulle vilja vara med om att på något sätt ändra de villkor, som en donator uppställt, då han lämnat sin donation. Jag har näm-

Ang. utredning om försäljning till respektive arrendatorer av von Reiserska stiftelsens å Lärkesholm arrendegårdar jämte viss stödskog. (Forts.)
 ligen en så stor respekt för en donators vilja. Vill en människa skänka sin egendom till något allmännyttigt ändamål, är det min grundsyn, att de villkor, som han uppställer, ej skola förändras utan att man kan påvisa, att det är alldeles nödvändigt. Då det, såvitt jag känner till, ej föreligger några dylika skäl i detta fall, är det för mig anledning till att jag ej vill, att man skall gå tvångsvis fram.

Jag har vidare den uppfattningen — jag hör nämligen till de människor, som icke alltid så principiellt hylla den heliga äganderätten — att det väl icke skall dröja så värst länge, innan vi få en ny arrendelagstiftning. Om denna arrendelagstiftning i huvudsak är byggd på de grunder, som utredningen föreslagit, får jag fråga, huruvida icke på vissa områden — här ha vi ett sådant område — det kan vara lika fördelaktigt att få bruka jorden efter den nya arrendelagstiftningen som att sitta med äganderätt. Jag framställer den frågan. Nu ha länsstyrelsen i Kristianstads län och domänstyrelsen båda avstyrkt i motionen föreslagna åtgärder, medan kommunalfullmäktige i Örkeljunga socken delvis tillstyrkt framställningen. Stiftelsens styrelse är dock emot detta förslag och, såsom jag förut nämnt, äro planer å bane att ordna saken mellan stiftelsens styrelse och skogssällskapet i Göteborg delvis åtminstone på frivillighetens väg. Då den nu gällande arrendetiden utgår först 1946, har man således tid på sig, tills denna tid går ut. Skulle det visa sig, att utredningen icke leder till något resultat, är det möjligt att komma tillbaka och få saken ordnad, så att det kan bli ett riksdagsbeslut, innan denna arrendetid utgår.

På de skäl, som jag här anfört, ber jag, herr talman, att få yrka avslag å såväl utskottets hemställan som den i ämnet väckta motionen.

Herr Holmbäck: Herr talman! Trots de uttalanden, som gjorts av herrar Ekdahl och Hammarlund, hyser jag den uppfattningen, att det enda riktiga är, att kammaren avslår såväl motionen som utskottets hemställan. Enligt min uppfattning skulle en utredning i denna fråga vara onödig och i vissa hänseenden skadlig.

Arrendatorerna på stiftelsers egendomar lyda för närvarande icke under några särskilda bestämmelser utan endast under allmänna arrenderättsliga regler. Just nu är det emellertid fråga om att ställa dem under arrenderegler, som äro bättre än de, som gälla sådan jord, som äges av enskild person. 1936 års arrendeutredning har framlagt ett förslag, som avser att skapa särskilda regler beträffande arrende av stiftelsejord och som skulle sätta dessa arrendatorer i en bättre ställning än de varit i förut. Förslaget går ett steg vidare. Det säger, att om en stiftelse skulle sälja en jord, som är bortarrenderad, har arrendatorn förköpsrätt. Detta förslag torde väl så småningom komma på riksdagens bord, och om det då antages, förbättras ju ändå arrendatorernas ställning. De få visserligen icke därmed någon rätt till friköp av jord, men frågan om friköp av jord är ett spörsmål, som ganska snart också kommer på riksdagens bord, nämligen i samband med egnahemsfrågan. Hela detta spörsmål är diskuterat bl. a. i årets proposition i egnahemsfrågan och torde upptagas vidare av Kungl. Maj:t, enligt vad propositionen ger vid handen. Att alltså frågan om höjning av arrendatorernas — och däribland även stiftelsearrendatorernas — ställning överhuvud är under utredning är orsaken till, att det är tämligen onödigt att gripa in beträffande den stiftelse, varom här är fråga, just i detta hänseende.

Vad angår mitt uttalande, att en utredning skulle verka skadligt, får jag anföra följande. Enligt gällande lagstiftning kan en stiftelse sälja jord av den

Ang. utredning om försäljning till respektive arrendatorer av von Reiserska stiftelsens å Lärkesholm arrendegårdar jämte viss stödskog. (Forts.)

karaktär, Lärkesholm äger, nämligen om Kungl. Maj:t ger sitt tillstånd därtill. Det finns något, som heter Kungl. Maj:ts permutationsrätt, och som innebär, att Kungl. Maj:t kan ge en stiftelse rätt att fränsälja jord. Skall den nu föreslagna utredningen ha någon mening, bör den väl avse, att man skall gå vidare, och att man beträffande förevarande stiftelse skulle stadga regler, innebärande, att Kungl. Maj:t skulle få rätt att bestämma, att jord skulle få säljas utan medverkan av stiftelsens direktion. Eljest har, efter vad jag kan finna, utredningen icke någon mening. Om man går på den linjen, måste man emellertid taga i betraktande, att det finns andra stiftelser i landet. Varför skall det just beträffande Reiserska stiftelsen stadgas regler, som tvinga styrelsen för stiftelsen att sälja jord? Det finns många stiftelser, och det finns juridiska personer, som stå stiftelserna mycket nära, bland annat en som jag känner mycket bra till, nämligen Uppsala universitet, som är ägare till 600 hemman. Om man beslutar en utredning i fråga om Lärkesholm, vad är det då som hindrar en utredning om friköpsrätt för arrendatorerna under vilken annan särskild stiftelse som helst t. ex. för arrendatorerna under Uppsala universitet? Det skulle, efter vad jag kan finna, medföra en allmän osäkerhet, om man godtog ett skrivelseförslag av den typ som utskottet nu föreslagit. Vill man, att styrelsen för en stiftelse skall tvingas att sälja jord till sina arrendatorer, bör man i varje fall gå in för en allmän utredning och icke först plocka ut ett särskilt fall med de konsekvenser, som därav kunna bli en följd. Det enda riktiga i fråga om Lärkesholm är, att man lutar på att stiftelsens direktion kommer att göra sitt bästa för att taga bort de eventuella missförhållanden, som kunna föreligga. Vi få icke glömma bl. a. att ordföranden i direktionen är den man, som helt nyligen av Kungl. Maj:t fått förtroendet att vara landshövding i Kristianstads län. Jag tror att man måste förutsätta, att direktionen kommer att försöka göra sitt bästa för att taga bort de missförhållanden, som eventuellt kunna föreligga — i frågan, huruvida det verkligen finns några sådana, kan jag ej uttala mig.

Jag får, herr talman, yrka avslag på motionen samt på utskottets förslag, och likaledes anser jag det vara riktigast att även den första reservationen avslås, varför jag sålunda yrkar rent avslag på alltihop.

I detta anförande instämde herr *Bergquist*.

Herr *Ekdahl*, som nu för kort genmäle erhöll ordet, yttrade: Herr talman! Jag kan icke finna annat än att herr Andersson i Falkenberg liksom herr Holmbäck missuppfattat vad utskottet egentligen menar. Då både herr Andersson i Falkenberg och herr Holmbäck söka avskräcka andra kammaren från att bifalla detta utredningskrav genom att tala om, att de icke kunna föreställa sig, att det kan föreligga någon rätt att tvinga en stiftelse att sälja mark och byggnader, då vill jag till detta blott säga, att ingen har förutsatt, att det skulle vara fråga om någon tvångsätgård. Herr Holmbäck säger, att han kan icke begripa vad utskottet vill, om det icke är fråga om en tvångsätgård. Kan man då icke tänka sig, att den utredning, som regeringen sätter i gång, skulle kunna bestå bl. a. i underhandlingar med stiftelsens direktion för att försöka få till stånd sådana upplåtelse, som utskottet förutsatt?

Jag måste säga, att det mycket obestämda löfte, som herr Andersson i Falkenberg nyss gav, då han talade om vissa resonemanger mellan stiftelsens direktion och Skogsvårdssällskapet i Göteborg, kan icke trösta mig, utan jag vidhåller fortfarande, herr talman, mitt yrkande om bifall till utskottets förslag.

Ang. utredning om försäljning till respektive arrendatorer av von Reiserska stiftelsens å Lärkesholm arrendegårdar jämte viss stödskog. (Forts.)

Herr **Holmbäck**, som jämväl för kort genmäle erhöll ordet, anförde: Herr talman! Efter den tolkning av utskottsutlåtandet, som herr Ekdahl nyss lämnat, får detta delvis en annan karaktär, men jag stryker under, huru utomordentligt vagt det hela blir, om Kungl. Maj:t blott skall behöva taga upp underhandlingar med stiftelsens direktion, vilket Kungl. Maj:t kan göra när som helst utan någon skrivelse. Är emellertid herr Ekdahls tolkning riktig? I det förslag till ändring av utskottets kläm, vilket nyss framställdes av utskottets vice ordförande, heter det, att man skall begära en utredning rörande möjligheten och lämpligheten av en försäljning av dessa jordar, men i ordet »möjlighet» ligger väl, att man förutsätter möjligheten, att stiftelsens direktion skall tvingas att försälja dem.

Vidare yttrade:

Herr **Osberg**: Herr talman! Då jag har begärt ordet i denna fråga, beror det därpå, att jag har rätt stor erfarenhet på områden, likartade med det, som är berört i den nu väckta motionen.

Vid början av 1900-talet gjorde sig starka krav gällande i Bohuslän bland de s. k. gymnasieåborna om att få friköpa sina hemman, som lydde under den Hvitfeltska stipendieinrättningen, bildad år 1664. Kungl. Maj:t medgav år 1908 rätt för åboar å stipendiehemman att få friköpa desamma. Jag skall icke gå in på den historik, som ligger bakom. Om man emellertid reste omkring i de trakter, där dessa hemman lågo, kunde man peka ut och säga, att här ligger ett stipendiehemman och här ligger ett kronoskattehemman. Nu förlåter jag de herrar, som gå emot detta förslag, ty de ha icke någon kännedom om vad det vill säga att vara fri bonde eller att vara torpare. I svenskens kynne finns ett utpräglat drag att vilja vara sin egen. Dessa s. k. stipendiehemman voro till antalet något över 140 mantal. Herr Holmbäck nämnde, att Uppsala universitet skulle vara ägare till 600 hemman, men det var väl brukningsdelar, som han menade, kan jag tänka mig. I Bohuslän var det närmare 1,000 brukningsdelar, som tillhörde den Hvitfeltska stipendieinrättningen. Antalet friköp av rena jordbrukslägenheter och skärgårdslägenheter uppgår till över 2,500.

Huru låg det då till, innan dessa försäljningar kommo till stånd? Jo, bebyggelsen å dessa hemman var dålig, och jorden befann sig även i dålig hävd. Men sedan friköpen kommit till stånd — vi kan säga, efter tio år, ty så kort tid tog det — kunde man, om man reste omkring i bygderna, icke skilja på de hemman, som tillhört den Hvitfeltska stipendieinrättningen, och de hemman, som voro av kronoskattenatur. Dessa åboar, som sålunda blivit ägare till sina med åborätt innehavda hemman, fingo en bättre inställning, som bjöd dem att tillämpa andra metoder. Hade de förut varit klavbundna, fingo de nu genom den frihet, som ligger i själva äganderätten, större intresse för att bygga och förbättra husen och även bättre hävda jorden. Det anmärkningsvärda är, att båda parterna voro nöjda, både kuratorerna för stiftelsen och i all synnerhet de, som fått köpa sina hemman. De fingo dem icke till skänks, ty enbart för rätten att få köpa dem fingo de betala 10 procent av taxeringsvärdet, och sedan fingo de betala i kapitalisering efter 3 procent av den s. k. gymnasieskatten. Jag kan nämna, att år 1889 hade Hvitfeltska stipendieinrättningen en inkomst, som gick upp till 33,000 kronor, och dess förvaltningskostnader uppgingo till 14,000 kronor. Detta gav statsrevisorerna anledning till att anmärka på detta egendomliga förhållande, att det var så stora förvaltningskostnader beträffande en så liten inkomst.

Ang. utredning om försäljning till respektive arrendatorer av von Reiserska stiftelsens å Lärkesholm arrendegårdar jämte viss stödskog. (Forts.)

När sedan de här återopade försäljningarna kommit till stånd, hade stiftelsen år 1926 haft en inkomst av 159,000 kronor, medan förvaltningskostnaderna sjunkit till 11,000 kronor. Detta var således en affär, som gick i rätt riktning.

Nu var det någon — det var visst herr Andersson i Falkenberg — som undrade, vem som kunde gilla, att man bryter mot en testators sista vilja. Det har icke varit och är icke meningen att göra det, men tiderna utveckla sig i den riktningen, och kuratorerna för Hvitfeldtska stipendieinrättningen ansågo det lämpligt, om de skulle ha någon nytta av stiftelsen, att gå med på detta. Det är visserligen sant, att riksdagen icke kan tvinga en stiftelse, men Kungl. Maj:t kan i många fall fälla ett sådant utslag, att det blir affär av, om jag så får yttra mig.

När nu denna av mig relaterade fråga löstes så lyckligt i alla avseenden, behöllo dock kuratorerna för Hvitfeldtska stipendieinrättningen två gårdar, nämligen Åby och Sundby. De förklarade, att de icke ville sälja dem utan att de skulle vara såsom ett slags stomme för stiftelsen. Det visade sig emellertid, att dessa egendomar icke lämnade någon som helst inkomst. Då tog jag mig före att till 1928 års riksdag, i likhet med vad herr Hammarlund gjort nu, motionera om en skrivelse till Kungl. Maj:t med begäran om en utredning, huruvida det icke vore lämpligt att försälja även de båda godsens jord med bibehållande av de därå uppförda corps de logien för att där upprätta ett slags studenthem samt även behålla ett parkområde av en rätt stor omfattning. Denna motion gick till jordbruksutskottet och blev där tillstyrkt med stor majoritet. Andra kammaren godtog utskottets förslag utan votering. Dåvarande landshövdingen Oscar von Sydow i egenskap av kurator motsatte sig på det kraftigaste försäljningen av dessa båda gods och uppehöll sig flera dagar här samt agiterade bland riksdagens ledamöter och lyckades stjälpå frågan i första kammaren med tre rösters majoritet. För tre år sedan kom landshövding Jacobsson även i egenskap av kurator och begärde, att domänvärderingsnämnden i Bohuslän skulle företaga en värdering av Sundby egendom. Han ansåg det lämpligt, och att det var överflödigt att hava kvar en sådan jord, men han ville behålla corps de logiet och ett parkområde, jämte största delen av skogen. Jag var med såsom domänvärderingsman och värderade alltsammans. Cirka 15 hektar jord skulle tillfalla huvudgården jämte skog, och det har hållits auktion i våras, men jag vet icke, om man lyckades sälja lotterna. Detta tyder på, mina herrar, att de personer, som ha provat detta, äro för att man icke skulle ha en stiftelse så fast bunden, att man icke får lov att ändra dess anpassning. Huvudsaken är väl, att stiftelsen kan lämna avkastning och göra den nytta testator avsett. Hvitfeldtska stipendieinrättningen har ett gods kvar, nämligen Åby, och jag är säker på att när arrendetiden är ute, så kommer landshövdingen att låta verkställa värdering även av denna egendom och försälja den.

Jag skall vidare tala om en annan stiftelse, vars styrelse jag tillhör, nämligen Nordbergiska stiftelsen Lilla Foss vid Munkedal. Där hade man uppe frågan om försäljning för många år sedan, och då stannade stiftelsens styrelse för att man icke skulle sälja bort marken. Man var inne på samma bog som herr Andersson i Falkenberg, då han sade, att vi skola väl icke förvanska en avliden givares sista vilja. Några arrendatorer gingo då emellertid in till Kungl. Maj:t med begäran att få köpa sina tomter enligt bestämmelserna i ensittarlagen, och det kunde Kungl. Maj:t icke neka dem. Då ansåg man emellertid, att det var lika bra, att styrelsen gick själv in till

Ang. utredning om försäljning till respektive arrendatorer av von Reiserska stiftelsens å Lärkesholm arrendegårdar jämte viss stödskog. (Forts.)

Kungl. Maj:t med begäran att få sälja tomter alltefter som innehavare av dessa önskade köpa. Vi fingo rätt att sälja tomter, men Kungl. Maj:t förbehöll sig granskningen av priserna. Det är till fördel för stiftelsen. Vi kunna icke på annat sätt få större inkomst av egendomarna än genom dessa tomtförsäljningar, och då främja vi det syfte, som är avsett med donationen. Nämligen att bedriva slöjdundervisning i snickeri och smidesarbete. När jag fick se herr Hammarlunds motion, var jag på det klara med att syftet med densamma var riktig, och det skulle förefalla mig egendomligt, om inte herrarna skulle vilja gå med på förslaget.

Nu har man här talat om hur motiveringen till detta utskottsutlåtande är avfattad. Det kan man diskutera om hur mycket som helst, men det är väl vanligtvis så, att man främst fäster avseende vid vad klämman har att säga, och där begäres en utredning för att man skall få se hur det hela ligger till.

Herr Ekdahl var uppe och talade om huru det gick till vid bebyggelsen å egendomen i fråga. Det är sant och riktigt, att brukarna göra mycket mera än de skulle göra på eget bevåg, och så kostar det pengar. Så kommer en dag, när de få lämna stället och de ha ingenting för sina strävanden. Här har det talats om att de byggt vägar och ordnat om jorden o. dyl., så det finns väl talande skäl för att de nuvarande innehavarna böra erhålla någon reventy av vad de själva eller deras förfäder utträttat. Jag tycker, att det är mycket rimligt, och därför böra vi gå med på detta.

Man har här talat om att det skulle vara bättre för vederbörande att kvarstå såsom arrendatorer med de billiga arrenden, som äro fastställda. Jag kommer här tillbaka till den erfarenhet, som vi ha haft i Bohuslän, hurusom friköpen gagnat alla parter och gagnat Hvitfeldtska stipendieinrättningen i sådan grad att man kunnat lägga upp en särstiftelse, vars avkastning går till sådana personer, vilkas studier avslutats, professorer och doktorer erhålla bidrag till studieresor till Amerika och andra länder. En sådan utvidgning av stiftelsens verksamhet hade man icke tänkt sig från början, men man har kunnat gå in för detta, sedan man fått så rikligt med inkomster. I första hand skall ju stiftelsen lämna bidrag till studerande vid Göteborgs gymnasium som är bestämt i testamentet.

När alltså både Hvitfeldtska stiftelsen och de, som ha fått friköpa sina gårdar, äro över sig belåtna med detta, kan det väl icke vara skäligen att i nu förevarande fall gå på avslag. Om herrarna gå med på en utredning och friköp sedermera komma till stånd, är jag säker på att detta skall visa sig bli till fromma för båda parter. Här är icke fråga om någon vandalism, utan det är svenska medborgare, som vilja förvärva sina hemman och därtill få litet husbehovs- och stödskog. Det blir ändå ett stort skogskomplex kvar, som stiftelsen kan ha såsom stomme för vad den från början har varit.

Herr Holmbäck frågade hur det skulle gå, om arrendatorerna under Uppsala universitet skulle börja vilja friköpa sina hemman. Det lär väl icke vara någon fara för att de skola göra det, men jag vill säga herr Holmbäck, att anledningen till att universitetet fått så mycket jord är, att man har donerat till sig själv. När jag tillhörde statsutskottets andra avdelning, uppkom där spørgsmålet vad man skulle göra med Uppsala universitet för att få fram korrekta uppgifter om dess finansiella ställning. Det var på den tiden, när Värner Rydén satt i utskottet, och han gav sig icke, förrän man fått ned räkenskapsföraren och allt material för att gå igenom det hela. Det visade sig då, hur man hade jonglerat med den s. k. jordbruksfonden och ökat upp den till 300,000 å 400,000 kronor och använt pengarna för olika ändamål och icke minst för att köpa ny

Ang. utredning om försäljning till respektive arrendatorer av von Reiserska stiftelsens å Lärkesholm arrendegårdar jämte viss stödskog. (Forts.)

jord. När den stora jorddonationen gjordes, var meningen, att avkastningen skulle gå till universitetet, men man har i stället köpt det ena hemmanet efter det andra. Herr Holmbäck talade om 600 hemman, men han avsåg förmodligen, som jag redan sagt, brukningsdelar, ty i annat fall skulle universitetet väl ha erövrat stora delar av Uppsala län. Det var ett bekvämt sätt, som Uppsala universitet tillämpade, att använda inkomsterna av jorden till att köpa ytterligare jord, och att sedan gå in till riksdagen och begära felande medel. Tänk om vi alla skulle kunna jonglera på det sättet! Jag hoppas, att dessa universitetens transaktioner numera upphört, sedan man fick en ordentlig avbasning den gången.

Jag skall icke vidare gå in på frågan, utan vill, herr talman, på det livligaste yrka bifall till utskottets förslag med den ändring, som här blivit föreslagen. Jag vill än en gång försäkra kammaren, att ingen part kommer att bli lidande på detta, utan det kommer att bli till glädje och fromma både för stiftelsen och för dem, som i sinom tid, efter vad jag hoppas, skola få köpa sina arrendegårdar.

Herr talmannen gav härefter för kort genmäle ånyo ordet till herr **Holmbäck**, som anförde: Herr talman! Jag vill i anledning av herr Osbergs anförande bara säga, att om herr Rydén en gång i tiden icke kände till Uppsala universitets finansiella ställning, så berodde detta uteslutande därpå, att han icke förstod den då för tiden måhända ganska invecklade bokföringen, vilken emellertid nu blivit förenklad. Nu ligger universitetets finansiella ställning fulkomligt klar för var och en.

Vidare erhöles, likaledes för kort genmäle, ordet av herr **Osberg**, som yttrade: Det är nog ganska vågat av den siste ärade talaren att påstå, att Rydén icke förstod sig på bokföring. Jag betraktade alltid honom såsom en mycket klok man. Han var emellertid icke ensam om granskningen, utan det fanns sakkunnigt folk från flera håll. Universitetet hade skickat ned en stab på fyra eller fem personer, som måste lägga papperen på bordet. Det var icke värre än att var och en, som då tillhörde andra avdelningen av statsutskottet, begrep det. Det var emellertid ett ingripande i sinom tid, som då gjordes, ty det var icke något snyggt sätt att gå till väga så, att man donerade åt sig själv på statens bekostnad. Det hade ju varit annorlunda, om andra hade donerat till universitetet.

Härpå anförde:

Herr **Andersson** i Tungelsta: Herr talman! Eftersom jag är medansvarig i det beslut av egnahemsstyrelsen, där styrelsen yrkar bifall till motionen, skall jag be att få säga några ord såsom motiv för mitt ställningstagande i detta fall.

Man har från utskottets sida talat om att det borde vara angeläget för dessa arrendatorer att få friköpa sina ställen. För mig är detta emellertid icke huvudsaken. Frågan om huruvida vederbörande skall friköpa eller icke är ju en lämplighetsfråga, som bör avgöras från fall till fall. Vad som däremot i detta fall torde vara avgörande för att en undersökning skall komma till stånd är det tillstånd, som är rådande på dessa arrendegårdar framför allt med hänsyn till det skick, vari åbyggnaderna befinna sig. Det har ju hittills visat sig, att det icke varit möjligt att åstadkomma rättelse i detta avseende. De ansträngningar, som ha gjorts av hälsovårdsnämnden och andra myndig-

Ang. utredning om försäljning till respektive arrendatorer av von Reiserska stiftelsens å Lärkesholm arrendegårdar jämte viss stödskog. (Forts.) heter, ha icke lett till något resultat. En förutsättningslös utredning torde därför i detta fall vara väl motiverad. Denna utredning kan ju icke rimligtvis innebära, att vederbörande stiftelse skall tvingas att sälja ställena till arrendatorerna, eftersom någon lag, som kan framtvinga en sådan försäljning, för närvarande icke finns.

Man har här också talat om skogstilldelningen, och jag skall be att få säga några ord även därom. Jag vill fästa uppmärksamheten vid riksdagen beslut år 1937, då jorddelningslagen ändrades. Detta beslut innebar, att man skulle trygga tillkomsten av ändamålsenliga jordbruksfastigheter genom att uppställa krav på att nya jordbruk skulle göras bärkraftiga i alla avseenden och fördenskull även, då så var möjligt, förses icke blott med husbehovsskog utan även i vissa fall med stödskog. Det är uppenbart, att en avstyckning och försäljning i detta fall icke kan komma till stånd på annat sätt än att man följer vad som föreskrives i gällande jorddelningslag. I detta fall finns det ju skog, och fastigheterna skola därför förses med husbehovsskog, och därest jordbruket är litet, skall det desslikes förses med stödskog.

Beträffande de rent principiella invändningar, som gjordes av herr Andersson i Falkenberg, vill jag säga, att för mig kan det icke synas angeläget att i detta fall åstadkomma någon ändring i de villkor, som i allmänhet gälla för stiftelser. Den utredning, som här ifrågasättes, och det resultat, vartill den kan leda, avser ju icke i och för sig att åstadkomma någon sådan ändring, utan vad man här framför allt åsyftar är ju att åstadkomma förbättrade förhållanden för de arrendatorer, som finnas på denna egendom.

Jag ber med dessa ord, herr talman, att för min del få yrka bifall till utskottets förslag med den ändring, som föreslagits av herr Silfwerbrand.

Herr Lundell: Herr talman! Eftersom jag har suttit i detta femte tillfälliga utskott och har deltagit åtminstone i en del av behandlingen av detta ärende, ehuru jag, såsom framgår av utlåtandet, icke deltagit i beslutet, skall jag tillåta mig att anföra, att sedan jag tagit del av tillgängliga handlingar, som ha varit ganska många, och läst igenom dem så omsorgsfullt som möjligt och försökt bilda mig en uppfattning i frågan, har jag funnit, att det icke föreligger något skäl att bifalla motionen. Jag skall icke anföra någon utförligare motivering för detta ställningstagande utan ber att få hänvisa till de olika moment, som finnas anförda i reservationen.

Det anföres till en början, att ett friköp icke skulle bli till ekonomisk fördel för vederbörande arrendatorer. Herr Ekdahl sade, att arrendatorerna förstå väl bäst själva vad som blir till ekonomisk fördel för dem, men det är nog icke så alldeles säkert, att de göra det. Man ser ju ofta exempel på att folk kan misstaga sig om vad som är till fördel för dem själva.

Vidare har emot motionen anförts, att det icke överensstämmer med tidsenliga synpunkter på skogsskötsel att splittra sönder de skogskomplex, som finnas. I min hembygd gå vi i stället den motsatta vägen. Där köpa vi ihop bondeskogar och lägga dem under samfällighet, antingen under kommuner eller under härad såsom allmänningar. Här föreslås ett rakt motsatt förfaringsätt.

Jag vill dessutom påpeka, att det tydligen råder rätt stor oklarhet om hemmanen skola förses med husbehovsskog eller om det också skall vara stödskog. Motionären yrkar ju på att man skall sälja också stödskog, medan utskottets kläm talar om husbehovsskog. Såvitt jag förstod herr Andersson i Tungelsta rätt, kan ett frilösande överhuvud taget icke gärna komma i fråga utan att man också lämnar stödskog. Härigenom spränges ju skogskomplexet sönder

Ang. utredning om försäljning till respektive arrendatorer av von Reiserska stiftelsens å Lärkesholm arrendegårdar jämte viss stödskog. (Forts.)

på ett sätt, som icke kan vara förnuftigt. Naturligtvis kommer detta också att leda till ekonomiska svårigheter för arrendatorerna. På grund av det ekonomiskt tryckta läge, vari de komma, när de skola reparera och sätta i stånd sina byggnader, kommer stödskogen att försvinna, och sedan ha de kvar bara skulden på inköpssumman. Om inteckningarna i de friköpta gårdarna skola ligga kvar hos stiftelsen, får den det mindre nöjsamma arbetet att kräva ut förräntning på dessa inteckningar.

Vidare bör det finnas mycket bärande skäl för att på detta sätt göra ett ingrepp i ett testamentariskt förordnande. Jag vill härvidlag särskilt understryka de synpunkter, som herr Andersson i Falkenberg framhöll, ävensom de synpunkter som framhöllos av herr Holmbäck.

Slutligen är det ytterligare en punkt, som jag skulle vilja påpeka: att en sammanslagning av arrendelägenheter säkerligen är den lyckligaste lösningen på svårigheterna, och att direktionen för stiftelsen själv anfört, att den söker att med iakttagande av ett hänsynsfullt förfarande undan för undan slå tillsammans brukningsdelar till större enheter. Länsstyrelsen har för sin del framhållit, att detta är ett riktigt förfarande, och sagt, att så bör man göra. Eftersom landshövdingen, såväl den förutvarande som den nuvarande, är ordförande i stiftelsens direktion, kan man räkna med att länsstyrelsen besitter särskild sakkunskap i frågan. Domänstyrelsen tillstyrker likaså sammanläggning av arrendegårdar till större enheter. Utskottet anför också mitt på sid. 2: »Den enda utvägen att skapa större och lämpligare jordbruksenheter lärers därför vara att minska antalet gårdar genom sammanslagning.» Motionären vill däremot icke vara med om en sådan sammanläggning utan säger i motionen: »Särskilt är man bekymrad för den tendens, vilken gjort sig gällande från direktionens sida. Enligt uppgift vid detta möte är det fråga om att sammanslå två och två hemman till ett, varigenom praktiskt taget hälften av arrendatorerna skulle bli utan försörjningsmöjligheter.» Han vill alltså icke alls vara med om en sådan sammanläggning, som utskottet i sin motivering förordar. Herr Hammarlund sade också, såvitt jag uppfattade honom rätt, att tanken på en sammanslagning av brukningsdelar vilar såsom en mara över arrendatorerna. Om utskottets förslag bifalles och om utredningen skulle följa vad som står i utskottets motivering och vad alla myndigheter ha tillstyrkt — även egnahemsstyrelsen är inne på samma sak, att en lämplig utväg vore sammanslagning — så bli arrendatorerna uppenbarligen icke alls nöjda med den utgången.

Jag har, herr talman, den bestämda uppfattningen, att dessa friköp icke bli till någon glädje för arrendatorerna. De ha ju för närvarande så låga arrenden som icke fullt 10 kronor per tunnland. Däremot är jag fullt på det klara med att Örkelljunga kommun, som direkt eller indirekt har en mycket värdefull inkomst av stiftelsen, blir lidande på ett friköpande. Under sådana förhållanden får jag säga, att man skulle visserligen kunna vara med om en utredning, men eftersom allting talar för att ett friköp icke är till nytta för arrendatorerna men till skada för Örkelljunga kommun, ber jag för min del att få yrka avslag på motionen och på utskottets förslag.

Herr Andersson i Tungelsta erhöll nu ordet för kort genmäle och yttrade: Herr talman! Gentemot vad herr Lundell anförde om olämpligheten av att stycka skogskomplexet vill jag framhålla, att det ju finns möjlighet för arrendatorerna, därest de skulle friköpa sina gårdar, att förvalta sina skogsandelar såsom en gemensam skog, vilket även torde vara lämpligt.

Såvitt jag förstår är det icke här fråga om att ändra de testamentariska för-

Ang. utredning om försäljning till respektive arrendatorer av von Reiserska stiftelsens å Lärkesholm arrendegårdar jämte viss stödskog. (Forts.)
ordnandena. Det ingår ju icke däri, att arrendatorerna skola ha det ställt så beträffande byggnader och annat, som de nu i verkligheten ha det.

Vidare vill jag säga, att det väl är uppenbart, att man bör sammanslå för små arrendegårdar till större och bärkraftigare jordbruk. Detta lär emellertid endast så småningom kunna förverkligas och bör ske med beaktande av de intressen, som vederbörande arrendatorer, som nu sitta på gårdarna, rättvisligen kunna göra gällande.

Herr **Ekdahl**, som jämväl för kort genmäle ånyo erhöi ordet, anförde: Herr talman! Jag hoppas, att jag icke skall behöva besvara kammaren flera gånger i denna fråga, men jag anser mig ändå böra än en gång betona vad jag sade i mitt första anförande, nämligen att det icke kan vara rimligt, att ledamöter här i kammaren ställa sig upp och kategoriskt förklara, att det är omöjligt för arrendatorerna att med något slags ekonomiskt vett gå in för friköpande av sina lägenheter. Jag känner dessa arrendatorer. De äro icke hasardspelare av den sort, som skaffa sig egendomar på spekulativa och lösa grunder. De veta vad de göra, när de vilja köpa dessa jordbitar, som de ha lagt ner så mycket arbete på.

När man i denna debatt har anført så många formella skäl emot en utredning, vill jag till allra sist säga, att här gäller det i alla fall *människor* — människor som ha arbetat och försakat, människor, som lita på att statsmakterna skola ge dem ett handtag i en mycket berättigad strävan till bättre villkor. Skulle man då icke kunna bortse från sådana formella invändningar, som i själva verket icke förtjäna att anföras som hinder, och gå med på en utredning?

Herr talmannen gav, likaledes för kort genmäle, ordet till herr **Hammarlund**, som yttrade: I anledning av herr Lundells resonemang om att Örkel-ljunga kommun kommer att förlora på friköpen, vill jag säga, att jag tycker icke vi behöva vara bekymrade för den sakens skull, eftersom såväl kommunalnämnden som kommunalfullmäktige och R.L.F. i Örkeljunga ha tillstyrkt detta. De äro ju myndiga män allesammans, och de veta säkert vad det är fråga om. Det var endast en reservant i kommunalfullmäktige, som gick emot förslaget.

När herr Lundell talar om att det skulle bli för många arrendatorer, som skulle friköpa, vill jag framhålla, att av de nuvarande 45 kan man genast gallra bort 8, eftersom det endast är 37, som ha begärt att få köpa sina hemman. Nu dröjer det kanske fem eller sex år, innan något kan bli gjort, och det är därför möjligt, att flera falla bort och icke vilja köpa. Många av arrendatorerna börja nämligen bli rätt till åren komma. Man kan därför kanske räkna med, att det i fortsättningen icke blir mer än 30 stycken, som vilja friköpa. Direktionen har ju förklarat, att endast 23 bärkraftiga jordbruk skulle kunna bildas, och man skulle sålunda få gallra bort 22. Med den väg, som jag har föreslagit, kommer ingen att bli bortgallrad, utan alla komma att få stanna kvar, som vilja det.

Vidare anförde:

Herr **Mosesson**: Herr talman! Jag förmodar, att alla sympatisera med tanken, att när skäl därtill föreligga, skola arrendatorer få friköpa de hemman, som de arrendera. Jag känner givetvis icke till förhållandena i detta speciella fall, men jag tillåter mig ändå ifrågasätta, huruvida det egentligen kan vara

Ang. utredning om försäljning till respektive arrendatorer av von Reiserska stiftelsens å Lärkesholm arrendegårdar jämte viss stödskog. (Forts.)

lämpligt, att vi på grund av enskilda motioner än i fallet a), än i fallet b), än i fallet c) o. s. v. taga upp och debattera sådana frågor. Vore det icke lämpligast, att de, som intressera sig för dessa saker och känna till sådana fall som detta, väcka en motion med hemställan om skrivelse till Kungl. Maj:t om att arrendatorer i allmänhet på sådana egendomar, som äro av stiftelses natur, skulle kunna, när skäl därtill äro, få friköpa sina lägenheter. I detta fall är ju ingen ko på isen, eftersom arrendekontrakten icke skola förnyas förrän 1946. Det är väl ingen, som tror, att det kapitaliserade värdet av dessa egendomar kan bli så lågt, att de nu utgående arrendena motsvara räntan därå. Fördenskull herr talman, ber jag att få förena mig i herr Holmbäcks yrkande.

Herr von Seth: Herr talman! I denna långa debatt är det en sak, som jag skulle vilja fästa uppmärksamheten på, och det är, att den förutvarande ordföranden i direktionen för denna stiftelse är den avgångne landshövdingen i Kristianstads län, och den nuvarande ordföranden är den nuvarande landshövdingen. Detta förhållande innebär säkerligen en garanti för att arrendatorernas förhållanden bliva beaktade med oväld och att deras rätt icke trädes för nära.

Herr talman! Jag anhåller att få förena mig i det yrkande som framförts av herr Holmbäck och herr Magnusson i Tumhult.

Herr Wallén: Herr talman! Med anledning av herr von Seths sista yttrande vill jag säga, att jag icke alls ifrågasätter, att inte landshövdingen är intresserad för arrendatorerna, men jag vill på förekommen anledning och efter inhämtade upplysningar från trakten meddela, att han inte *ensam* utgör styrelsen i denna stiftelse och att det är majoriteten som bestämmer.

Jag skall för övrigt icke förlänga debatten, men till herr Mosesson, som yrkat avslag på en framställning som skulle möjliggöra för dessa stackars arrendatorer, som leva under sådana förhållanden, att bliva fria medborgare, vill jag dock säga, att det finns ingen anledning att taga denna fråga generellt till förevändning för att ingenting göra, därför att det gudskelov knappast torde finnas någon annan plats, där sådana förhållanden råda som där nere på Lärkesholm. Detta gör, att det är motiverat att taga upp denna fråga, och det inse nog alla jordbrukare, som taga del av dessa förhållanden.

Jag skall inskränka mig till att läsa upp ett par rader ur ett protokoll från en R.L.F.-stämma på orten. Medlemmarna av R.L.F. torde såsom varande jordbrukare känna förhållandena bättre än rektor Mosesson. Denna stämma beslöt enhälligt att skriva följande: »Det är av stort intresse för orten och för socknen, att Lärkesholm, såsom varande gammal kulturbygd, räddas från avfolkning samt att det göres möjligt för folket, som där bor, att kunna anpassa sig och sköta jordbruket efter tidens krav. Elektriskt ljus och andra bekvämligheter äro otänkbara saker för dessa arrendatorer, likaså mekanisering och maskinutrustning för jordbruksdriften. Jordförbättringsarbeten äro icke heller lockande efter nuvarande förhållanden, vilket gör att bygden lider i sin efterblivenhet. Det kan ej heller anses vara god hushållning med vår fosterjord att plantera skog på åkrar som förfädelna röjt och odlat» o. s. v. Till slut skriver R.L.F.-stämman: »Även torde det vara ett riksintresse, att då det gäller ett idogt och skötsamt lantfolk detta icke blir drivet bort från jorden, från sina hem och sin bygd som de älska.» Den instämmer därför i arrendatorernas framställning och herr Hammarlunds motion.

Herr talman! Jag har velat relatera denna skrivelse till utskottet. Då det här gjorts gällande, att förhållandena skulle vara sådana, att man skulle kun-

Ang. utredning om försäljning till respektive arrendatorer av von Reiserska stiftelsens å Lärkesholm arrendegårdar jämte viss stödskog. (Forts.)

na vänta någon tid och taga upp frågan i en oviss framtid, så har jag ansett mig böra läsa upp denna skrivelse. Jag skulle därtill endast vilja säga, att det icke kan skada något berättigat intresse, om Kungl. Maj:t får en skrivelse med begäran, att förhållandena skola utredas. Detta förpliktigar icke till några speciella åtgärder, ifall Kungl. Maj:t med sin sakkunskap skulle finna, att förhållandena icke behövde förbättras.

Jag ber, herr talman, att få yrka bifall till utskottets hemställan med den av herr Silfwerbrand föreslagna ändringen.

Herr Mosesson: Herr talman! Om herr Wallén, min bänkkamrat, till nästa år vill komma med en motion, som avser icke endast dessa 37 ansökande utan, såsom jag nyss antydde, oändligt många flera arrendatorer under stiftelser, och hans utskott får hand om denna motion och tillstyrker densamma, skall jag gärna vara med därom.

Herr Wallén: Jag vill endast replikera herr Mosesson och säga att jag hoppas, att man kan lita på *detta* löfte från herr Mosessons sida. Då skall jag föreslå herr Mosesson en motion.

Herr Holmbäck: Herr talman! Debatten har varit långvarig, men det är dock en fråga som icke besvarats, och det är den, om det kan vara lämpligt, att riksdagen tar ut en enstaka jordägare i Sverige, en stiftelse, och säger, att det skall bli en utredning, där man skall undersöka, huruvida icke denne jordägare skall eventuellt tvingas att sälja sin jord.

Överläggningen förklarades härmed avslutad. Herr talmannen gav propositioner på 1:o) bifall till utskottets hemställan, 2:o) bifall till det av herr Silfwerbrand under överläggningen framställda yrkandet samt 3:o) avslag å såväl utskottets hemställan som den i ämnet väckta motionen; och fann herr talman den under 2:o) angivna propositionen vara med övervägande ja besvarad. Herr Magnusson i Tumhult begärde emellertid votering, i anledning varav herr talmannen för bestämmande av kontrapositionen ånyo upptog de båda återstående propositionerna, av vilka den under 3:o) angivna därvid antogs till kontraposition. I överensstämmelse härmed blev efter given varsel följande voteringsproposition uppläst och godkänd:

Den, som vill, att kammaren bifaller det av herr Silfwerbrand under överläggningen rörande andra kammarens femte tillfälliga utskotts förevarande utlåtande nr 5 framställda yrkandet, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har kammaren avslagit såväl utskottets hemställan som den i ämnet väckta motionen.

Sedan kammarens ledamöter härefter intagit sina platser och voteringspropositionen blivit ännu en gång uppläst, företogs omröstning med tillämpning av upprensingsförfarandet.

Herr talmannen tillkännagav, att han funne tvekan kunna råda om omröstningens resultat, vadan votering medelst omröstningsapparat verkställdes.

Ang. utredning om försäljning till respektive arrendatorer av von Reiserska stiftelsens å Lärkesholm arrendegårdar jämte viss stödskog. (Forts.)

Därvid avgåvos 99 ja och 78 nej, varjämte 15 av kammarens ledamöter förklarade sig avstå från att rösta.

Kammaren hade alltså bifallit det av herr. Silfwerbrand under överläggningen framställda yrkandet.

Jämlikt § 63 riksdagsordningen skulle detta kammarens beslut genom utdrag av protokollet delgivas första kammaren.

§ 14.

Föredrogs första lagutskottets utlåtande, nr 25, i anledning av väckta motioner om åstadkommande av dels vissa ändringar i organisationen för behandling av utlänningsärenden, dels ock en ny invandringslag.

Ang. dels vissa ändringar i organisationen för behandling av utlänningsärenden dels ock en ny invandringslag.

Efter föredragning av utskottets hemställan yttrade

Herr **Brädefors**: Herr talman! Jag vill icke motsätta mig den föreslagna utredningen, men jag vill säga, att när jag vill ha en utredning angående ändring av ifrågavarande lag, har jag andra utgångspunkter än motionärerna.

Jag har redan vid lagens tillkomst 1937 uttalat farhågor beträffande oklarheten i lagens formulering angående behandlingen av politiska flyktingar. Det har sedan i praktiken visat sig, att dessa mina uttalade farhågor varit berättigade. Polismyndigheterna ha i många fall själva godtyckligt avgjort, vilka som kunna anses vara politiska flyktingar och vilka icke, och behandlat flyktingarna därefter. Jag anser därför, att lagen nu bör få en sådan formulering, att de politiska flyktingarna icke utsättas för en sådan godtycklig behandling från polismyndigheternas sida.

Det synes, som om motionärerna med sitt förslag till utredning hade för avsikt att icke alls humanisera den nuvarande utlänningslagen beträffande behandlingen av politiska flyktingar utan endast, som man säger i motionen, söka åstadkomma ökad återhållsamhet och vaksamhet, d. v. s. att göra det ännu svårare för de politiska flyktingarna, än vad det nu är, att erhålla asylrätt i vårt land.

De förorda också att flyktingsfrågan skall lösas internationellt. Men jag måste säga, att om man vill åstadkomma sådana svårigheter i vårt land, som motionärerna föreslå, innan man löser frågan internationellt, då går man in för att under tiden brutalt avvisa dessa människor och i många fall driva dem till tukthuset och till döden. Motionärerna erinra om att försök till sådant internationellt samarbete redan gjorts på initiativ av presidenten Roosevelt. Men jag tycker, att det initiativ, som de själva referera i motionen, icke syftar till vad motionärerna åsyfta utan att det avser, att man skall överlägga om sådana åtgärder som kunna vidtagas för att underlätta bosättningen i andra länder av politiska flyktingar från Tyskland (inklusive Österrike). De ha alltså refererat till en utgångspunkt för det internationella samarbetet i flyktingsfrågan, som är motsatt den som de själva motionsledes anført, när det gäller önskemålen för den blivande utredningen.

Emellertid har första lagutskottet sagt, att det utan att taga ståndpunkt till de i motionerna framförda särskilda spörsmålen tillstyrker en utredning. När det alltså blir en förutsättningslös utredning, har jag icke heller anledning att motsätta mig utredningen. Jag hoppas i alla fall, att den kommande utredningen icke endast kommer att syssla med restriktiva åtgärder i fråga

*Ang. dels vissa ändringar i organisationen för behandling av utlännings-
ärenden dels ock en ny invandringslag. (Forts.)*
om immigrationen utan även med frågan om att bereda politiska flyktingar här
i landet en mänsklig behandling.

Under detta anförande hade herr förste vice talmannen övertagit ledningen
av kammarens förhandlingar.

Vidare anfördes ej. Utskottets hemställan bifölls.

§ 15.

*Ang. tillrätta-
läggande av
missförhål-
landen mellan
psykiatri och
rättsskipning
m. m.*

Föredrogs första lagutskottets utlåtande, nr 26, i anledning av väckta mo-
tioner om tillrättaläggande av missförhållanden mellan psykiatri och rätts-
skipning m. m.

Första lagutskottet hade till behandling i ett sammanhang förehaft två
inom riksdagen väckta, till lagutskott hänvisade motioner, nämligen nr 213
i första kammaren av herr *Lindhagen* och nr 240 i andra kammaren av herr
Wallén. I motionen nr I: 213 hade hemställts, att riksdagen ville hos Kungl.
Maj:t begära övervägande av skyndsamt förslag till lagstiftning och andra
åtgärder för tillrättaläggande av de missförhållanden vid samverkan mellan
psykiatri och rättsskipning, som på sätt i motionen närmare angivits påtalats
i riksdagen interpellationsvis och motionsvis åren 1937 och 1938. I motio-
nen nr II: 240 hade hemställts, att riksdagen ville besluta att i skrivelse till
Kungl. Maj:t anhålla om skyndsamt utredning i syfte att åstadkomma ändring
av gällande bestämmelser rörande sinnesundersökning av tilltalad person eller
eljest.

Utskottet hemställde, att förevarande motioner, nr I: 213 och II: 240, icke
måtte till någon riksdagens vidare åtgärd föranleda.

Utskottets hemställan föredrogs. Därvid anförde:

Herr **Lundstedt**: Herr talman, mina damer och herrar! Hithörande frå-
gor, frågorna om förhållandet mellan psykiatri och rättsskipning, tillhöra dem,
vilkas bristande lösning har upprört det kulturellt intresserade Sverige under
de senaste åren. Utskottet hänvisar beträffande dessa frågors reglering till att
avvakta vissa resultat av strafflagberedningens utredning. I de båda motio-
nerna har påyrkats skyndsamt utredning i och för en tillfredsställande lagstift-
ning på området. På båda hållen, både hos utskottet och motionärerna, andas
man tydligen en viss optimism i fråga om möjligheten att inom en överskåd-
lig framtid åstadkomma något acceptabelt i lagstiftningssväg på detta område.
För såvitt denna optimism skulle delas även av kammarens ärade ledamöter i
övrigt, är jag mycket ledsen över att nödgas göra dem grundligt besvikna. Jag
måste nämligen reservationslöst påstå, att hela frågekomplexet karakteriseras
av den mest fullständiga oreda och förvirring. Vad psykiatrien angår befin-
ner sig denna såsom vetenskap ännu i sin linda. Rättspsykiatrien är psykia-
trien såsom samarbetande med rättsvetenskapen, särskilt straffrättsvetenska-
pen. Det är i de frågor som nu äro å bane, uteslutet för rättspsykiatrien att
göra någon nytta, om icke psykiatern ha tillgång till de verkliga elementen
och grunderna, d. v. s. realiteterna, inom det som hör till straffrätten. Men
vem skall leverera dessa realiteter till psykiatrien? Straffrättsvetenskapen?
Ingalunda. Straffrättsvetenskapen är icke byggd på realiteter. Den är byggd
på metafysiska, d. v. s. övernaturliga föreställningar, på chimärer alltså, vilka
mer eller mindre fullständigt beslöja blicken för realiteterna. Beaktar man nu
vad jag nyss sade om psykiatriens unga stadium som vetenskap, så kan jag

Ang. tillrättaläggande av missförhållanden mellan psykiatri och rättskipning m. m. (Forts.)

icke finna någon bättre bild att måla situationen med, än när jag säger, att rättspsykiatrien är barnet, som ledes av en blind. För närvarande må därför på detta område alla förhoppningar förvandlas i den djupaste pessimism. Här kan en ljusning icke skönjas, förrän vårt lagstiftningsarbete kommit i händerna på personer, som ha det moraliska modet och den intellektuella kapaciteten att taga upp kampen mot rättslögnerna.

Det är ett *faktum*, att straffrättsvetenskapen alltjämt bygger på idén om att brottslingen begått en *rättsstridig* handling och sålunda överträtt en *rättslig plikt*, att han därigenom ådragit sig *skuld*, att han därigenom åter gjort sig moraliskt förtjänt av straffet, som samtidigt *både* skall vara en *vedergällning* till skuldens sonande *och* ha till syfte att *moraliskt förbättra* honom. Var och en av nu nämnda föreställningar står bevisligen i strid med vad som i verkligheten tilldrager sig; var och en av dessa föreställningar är följaktligen en bevislig osanning. Det är en ytterst primitiv, många tusen år gammal föreställning, att straffet vore att betrakta som en hämnd mot brottslingen. »Öga för öga, tand för tand!» så var den gamla hämndparollen formulerad. Ursprungligen togs därvid icke hänsyn till delinkventens inre person vid handlingstillfället. Det var så att säga en förfinaad form av hämndföreställningen, när man sedermera drog in skulden i motiveringen för straffet, resonerade så, att brottslingen genom den moraliska undermålighet, som tagit sig uttryck i brottet, gjort sig förtjänt av straffet såsom vedergällning, varvid så i senare tider skuldföreställningen dragit med sig den stupida idén, att straffet vore ägnat att moraliskt förbättra brottslingen.

Det kan som sagt bevisas, att skulden blott är en tom kliché. Vad förbättringsidén angår, ådagalägger erfarenheten, att straffet — väsentligen beroende just på den i bakgrunden för förbättringsidén liggande skuldföreställningen — ofta verkar brottslingens moraliska nedbrytande i stället för hans moraliska höjande. Det gäller vid straffets utformande att så mycket som möjligt förebygga och motverka demoraliserande följder av detsamma. Detta har man i sin oskuldskraft förväxlat med det rent naiva, att straffet skulle ha positivt moralstärkande effekt på brottslingen.

Rätta förhållandet är nu, att straffets sociala betydelse alldeles *icke ligger i det enskilda straffet såsom sådant* utan i dettas egenskap att vara ett *led i strafflagens uppehållande*. Det är det allmänna medvetandet om *strafflagen* och dennas *uppehållande*, om att vissa handlingar, de s. k. brotten, nära nog med naturlags nödvändighet äro förbundna med straffet såsom påföljd — det är detta, som verkar, att människorna i det stora hela avhålla sig från brottsliga handlingar. Det är självfallet i nu nämnda effekt, som straffet har sin väsentliga betydelse. Medvetandet om strafflagens uppehållande alstrar och underhåller allmänningen i samhället vissa pliktkänslor, om man så vill en *allmän moralinstinkt*, emot de brottsliga handlingarna. Den s. k. rättsplikt, varom rättsvetenskapen talar, den finns icke; den är blott ett innehållslöst ord. Plikten är alltid blott en känsla hos individen. Långtifrån att brottslingarna sålunda skulle ha överträtt sina plikter, är rätta förhållandet det motsatta, i det att brottslingarna till skillnad från andra människor icke känt någon plikt, i allt fall icke tillräckligt starkt känt någon plikt emot det ifrågavarande brottet.

Jag behöver nu icke säga mera. Vi stå färdiga för konklusionen. Enligt den härskande straffrättsvetenskapen är straffets funktion bestämd av mot verkligheten stridande idéer om rättsstridighet, skuld och skuldens sonande genom straffet såsom vedergällning, alstrande skuldiden i sin tur den lika överkliga förbättringsidén. Enligt nyare forskningar har straffet förnuftigt-

Ang. tillrättläggande av missförhållanden mellan psykiatri och rättsskipning m. m. (Forts.)

vis intet med brottslingens skuld att skaffa. Det kan följaktligen icke heller vara någon vedergällning. Det verkar icke brottslingens moraliska förbättring, snarare tvärtom. Positivt innefatta dessa forskningar, att straffets sociala funktion väsentligen och framför allt ligger däri, att medvetandet om straffet såsom led i strafflagen producerar och underhåller en *allmän moralinstinkt emot de brottsliga gärningarna*. Detta måste vara den stora dominerande synpunkten vid varje diskussion om straffet, ty denna synpunkt för oss in på en absolut nödvändig grund för vår existens såsom sociala varelser, d. v. s. för samhällets existens. Inom ramen för tillgodoseendet av denna sociala funktion är det nu visserligen av vikt, att straffet utformas så, att dess verkningar på den straffade individen bli så litet moraliskt förödande som möjligt. Detta är något helt annat än att tro på straffets förbättrande verkan och låta dylik ingå i straffets sociala ändamål.

Det säger sig självt, att utformningen av strafflidandet kommer att influeras därav, om man anser straffet vara en vedergällning för sonandets av moralisk skuld eller helt och hållet befriat från detta chimäriska syfte. Och det torde utan vidare vara uppenbart, att rättspsykiatriens hela inställning till det s. k. tillräknelighetsproblemet, vidare till frågan om lämpligheten att straffa personer med viss psykisk läggning och till frågan om behandlingen av sådana personer, vare sig de dömas till straff eller icke — jag säger, att det är uppenbart, att rättspsykiatriens inställning till alla dessa problem måste bli väsentligen beroende av, dess upplysning om straffets funktion i samhället, alltså väsentligen beroende av om straffrättsvetenskapen själv förbliver stående i den gamla traditionella övertron om straffet såsom en rättvis vedergällning för sonandets av brottslingens skuld, eller om den kan frigöra sig från denna övertro. Särskilt vill jag påpeka, att när en riktig uppfattning om straffets sociala funktion vinner insteg, då blir det en naturlig följd, att psykiatrien i rättsskipningens tjänst anvisas en mera blygsam och begränsad uppgift än man hittills velat tillägga densamma. Området för den straffrättsliga otillräkneligheten måste nämligen högst väsentligt inskränkas i och med övergivandet av skuldföreställningen och accepterandet av en förnuftig åsikt om straffets sociala funktion.

Vad jag i början nämnde, nämligen att hela detta frågekomplex kännetecknas av oreda och förvirring, har jag härmed sökt motivera så kortfattat som möjligt. Man kan invända, att denna motivering mest har inskränkt sig till påståenden utan någon argumentation. Men hur skulle väl något annat kunna ha varit möjligt? Har jag inte redan tagit kammarens tid alltför länge i anspråk? Det har helt enkelt varit nödvändigt för mig att här inskränka mig till att blott ange vissa resultat, som jag under min vetenskapliga verksamhet har utrett med hjälp av icke blott egna utan jämväl och framför allt annans forskningar. Jag har förut vid skilda tillfällen fäst den ärade kammarens uppmärksamhet på dessa forskningar. Särskilt tillåter jag mig i sådant avseende hänvisa till min motion år 1931 angående Sveriges befrielse från sanktionsplikterna efter folkförbundsakten samt min motion 1933 angående ändring av stadgandet i 18:10 strafflagen. Jag önskar jämväl bringa i erinran mitt yttrande i lagutskottet för två år sedan vid behandlingen av förslaget till lag om förvaring och internering i säkerhetsanstalt.

Herr talman! 20 år ha förflutit, sedan jag första gången visade upp, att straffrättsvetenskapens grundåskådningar voro falska. Min kritik har där efter utvidgats till att avse fundamenten inom förmögenhetsrätten. Slutligen har jag använt resultaten av min kritik på dessa områden för att visa upp

Ang. tillrättaliggande av missförhållanden mellan psykiatri och rättsskipning m. m. (Forts.)

odugligheten och livsfarligheten för folken i den s. k. folkrätten. Mina ifrågasvarande kritiska analyser ha aldrig blivit vederlagda. Men inträffade erfarenheter både ifråga om totalförbuds införande och ifråga om förhållandena mellan folken ha bekräftat riktigheten i de resultat, som jag kommit till i mina undersökningar. För den svenske lagstiftaren ha dessa dock icke varit annat än luft. Inom strafflagstiftningen fortsätter man att bygga på den gamla skolastiska grunden, fullkomligt oberörd av att den ligger där söndersmulad. En följd av detta tillvägagångssätt se vi framför oss i den hopplösa förbistring, som utmärker de frågor, som inneslutas i nu föreliggande ärende. Liknande följer i fortsättningen torde icke utebliva. Denna varning har jag ansett det vara min skyldighet att föra fram inför den ärade kammaren. Att den svenske lagstiftaren skulle kunna förfara så osakligt, att den för all framtid komme att med tystnad gå förbi de utredningar, till vilka jag hänvisat, håller jag för uteslutet. Herr talman, jag har intet yrkande.

Herr Wallén: Herr talman! Jag har väckt en motion, som går ut på att riksdagen ville besluta att i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla om skyndsamt utredning i syfte att åstadkomma ändring av gällande bestämmelser rörande sinnesundersökning av tilltalad person eller eljest.

Vad anledningen är till att jag väckt denna motion, är det nog inte svårt att förstå, när man känner till den upprörda folkstämmning som faktiskt råder och särskilt har rätt, när vissa personer, av anledningar som man har svårt att förstå, blivit ålagda att undergå sinnesundersökning. Det tycks ha gått så långt i Sverige, att det blivit ett medel att *ekonomiskt* och på senare tid även *politiskt* oskadliggöra personer genom detta, att man begär en sinnesundersökning av dem. Den stackars människa, som blir utsatt för sinnesundersökning, har fått det svåraste straff som gärna kan drabba honom. Han är moraliskt dömd, han är ekonomiskt dömd, och hans verksamhet, om han driver en näring, är också dömd. Detta är en dom som enligt mitt förmenande endast skulle få fällas efter mycket ingående prövning. När jag har sett detta, har jag icke kunnat undgå att begära, att när man av en eller annan anledning, med rätt eller orätt, vill ha en person sinnesundersökt, denna sinnesundersökning skall medgivas *endast under betryggande garantier*, d. v. s. under sådana garantier att undersökningen icke kan missbrukas i ekonomiskt eller politiskt syfte.

Jag vill icke underlåta att säga rent ut, att jag tänker på fallet Dalström. Där gäller det en oförvitlig medborgare i Stockholm, en känd advokat o. s. v., och varje människa, som talar med honom och ser honom, måste förstå, att det är något på tok, när man tvingar honom att undergå sinnesundersökning. Men det finns något som heter *hämnd*, och det finns också något som heter *politik*. Jag måste därför säga, att när det till slut lyckades honom att rehabilitera sig, kunde det ju i och för sig vara roligt för honom. Men han är dock icke helt rehabiliterad, ty följderna har blivit, att hans yrke och hans moraliska anseende framgent i många kretsar komma att lida härav.

När man skall tilldela en människa det svåraste straff som hon gärna kan få, nämligen att först bli förklarad skyldig att låta underkasta sig sinnesundersökning och sedan i värsta fall, som ofta sker, åtminstone om hon blir hänvisad till någon viss läkare, bli förklarad sinnessjuk, då bör det också finnas så *starka* garantier, att samhället har möjlighet att känna sig tryggt för att icke en människa på detta sätt får lida oskyldigt utan möjlighet att få rättelse.

Ang. tillrättaläggande av missförhållanden mellan psykiatri och rättsskipning m. m. (Forts.)

Jag ber, herr talman, att i anledning av vad jag i korthet anfört som en demonstration få yrka bifall till min motion.

Herr Bergquist: Herr talman! Det brukar tillkomma mig att framträda som opponent mot herr Lundstedt, och jag nödgas göra det i dag också. Jag kan givetvis inte ge mig in på någon teoretisk diskussion med herr Lundstedt om straffrättens grunder och om dess syften. Tvärtom finner jag mig tvungen att omedelbart återföra diskussionen från de idéernas höga sfärer, där herr Lundstedt en stund har dvalts, till verkligheten.

Själv ser jag detta problem om förhållandet mellan psykiatrien och rättsskipningen ur domarens synpunkt, ur den i det praktiska livet verkande juristens synpunkt. Jag erkänner att det låg något berättigat i vad herr Lundstedt nämnde om, att allt inte är bra på detta område. Den utveckling, som här har ägt rum under de senaste åren, har inte fullt stöd i det allmänna rättsmedvetandet. Det gäller också — inte minst för dem, som ha att i det praktiska livet använda de rättsregler, som härvidlag kunna komma i fråga — att göra klart för sig var felet ligger och vilken anledningen kan vara till att utvecklingen inte i allo kan anses tillfredsställande.

För min del tror jag, att felet ligger både i lagstiftningen och i organisationen. Vi befinna oss för närvarande i en brytningstid på detta område. Förhållandena ha ännu inte riktigt stadgat sig. Man famlar och trevar och prövar sig fram för att kunna komma till bästa möjliga resultat. Anledningen till osäkerheten är, som sagt, enligt min uppfattning att söka i en ofullkomlig lagstiftning och uti en organisation, som inte fullt motsvarar tidens krav. Vi få ju komma ihåg, att vår lagstiftning på detta område är mer än 70 år gammal, och att densamma praktiskt taget inte undergått några förändringar, sedan den år 1864 infördes i vår strafflag. På den tiden, då dessa lagregler om otillräknelighet och förminskad tillräknelighet kommo till, fanns det väl knappast någon psykiatrisk vetenskap, i vart fall inte i vårt land. Sedan dess har ju emellertid densamma undergått en oerhörd utveckling. Jag kan inte riktigt dela herr Lundstedts uppfattning, att den psykiatriska vetenskapen fortfarande skulle ligga i sin linda. Den har nått åtskilligt längre och befinner sig väl åtminstone uppe i ynglingaåren. Låt vara att den inte är fullt färdig ännu, så har den dock under de senaste årtiondena genomgått en mycket snabb utveckling och en utveckling, som lagstiftningen inte kunnat följa. Och vilket har då resultatet härav blivit? Jo, resultatet har blivit, att man tänjt ut våra lagregler till att omfatta fall, som lagstiftaren aldrig hade en tanke på, då lagen kom till. I 1864 års lag menade man, att såsom otillräkneliga skulle anses allenast sådana personer, beträffande vilka det för varje man stod klart, att de voro sinnessjuka eller sinnesslöa, alltså personer, som enligt den rent populära uppfattningen voro sådana att de inte, såsom man brukar säga, kunde anses ansvariga för sina handlingar. Det var alltså inga andra man syftade på. Man menade med andra ord, att dessa, som för envar framstodo såsom otillräkneliga, inte skulle drabbas av samhällets reaktion i form av straff utan i stället överlämnas till de medicinska myndigheterna. Sedermera har man emellertid undan för undan utvidgat begreppet otillräknelighet. Under denna kategori har sålunda förts en hel mängd människor, som vi vanliga lekmän inte betrakta såsom varande sinnessjuka eller sinnesslöa, men som av psykiatriens företrädare anses så mycket avvika från det normala, att de äro att jämställa med sinnessjuka och sinnesslöa. Detta har, som sagt, lett till att man så att säga sprängt ramen för våra otillräknelighetsbestämmelser och under dessa fått in en hel

Ang. tillrättaliggande av missförhållanden mellan psykiatri och rättsskipning m. m. (Forts.)

mängd personer, som lagstiftaren aldrig avsett skulle falla under desamma. I och med att man på detta sätt vidgat ramen för hithörande bestämmelser har en mycket stor grupp av personer, som ursprungligen avsetts skola hemfalla under strafflagens bestämmelser, kommit att undandragas domstolarnas beslutanderätt och i stället överlämnats till den medicinska vetenskapen, som här på så sätt fått sista ordet. Häri ligger naturligtvis en viss fara. Det är ingen risk ur s. k. allmänpreventiv synpunkt att en människa, som uppenbarligen är sinnessjuk eller sinnesslö, undandrages domstolsförfarandet och i stället blir föremål för medicinsk myndighets behandling. Faran ligger däruti, att personer, som lekmän inte kunna anse för sinnessjuka eller med sinnessjuka jämställda, undandragas domstolarnas verksamhet och i stället överlämnas till medicinsk behandling. Det är väl också huvudsakligen i sådana fall som den allmänna reaktionen gjort sig märkbar såsom till exempel då en person, som för oss lekmän framträder såsom visserligen kanske något men dock i inte alltför hög grad avvikande från det normala, av psykiatrikerna förklarats otillräckelig och alltså inte hemfallen under strafflagens bestämmelser. Särskilt upprörd har den allmänna opinionen känt sig, då en person, som ena dagen förklarats straffri, den andra dagen kunnat visa upp läkarbetyg på att han var fullt återställd och i stånd att återtaga den befattning i vilken han kanske tidigare förbrutit sig.

Formellt sett ha domstolarna full frihet att avgöra, huruvida en person skall anses tillräckelig eller inte, men utvecklingen har gått därhän, att domstolarna i mycket hög grad börjat känna sig bundna av de utlåtanden, som efter undersökning av vederbörande avgivits av den psykiatriska vetenskapens målsmän. Detta förhållande har givit anledning till talet om, att avgörandet i frågor om tillräcklighet och otillräcklighet flyttats över från domstolarna till de medicinska myndigheterna, medicinalstyrelsen och de psykiatriska experterna. Häri ligger enligt min mening en fara. Det är utav mycket stor vikt, att domstolarna bibehållas vid sin rätt att avgöra sådana här frågor, och att domstolarna också ta ansvaret för sitt avgörande och inte utan vidare bygga på de utlåtanden, som komma från de psykiatriska myndigheterna. De utlåtanden, som domstolarna få från dessa myndigheter, ha endast karaktären av sakkunnigutlåtanden. Domstolarna måste ju ofta i olika frågor infordra yttranden från sakkunniga. Ett sakkunnigutlåtande är inte för domstolen bindande utan är endast att anse såsom ett råd åt domstolen, huru den bör handla. Domstolen har sålunda att fritt och otvunget pröva, om den anser sig böra följa rådet eller inte. Domstolarna måste här se till, att de inte lämna avgörandet åt annat håll och att de inte skjuta ifrån sig ansvaret utan bibehålla detta.

Jag tror, att man i fråga om lagstiftningen måste gå rätt radikalt till väga. Utan att på något sätt vilja framlägga något program i denna fråga, vill jag framhålla, att det finns mycket starka skäl, som tala för att man skall återgå till den mening, som fått sitt uttryck i 1864 års lag, nämligen att endast personer, som äro klart sinnessjuka eller sinnesslöa, skola överlämnas till de medicinska myndigheterna, medan det i fråga om alla andra, även om de i någon mån avvika ifrån det normala, bör tillkomma domstolarna att bestämma den reaktion som är den lämpliga.

Frågan om hur man skall behandla dessa personer är en fråga om de åtgärder, som äro de lämpligaste för att man skall kunna nå det syfte, som man vill nå med straffet. Jag törs knappast nu yttra mig om syftet med straffet, ty jag är rädd för att komma i en lärd diskussion med herr Lundstedt om detta spörsmål. Enligt min enkla uppfattning är syftet med all straffrättsskip-

Ang. tillrättläggande av missförhållanden mellan psykiatri och rättsskipning m. m. (Forts.)

ning att skydda samhället mot brottsliga gärningar. Detta kan man göra på olika vägar. Då man har att bestämma reaktionen emot en brottslig handling, gäller det att i varje särskilt fall undersöka vilka åtgärder, som kunna vara bäst ägnade att skydda samhället mot den ifrågavarande individen och därmed också emot andra, som kunna frestas att begå handlingar av likartad beskaffenhet. Jag tror, att om man begränsade straffröförläringarna till att avse allenast klart och tydligt sinnessjuka och sinnesslöa och läte domstolarna ha det slutliga avgörandet ifråga om alla andra, med möjlighet att tillgripa straff, villkorlig dom, ungdomsfängelse, förvaring eller internering, skulle vi komma till ett bättre resultat. Då skulle vi komma till den enligt min mening önskvärda ordningen på detta område, att de medicinska myndigheterna bleve rådgivare — i regel mycket värdefulla rådgivare — åt domstolarna angående den i det speciella fallet lämpligaste behandlingsformen. Vi skulle därmed praktiskt taget kunna slippa ifrån begreppen tillräknelighet och otilräknelighet, vilka åstadkommit så mycket ont.

Här ha vi emellertid att göra inte bara med en lagstiftningsfråga utan även med en organisationsfråga. Man får väl om vår organisation på detta område säga, att den utveckling, som härvidlag har ägt rum, sprängt själva ramen för densamma. Organisationen har med andra ord inte kunnat följa med utvecklingen. Jag skall inte ta upp tiden med att gå in på detta spörsmål. Kammararen hade härom dagen anledning att ta ställning till denna fråga, då den behandlade ett utlåtande från statsutskottet, i vilket statsutskottet i anledning av riksdagens revisorers skrivelse angående just denna fråga gjorde ett uttalande, som huvudsakligen hänfödde sig till de organisatoriska problemen. De av kammarens ledamöter, som togo del av detta utlåtande, kunde nog finna, att det var ovanligt skarpt i formen, och att man där mycket bestämt tog avstånd ifrån den utveckling, som härvidlag ägt rum, och mycket starkt underströk nödvändigheten av en omorganisation. Även om man kan tycka, att detta utlåtande på sina ställen var väl skarpt, kan man nog inte säga annat, än att det låg något mycket berättigat i detsamma. Riksdagen har ju också genom att utan debatt ansluta sig till statsutskottets uttalande gjort detta till sitt och alltså hos Kungl. Maj:t framhållit, att en grundlig utredning av organisationsfrågan bör komma till stånd. Denna utredning bör, såsom uti detta utskottsutlåtande framhölls, syfta till bland annat att man får större enhetlighet på detta område.

Då vi nu i första lagutskottet till synes ställt oss negativa till de motioner, som här framförts, så innebär detta ingalunda, att vi inom utskottet skulle vara likgiltiga för de problem, varom här är fråga. Jag vill inte säga, att de synpunkter, som jag här framfört, äro utskottets synpunkter. Jag vill emellertid framhålla, att det inom utskottet rått en allmän mening därom, att det verkligen är av största betydelse, att detta stora och viktiga komplex blir föremål för en undersökning. Anledningen till utskottets negativa hållning är ju endast den, att Kungl. Maj:t för kort tid sedan uppdragit åt strafflagsberedningen att göra en utredning på detta område. Kungl. Maj:t har också så sent som i januari månad i år, efter vad jag vill minnas, direkt understrukt, att denna utredning bör göras skyndsamt, och justitieministern har jämväl ställt särskild sakkunskap till strafflagsberedningens förfogande. Inom strafflagsberedningen komma vi givetvis att följa de direktiv vi fått och skyndsamt ta upp hela denna fråga till undersökning.

Det nyss sagda gäller ju närmast frågan om rättspsykiatriens ställning i straffrättsskipningen.

Herr Wallén var emellertid, åtminstone delvis, också inne på frågan om

Ang. tillrättaläggande av missförhållanden mellan psykiatri och rättsskipning m. m. (Forts.)

rättspsykiatriens ställning i civila mål, och de yrkanden på sinnesundersökning, som framställas av part i rättegång. Jag saknar varje som helst anledning att gå in på det fall herr Wallén berörde. Det finns ingen anledning att diskutera denna sak här. Jag vill för min del endast säga, att det som därvidlag förekommit inte på något sätt kan tagas till intäkt för ett angrepp på rättspsykiatrien. Frågan huruvida det verkligen fanns anledning att förordna om sinnesundersökning äro vi inte kompetenta att här inlåta oss på. Vad herr Wallén i det avseendet anförde, anser jag icke i någon mån utgöra anledning till någon hemställan från riksdagens sida.

Med dessa ord, herr talman, ber jag att få yrka bifall till första lagutskottets förslag.

Herr Lundstedt: Herr talman! Utskottets ärade vice ordförande utmanade mig på intet sätt att ånyo ta till orda i debatten. Likväl anser jag mig böra säga några ord i anledning av hans uttalanden. Jag vill först framhålla — vilket jag för övrigt kunde ha gjort redan i mitt första anförande — att, såvitt jag uttalat några förebräelser, riktade jag dessa inte emot viss person eller mot någon viss korporation. Man är ju i det förmånliga läget, när man talar här i riksdagen i hithörande ämnen, att kunna begagna sig av begreppet *lagstiftaren*. När jag talar om lagstiftaren, menar jag naturligtvis varken herr Bergquist eller första lagutskottet eller justitieministern, den nuvarande eller någon föregående. Det är åtskilliga personer i klump, så att säga, som bilda det, som jag i förevarande avseende skulle vilja komma åt — om jag nu får använda ett så fult ord.

Herr Bergquist tyckte, att mina synpunkter inte voro av någon större praktisk betydelse. Likväl ordade han i ungefär tre fjärdedelar av sitt anförande just om det, som var en av mig framför allt betonad konsekvens av min framställning, nämligen att själva det straffrättsliga otillräknelighetsbegreppet av rättspsykiatrien gjorts alltför vidsträckt. Jag kom emellertid i min framställning till detta resultat på ett något elegantare sätt, skulle man kanske kunna säga, än herr Bergquist. Ty medan herr Bergquist nödgades dra in frågan om framtida lagstiftning på detta område och lita till denna, kunde jag nöja mig med att framhålla, att straffrättsvetenskapen själv — om den här blott haft begreppen klara för sig — utan all hänvisning till kommande lagstiftning skulle föranlett rättspsykiatrien till en sådan begränsning av området för den straffrättsliga otillräkneligheten, att rättspsykiatrien inte skulle ha kunnat sticka fram fötterna på sätt som den hittills gjort utan måst hålla sig på mattan. Nu har emellertid psykiatrien, på grund av rättsvetenskapens jag vill icke säga okunnighet men väl fördomsfullhet, till all olycka fått ett så starkt insteg här, att det numera inte är så lätt att driva den tillbaka. Låt vara att detta dock kommer att lyckas med tiden, så vore likväl mycket redan nu vunnet, om juristerna i fortsättningen intoge en sådan ståndpunkt, som herr Bergquist i dag gjort sig till tolk för.

Redan för 20 år sedan betonade jag vikten av att övergiva den gamla uppfattningen, att straffet vore ett slags vedergällning till sonande av skuld, och av att i stället göra klart för sig, vilken social funktion som straffet har. Man skulle då förstå, att det är fråga om ett moraliskt inslag av helt annan art än det som ligger i skuldvärderingen. Straffet rycker nämligen den *allmänna* moralen med sig emot vissa handlingar, de s. k. brotten. Detta — som är straffets främsta betydelse i samhället — kan dock icke ske, om icke handlingen är begången under sådana omständigheter, att det allmänna måste rea-

Ang. tillrättaläggande av missförhållanden mellan psykiatri och rättsskipning m. m. (Forts.)

gera emot densamma såsom varande något mer eller mindre avskyvärt, begånget av en människa. Saknas dylika omständigheter, då uteblir enligt psykologiska lagar den allmänna moraliska reaktionen emot handlingen. Det är härefter, som tillräknelighetsfrågan bör bedömas. Alltså: hur abnorm i vanlig mening en brottsling än må synas vid gärningens begående — är situationen likväl den, att folk, som iakttagit gärningen och känner alla till densamma hörande omständigheter, moraliskt reagera emot densamma, då bör gärningen hemfalla under strafflagen; även om psykiatrien efter sina särskilda linjer betraktar gärningsmannen såsom otillräknelig.

Att detta inte är något, som jag först nu funnit på, skall jag verifiera genom att läsa upp ett par brottstycken ur en av mig för 20 år sedan författad skrift. Jag gjorde i förevarande avseende först följande erinran:

»Den av mig hävdade uppfattningen leder till att åt psykiatrien i rättsskipningens tjänst måste anvisas en uppgift av vida mera begränsad art, än man hittills velat tillägga densamma.»

Nu tycker man emellertid ofta, att en person som kunnat handla så eller så grymt, »perverst» och dylikt, nog måste vara tokig, och man frågar och svarar: »har ni sett en förnuftig människa handla på det sättet? Nej, vederbörande är nog tokig och bör remitteras till psykiatrien för undersökning.»

Gentemot ett sådant resonemang anförde jag följande i min ifrågavarande skrift:

»Den enskilde förbrytaren må hur mycket som helst framträda såsom abnorm genom fullständig frånvaro av plikt-känsla eller allmänt sociala känslor; hans själsläge är dock sådant, att det visst icke är något för den normale samhällsmedlemmen främmande, ehuru hos denne de brottsliga tendenserna undertryckas genom moraliska faktorer. Psykiatrien bör därför regleras av det allmänna medvetandets sätt att reagera och har *endast till uppgift* att, där tvivel kan finnas, *söka fastställa, huruvida själsläget vid handlingen var sådant, att det allmänna, om det haft full insikt i saken, icke skulle ha reagerat.* D. v. s. psykiatern får icke ställa frågan så: är den handlande i abnorm brist på sociala känslor? Utan han bör ställa den så: finns det ingen fara för att ett sådant motiv-läge som den handlandes skulle kunna bli det bestämmande också för åtskilliga andra samhällsmedlemmar, om gärningen icke bestraffades? En ledning vid svaret på den frågan erhålles i det allmänna sätt att förhålla sig gent emot handlingen ifråga vid tillräcklig kunskap om saken. Man må ej förlora ur sikte, att vad som gör, att den *grövre* brottsligheten i den allmänna föreställningen framträder såsom något abnormt, det är just den särskilt starka allmänna plikt-känsla emot de grövre brotten, som fost-rats genom det reguljära stränga bestraffandet av grova brottslingar. Men det är ingalunda säkert, att icke bortfallandet av straff i vanlig mening för dessa 'abnorma' skulle förvandla situationen, så att abnormiteten komme att falla bort och deras handlingar måste betraktas såsom mera 'normala' företeelser.»

Detta yttrades som sagt för 20 år sedan. Rättspsykiatrien har numera tagit sig en vida farligare ton än då. Från en ytterlighet har man gått till en annan. Faran för förflockning genom strafffrihet på grund av abnormitet har efterträtts av straffriförklaringen såsom ofta ledande till vida grymmare följder än det regelrätta straffet.

Min avsikt var nu emellertid ingalunda att polemisera emot herr Bergquist, ty vi stå båda beträffande ett väsentligt önskemål, åtminstone i huvudsak, på

Ang. tillrättaläggande av missförhållanden mellan psykiatri och rättsskipning m. m. (Forts.)

samma linje. Vi skilja oss i fråga om den djupare motiveringen, ävensom i fråga om medlen. Utskottets ärade vice ordförande anser, att vi skola sträva efter en bättre och effektivare lagstiftning för önskemålets i fråga uppnående, medan jag för min del anser, att någon ny sådan lagstiftning inte alls behövs. Införande av sunt förnuft i straffrättsvetenskapen torde vara tillräckligt för att psykiatrien skall nödgas hålla sig på mattan i fråga om rättsskipningen.

Herr **Wallén** erhöll ordet för kort genmäle och yttrade: Med anledning av vad första lagutskottets ärade vice ordförande här sagt skall jag bara be att få framhålla, att orsaken till att jag dragit fram ett visst fall inte är, att det gäller en särskild person, utan att detta fall är typiskt. Det visar, hur man handlar, när man utan ansvar kan begära sinnesundersökning av en person. Denne person, som jag åsyftar, blir med våld ålagd att underkasta sig sinnesundersökning. Då han vid denna blir förklarad icke sinnessjuk, dömes han till fängelse och skadestånd för den förseelse det gäller. Jag frågar då: vilket straff är det värsta? Är det straffet att gälda påstådd ära eller är det det straff, som består i de olägenheter, som han såsom näringsidkare får vidkännas, därför att han undergått sinnesundersökning?

Det blir alltså här fråga om en dubbelbestraffning och en dubbelbestraffning, som enligt min uppfattning är mycket hård. Jag har därför i min motion tillåtit mig föreslå, att begäran om sinnesundersökning skall ske under *ansvar*, detta med hänsyn till vikten av — det vill jag understryka — att svenska medborgare tillförsäkras rättssäkerhet.

Härpå anförde:

Herr **Kilbom**: Herr talman! Det intresse, som kammaren har visat denna debatt, tror jag, med rätta kan tolkas såsom ett uttryck för det stora intresse, som man ute i landet allmänt hyser för den fråga, som det här gäller. Jag tycker, att det är mycket glädjande, att ett sådant intresse kommit till synes, inte därför att jag skulle vilja ansluta mig till dem, som tyckas hävda, att varje som helst undersökning av en persons sinnesbeskaffenhet är ett övergrepp men därför att jag ändå anser, att det finns anledning att mycket noggrant följa hithörande spörsmål. Jag delar nog i stort sett den uppfattning, som professor Lundstedt här givit uttryck åt, och jag beklagar för sakens skull, att han icke — i varje fall här i kammaren — givit sina synpunkter en mera populär form.

Trots vad jag inledningsvis framhållit måste jag ställa mig frågande till den behandling eller det uppträdande eller rättare sagt, de domslut, som i en del fall förekommit från domstolars sida — ja, jag menar, att det i verkligheten gäller domslut, även om avsikten inte varit denna. Jag hoppas, att herr talmannen ursäktar mig, om jag åtminstone snuddar vid en exemplifiering.

Det inträffade för inte så länge sedan, att domstolen i Göteborg begärde sinnesundersökning av en person, som jag känner. Vederbörande arbetar sedan många år tillbaka såsom journalist och har även suttit i Göteborgs stadsfullmäktige. Jag skall gärna medge, att denne mans sätt att framträda kanske förefaller den som icke känner honom en smula hetsigt. Jag kan inte yttra mig om, huruvida detta beror på ett temperament utöver det normala eller på något annat. Mannen har sysslat med saker, som förefallit en del vara av den naturen, att man inte borde så mycket syssla med dem. Att hans sysslande med offentliga saker väckt irritation, det kan jag förstå, men jag är ändå inte, herr talman, med min mångåriga kännedom — jag understryker mångåriga — om denne man övertygad om att det var att göra vare sig den psykia-

Ang. tillrättaläggande av missförhållanden mellan psykiatri och rättsskipning m. m. (Forts.)

triska vetenskapens eller domstolarnas anseende någon tjänst att utan vidare bestämma, att han skulle undersökas till sin sinnesbeskaffenhet. Var inte detta ett övergrepp?

Nu är det klart, att man kan säga, att man inte av ett sådant fall kan draga några generella slutsatser, vare sig i fråga om domstolarnas eller rättspsykiatriens uppträdande. Det är riktigt. Men jag tror, att den omständigheten att sådana fall förekomma gör det befogat, att man understryker, att dessa saker äro så ömtåliga, att man måste taga på dem med den *allra största försiktighet*. Jag tror emellertid inte, att man kan komma någon vart med nya lagparagrafer, utan jag tror, att vid sidan om rättspsykiatrien och domstolarna — om professor Lundstedt också menade detta, ber jag att få instämma med honom — måste få göra sig gällande ett allmänt samvete, ett sunt bondförnuft så att säga. Detta är ju för övrigt avsikten, såvitt jag fattat rätt, med inrättandet av den nämnd, som har att pröva fall, om intagning på sinnessjukhus.

Hur ömtåliga dessa saker äro och hur svårt det är att fälla ett rättvist domslut, visar emellertid även ett annat fall, som berörts i debatten. Jag har haft att göra med det fallet under flera år och har ägnat mycken tid och intresse åt studiet av de förhållanden, som lågo till grund för det beslut om sinnesundersökning, som här påtalats av en tidigare talare i debatten. Jag måste säga, att jag blev djupt och allvarligt upprörd, då jag tog del av handlingarna i detta mål — det är fallet Unman jag avser — och jag uppsökte många personer i denna stad för att intressera dem för saken. Jag tror inte, att statsrådet och chefen för justitiedepartementet misstyccker, om jag säger, att jag också talat med honom. Jag konstaterar med glädje, att detta måhända bidrog till, att från hans eller i varje fall från hans departements sida gjordes en mycket noggrann undersökning av den unmanska historien.

Under allt detta arbete, herr talman, kom jag under alla förhållanden till den uppfattningen, att orättvisa var begången mot Unman, men att vederbörande själv var medansvarig därför. I varje fall blev jag fulkomligt övertygad om att det inte fanns någon möjlighet att komma längre än som skett genom myndigheternas undersökningar. När situationen var denna, sade jag mig: det går inte att fortsätta på detta sätt längre. Man kan inte hopa beskyllning på beskyllning mot allt och alla i ett fall där huvudpersonen bär en del av ansvaret för vad som skett. Jag kan inte i fortsättningen medverka till något sådant.

Arbetet fortsattes emellertid, och nu överlåter jag åt kammaren att avgöra, om det förelåg skäl att besluta sinnesundersöka dem som fortsatte »affären Unman». Jag överlåter till de närvarande att bedöma, huruvida inte denna brist på förmåga att bedöma ärendets läge ändå förklarade de många frågorna om sinnestillståndet hos Unmans hjälpare.

Jag tror, att det är två faror, som lura på detta område. Först och främst är det farligt, att man låter en viss art av rättspsykiatri göra sig alldeles för bred, en rättspsykiatri, som, herr talman, om inte direkt så dock indirekt argumenterar för att man skall sätta hela svenska folkets hjärnor eller deras innehåll på kortsystem. Att man under sken av psykiatrisk vetenskap tillåter sig argumentera på det sättet, tror jag är till skada för hela den psykiatriska vetenskapen. Vidare tror jag, att det är farligt, om folk angående domstolarnas uppträdande, om förtjänta vetenskapsmäns — jag tänker t. ex. på en sådan man som professor Gadelius — uppträdande o. s. v., säger: »Denne person var misshaglig och därför förklarade domstolarna och psykiatrikerna honom tokig.» Vem gagnar man med sådant? Men å andra sidan: Vem gagnar man med en propaganda, som subjektivt måhända utgår från krav på rättvisa, men

Ang. tillrättaläggande av missförhållanden mellan psykiatri och rättskipning m. m. (Forts.)

objektivt faktiskt innebär en upplösning av vissa rättsnormer och rättsbegrepp, vilket vi alla, som icke vilja vandra över till politiskt reaktionära ståndpunkter, icke ha något som helst intresse av att understödja?

Jag har, herr talman, många gånger på förekommen anledning tänkt här i riksdagen säga vad jag nu senast anfört, men jag har inte velat göra det. Jag har emellertid sett av protokollen — jag var nämligen borta vid tillfället i fråga — att de tidigare framförts vid en debatt i en annan fråga från håll, där man är mera kompetent än jag att uttala sig om dessa förhållanden. Nu förefaller det mig vara på sin plats att varna mot misstänkliggörandet av dem, som arbeta under de allra största svårigheter. Har man under flera år varit i den situationen att få besök av personer, som varit hundraprocentigt övertygade om att de haft rätt, men beträffande vilka man efter en halvtimmes diskussion kommit till klarhet om att de varit samhällsskadliga kverulanter, eller har man umgåtts med personer, som arbeta inom sinnessjukvården, så måste man säga sig, att saken är så pass ömtålig, att å ena sidan den psykiatriska vetenskapen inte kan släppas fri med att sätta alla hjärnor på ett kortsystem, men att folk å andra sidan inte heller böra vara så snabba med att, utan att känna till alla fakta stämpla dem, som ha ställt sig frågande till sinnesbeskaffenheten vid en viss handlings begående, såsom förbrytare, handlande av personliga, politiska eller andra bevekelsegrunder, ty då komma vi till ett läge, där rättsbegrepp och rättsnormer en vacker dag kanske äro upplösta, vilket drabbar oss alla.

Herr Råstock: Herr talman! Jag ber på förhand om ursäkt för att jag uppträder i en så delikat fråga som denna. Att jag nu tagit till orda beror emellertid på två skäl, nämligen dels att här i debatten åberopats statsutskottets skarpt — eller hur nu uttrycket föll — formulerade uttalande i utskottets utlåtande över statsrevisorernas berättelse, dels att jag under tio års verksamhet i interneringsnämnden har kommit till ungefär samma resultat som herr Kilbom, att det är nödvändigt att bägge sidorna av denna sak ordentligt belysas.

Att jag utan tvekan biträdde den formulering, som statsutskottet gav det åberopande uttalandet, berodde på, att jag hyste den bestämda förhoppningen, att om en mera ändamålsenlig organisation genomfördes, skulle det inte bli möjligt att så att säga ställa rättspsykiatrien i ett hörn och göra den till syndabock, inte bara för dess egna missgrepp utan också för missgrepp, som begåtts av många andra, utan man skulle bli i tillfälle att på ett bättre sätt anlita psykiatriens hjälp, när det gäller bedömningen av människor. Vi måste väl i alla fall vara överens om, mina damer och herrar, att den, som har till sin livsuppgift att behandla sinnessjukdomar och att följa utvecklingen av människors själsliv under en lång följd av år, har svårare än andra att låta dupera sig av en människas uppträdande. Det måste vara lättare för honom att dissekera upp det människomaterial, som han ställes inför. Jag tror, att det är ganska obestridligt, att så är förhållandet.

Vad beträffar min erfarenhet från arbetet inom interneringsnämnden vill jag framhålla, att jag många gånger tyckt, att den metod med poängberäkning, som vederbörande läkare använt, varit allt annat än tilltalande. Det har emellertid förklarats av de sinnessjukläkare, som jag där samarbetat med, att metoden är ofullkomlig, men att resultatet av denna poängberäkning inte utgör den enda bedömningsgrunden utan endast är ett hjälpmedel.

Till vad jag nu sagt vill jag lägga, att de handlingar, som gälla på anstalten i Norrköping omhändertagna förminskat tillräkneliga, visa, att resultatet av de utskrivningar på försök, som vi inom interneringsnämnden beslutat, alltid blivit sämre, ju mera bestämt och positivt psykiatrikerna uttalat sig mot att

Ang. tillrättaläggande av missförhållanden mellan psykiatri och rättsskipning m. m. (Forts.)

man skulle friskriva vederbörande och låta dem försöka reda sig på egen hand. Glädjande nog är det många utskrivningar, som ha lyckats bra, men då ha också de sinnessjukläkare, som haft att då bedöma objekten i fråga, tillstyrkt, att man skulle göra ett försök.

Det är därför för mig ett behov att konstatera, att sinnessjukläkarna göra så gott de kunna och att de i många fler fall, än man kanske föreställer sig, bedöma vederbörande individer riktigt.

Herr Bergquist: Herr talman! Endast ett par ord! Det har här i debatten anförts, att domstolarna ibland kanske litet väl lättvindigt begära undersökning av en tilltalad persons sinnesbeskaffenhet. Jag kan naturligtvis inte bedöma, huruvida så i allmänhet är fallet, men min erfarenhet säger mig, att domstolarna äro ganska försiktiga med att begära sådan sinnesundersökning. Det förekommer ganska sällan, att domstolarna göra detta av eget initiativ. Oftast kommer framställning om sådan undersökning antingen från den tilltalade själv eller från hans försvarsadvokat, och försvarsadvokaten har då i regel själv haft överläggningar med den tilltalade och blivit i tillfälle att bilda sig en uppfattning om dennes psyke. Det är endast i undantagsfall, som domstolarna av eget initiativ begära undersökning, och jag tror, att domstolarna även äro ganska försiktiga, då det gäller att bifalla framställningar därom.

Man bör också komma ihåg, att när en domstol begär sinnesundersökning, sker det för att domstolen skall få ett råd från den psykiatriska sakkunskapens sida, hur man skall handla för att ha de största möjligheterna att kunna återföra en person till ett ordnat samhällsliv. Om domstolen själv är tveksam angående bästa sättet att gå tillväga, är det ju klokare av domstolen att begära ett sådant råd än att underlåta att göra det. Jag kan såsom min egen erfarenhet säga, att jag har aldrig haft anledning ångra, att jag låtit verkställa sinnesundersökning av en tilltalad, men jag har däremot haft anledning ångra, att jag underlåtit att påyrka sådan undersökning.

Herr Wallén: Herr talman! Jag ber att för herr Kilbom få framhålla, att just känslan av personlig rättssäkerhet är en *absolut förutsättning för tilliten till statens auktoritet* och den möjligen rådande demokratien.

Efter härmed slutad överläggning framställde herr förste vice talmannen propositioner dels på bifall till utskottets hemställan, dels ock på bifall till utskottets hemställan med den ändring däri, att motionen II:240 bifölles; och fattade kammaren beslut i enlighet med innehållet i den förra propositionen.

§ 17.

Ang. ändring i vissa delar av lagen om vissa inskränkningar beträffande tiden för förläggande av bageri- och konditoriarbete m. m. Föredrogs andra lagutskottets utlåtande, nr 29, i anledning av dels Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag angående ändring i vissa delar av lagen den 16 maj 1930 (nr 139) om vissa inskränkningar beträffande tiden för förläggande av bageri- och konditoriarbete m. m., dels ock i ämnet väckta motioner.

Genom en den 10 mars 1939 dagtecknad proposition, nr 146, vilken hänvisats till lagutskott och behandlats av andra lagutskottet, hade Kungl. Maj:t under åberopande av propositionen bilagda, i statsrådet och lagrådet hållna protokoll dels föreslagit riksdagen att antaga ett vid propositionen fogat förslag till lag angående ändring i vissa delar av lagen den 16 maj 1930 (nr 139) om vissa inskränkningar beträffande tiden för förläggande av bageri-

Ang. ändring i vissa delar av lagen om vissa inskränkningar beträffande tiden för förläggande av bageri- och konditoriarbete m. m. (Forts.)

och konditoriarbete, dels och inhämtat riksdagens yttrande beträffande ett å den internationella arbetsorganisationens konferens år 1925 antaget förslag till konvention angående nattarbete i bagerier.

I samband med propositionen hade utskottet till behandling förehaft fem i anledning av propositionen väckta motioner, nämligen motionerna i första kammaren nr 266 av herr *Öman* och nr 275 av herr *Ekströmer* samt i andra kammaren nr 407 av herr *Arneberg* m. fl., nr 408 av herr *Henriksson* m. fl. och nr 409 av herrar *Fredberg* och *De Geer* i Lesjöfors.

Utskottet hemställde,

1. att riksdagen måtte
 - a) antaga det genom förevarande proposition framlagda lagförslaget;
 - b) förklara, att riksdagen icke hade något att erinra mot ratificering av det vid propositionen fogade konventionsförslaget;
2. a) att motionerna I:266, II:408 och II:409 måtte anses besvarade genom utskottets hemställan under 1. a); samt
 - b) att motionerna I:275 och II:407 icke måtte föranleda till någon riksdagens åtgärd.

Reservation hade avgivits av herrar *Tamm*, *Knut Petersson* och *Ekströmer*, fröken *Hesselgren*, herr *Sandström* samt fröken *Andersson*, vilka ansett, att utskottet bort hemställa

1. att riksdagen måtte
 - a) i anledning av motionerna I:266, II:408 och II:409 avslå det genom förevarande proposition framlagda lagförslaget;
 - b) förklara, att riksdagen icke för närvarande ansåge sig kunna tillstyrka ratificering av det vid propositionen fogade konventionsförslaget; samt
2. att motionerna I:275 och II:407 icke måtte föranleda till någon riksdagens åtgärd.

Sedan utskottets hemställan föredragits, anförde:

Herr Sandström: Herr talman! Man har från det håll som vill gå in för detta regeringsförslag framhållit, att detta är en liten fråga. Jag vill, herr talman, gå med på den åsikten men endast om man skådar frågan från den ena sidan, nämligen om man söker klargöra vilka fördelar dessa ändringar i denna lag skulle medföra. I fråga om nyttan av lagändringen är det verkligen en mycket obetydlig angelägenhet. Om man däremot ser frågan från den andra synpunkten, nämligen vilka menliga följder som dessa ändringar sannolikt komma att medföra för det svenska samhället, måste man finna, att denna fråga icke är liten utan tvärtom ganska betydelsefull.

Jag skulle då först vilja orda något litet om det avsnitt i den kungl. propositionen, i vilket departementschefen föreslår ändring av tiden för bageriarbetets början på morgonen. Själva bageriarbetet skall enligt propositionen framflyttas från nu gällande klockslag kl. 5 på förmiddagen till kl. 6 förmiddagen. Jag måste säga, att de motiv, som framlagts för denna ganska genomgripande ändring i denna skyddslagstiftning, äro synnerligen svaga.

Departementschefen anför till stöd för sin framställning härvidlag, att det ej kan anses vara från social synpunkt tillfredsställande och innefattar hygieniska risker och betydande olägenheter för arbetarna att börja bageriarbetet klockan 5 förmiddagen såsom nu är fallet. Något mera i sak anföres ej. Ty man kan väl icke säga, att det argument, som förekommer i den kungl. propositionen, att redan nu på grund av kollektivavtal en hel del av

Ang. ändring i vissa delar av lagen om vissa inskränkningar beträffande tiden för förläggande av bageri- och konditoriarbete m. m. (Forts.)
bageriföretagarna av fackföreningarna tvingats att i sina bagerier icke börja själva bakningen tidigare än klockan 6 förmiddagen, fastän lagen medger dem detta, är något argument alls för en sådan här lagändring. Snarare kan man säga, att detta argument verkar i motsatt riktning och borde avhålla från att framlägga ett sådant här förslag.

Jag har mycket svårt att förstå departementschefen, då han talar om dessa olägenheter. Man har icke tidigare ansett det så förfärligt farligt för svenska arbetare att få gå upp så tidigt, att de kunna börja sitt arbete klockan 5 på morgonen. Morgonstund har guld i mund! Det är ett gammalt svenskt ordspråk, som departementschefen tyckes hava förgätit. Man har också allmänt ansett det fördelaktigt för hälsan och medföra ett långt och lyckligt liv, ifall man tillämpar principen att gå upp tidigt på morgonen.

Det är dock icke endast dessa bageriarbetare, som äro underkastade olägenheten att få gå upp vid denna tidiga morgontimme, utan vi ha en hel del andra arbetarkategorier, som äro i samma predikament. Jag kan bland dem nämna jordbrukets arbetare i stor utsträckning, kommunikationsverkens arbetare och befattningshavare, renhållningsverkens arbetare samt många andra som jag icke här anser mig behöva särskilt angiva. Dessa bagerigesäller äro visst icke ensamma om att få lämna sin säng litet tidigare på morgonen.

Ännu egendomligare förefaller det nu gjorda förslaget och de motiv, som anförts till grund för detta, om man jämför det med den föreskrift i den allmänna arbetarskyddslagen, som medger, att man får använda till och med minderåriga och kvinnor i arbete, som börjar klockan 5 på morgonen. Man behöver väl icke vara strängare i det avseendet beträffande vuxna bageriarbetare än man är gentemot de unga och kvinnorna.

Jag antar, att dessa omständigheter ha varit bestämmande för socialstyrelsen och kommerskollegium, då de avstyrkt detta förslag.

I samband med detta ärende ha vi ju en internationell konvention, som nu föreslås bära ratificeras av Sverige. Ej heller denna konvention lägger något hinder i vägen för, att man börjar bageriarbetet klockan 5 på morgonen. Tvärtom fastslår den just denna tid. Det torde också i själva verket vara så att de flesta länder utom Sverige även tillämpa denna tid att börja bageriarbetet. Vi skulle därför komma i en särställning, om vi antog denna proposition. Den är alltså icke alls betingad av någon förefintlig mellanfolklig överenskommelse.

I alla fall skulle naturligtvis icke resas så stora hinder i vägen för en sådan här ändring, i fall det icke uppstode nämnvärda olägenheter av ett sådant arrangemang. Hur förhåller det sig nu i det avseendet?

Vi ha redan en gång tidigare haft denna bestämmelse. Mellan åren 1919 och 1926 gällde just bestämmelsen, att man icke fick börja själva bageriarbetet förrän klockan 6 på morgonen. Under dessa år gjorde man en hel del erfarenheter av denna anordning, och dessa erfarenheter, herr talman, gingo icke i gynnsam riktning för denna princip, att icke tillåta arbetets början förrän klockan 6 på morgonen. Det var en hel del saker som talade däremot. Det föranledde också, att denna bestämmelse år 1926 blev upphävd, och att då i stället infördes den tid, som nu gäller, med början av arbetet klockan 5 förmiddagen.

I fråga om de olägenheter, som konstaterats uppstå genom att börja detta arbete först kl. 6 förmiddagen, har man först pekat på den direkta följden, att det färska morgonbrödet blir en timme försenat. För egen del vill jag säga, att det gör mig ingenting alls. Det finnes många medborgare och medborgarinnor, som icke fästa sig vid denna olägenhet, att de få morgonbrödet

Ang. ändring i vissa delar av lagen om vissa inskränkningar beträffande tiden för förläggande av bageri- och konditoriarbete m. m. (Forts.)

en timme senare. Men däremot finnes oändligt mycket flera, som fått till vana, att de vilja ha sitt färska morgonbröd. För dem innebär det en olägenhet och ett avsteg från deras hittills tillämpade vanor. Det kommer enligt vad uttrönts att med säkerhet medföra, att de komma att minska sin brödkonsumtion på grund av att de ej få det färska morgonbrödet i rätt tid.

Men också en annan sak torde följa av att morgontiden mellan kl. 5 och 6 icke får utnyttjas för brödbakning. Sannolikt blir det en tävlan mellan de olika bagerierna att ändå försöka att få sitt morgonbröd färdigt i så god tid, att det icke alltför sent kommer konsumenterna till godo. Det blir ett hafs och ett jäkt i arbetet, som icke kan vara till fördel för själva brödets kvalitet. Det medför också, enligt vad fackmännen uppgiva och som icke har jävats från det håll, som yrkat på denna förändring, att man för att få brödet färdigt i god tid måste blanda in mera jäst i degen för att på så sätt ernå hastigare uppjäsning. Även själva brödbakningen och gräddningen måste forceras, så att den icke blir så bra gjord som tidigare. Det blir med andra ord ett sämre bröd, som kommer ut och därtill kommer ut senare än det färska brödet förut. Det kommer att medföra minskning i brödkonsumtionen, särskilt i fråga om mjukt vetebröd. Denna minskning anses bliva avsevärd.

Jag kan nämna, att uppfattningen på fackmannahåll även är, att ett sådant bröd icke blir lika lämpligt ur hälsosynpunkt som det andra brödet, som man får laga till i sakta mak på morgonen och som alltså får den tid det behöver för sin tillblivelse.

Allt detta kommer att medföra en betydande nedgång i förbrukningen av vetebröd, som i sin tur givetvis kommer att medföra, att det blir mindre vete förbrukat inom landet. I den delen blir ändringen alltså till olägenhet och till skada för det svenska jordbruket. Denna skada måste anses vara av sådan art och av sådan storleksordning, att en sådan reform som den här föreslagna borde blott på denna grund vara utesluten.

Det var för mig av ganska stort intresse att avvakta, hur våra herrar ledamöter från bondeförbundet i utskottet skulle ställa sig till det här nya förslaget. Jag visste ju, att de 1936 samt och synnerligen röstade mot de motioner, som då förelågo med ungefär samma yrkande som denna kungl. proposition. Då tänkte jag, att 1939 måste de väl gå samma väg och yrka avslag på detta förslag även nu. Men det gick ej på det sättet. Nu svalde de hela propositionen, och det var inga protester alls från deras sida. Och ändå säga de sig skola i allt företräda jordbrukets intressen.

Jag vet nu icke, vad det kan bero på. Sannolikt är det den nära anknytningen till den socialdemokratiska regeringen, som ändrat deras syn på denna fråga. Men till fördel för det svenska jordbruket torde icke den nya inställningen verka.

Herr talman! Jag anser, att vad jag anfört här beträffande det första avsnittet av propositionen är fullkomligt tillräckligt för att motivera ett avslagsyrkande på denna del av förslaget.

Så kommer då det andra avsnittet. Det gäller frågan om de så kallade familjebagerierna. De ha ju tidigare åtnjutit en särställning. De ha icke fallit under denna lags bestämmelser. De ha fått börja sin bakning när de velat och fått använda vilken tid på dygnet som passat dem för att fullgöra och sköta sitt arbete. Nu kommer departementschefen här och föreslår, att även denna kategori skall falla under lagen och att de icke heller skola få lov att börja att arbeta förrän klockan 6 på morgonen.

Såsom skäl för framställningen om denna ändring kunna icke anföras, åt-

Ang. ändring i vissa delar av lagen om vissa inskränkningar beträffande tiden för förläggande av bageri- och konditoriarbete m. m. (Forts.)

minstone icke i vidare mån, några hygieniska eller sociala förhållanden. Därför griper man till att påstå, att det finnes konkurrensförhållanden mellan dessa små familjebagerier och de stora bagerierna, vilka förhållanden i sin tur skulle göra det fullt berättigat att beröva familjebagerierna deras hittills åtnjutna frihet.

I det avseendet talar dock statistiken ett helt annat språk. Om man går till den kungl. propositionen, finner man på sid. 13 en statistik över hur det ställer sig i detta hänseende. Beträffande vad jag vill kalla de större bagerierna i motsats till familjebagerierna under tidsperioden efter 1925 framgår det, att dessas antal har ökat med ej mindre än 29 procent under denna tidrymd, var emot familjebagerierna i stället visat nedgång. Nedgången är icke så stor, men det är dock en nedgång.

Jag frågar då: Kan man taga detta som intäkt för att dessa små familjebagerier äro så svåra konkurrenter för de större bagerierna? Jag tror, att detta påstående måste vara orimligt. Men då behöver man icke heller lagstifta på sätt här är föreslaget.

Hur många av dessa små familjebagerier är det nu, som egentligen skulle drabbas härav? Det finns på ett annat ställe i propositionens utredning en upplysning om den saken. Det skrives där, att det är endast 12 procent av samtliga familjebagerier, som nu börja sitt arbete så tidigt som före klockan 6 förmiddagen. Det är alltså 12 procent. Det är summa summarum 166 stycken sådana där små familjebagare över hela vårt land, som nu börja före klockan 6 på förmiddagen.

Jag vill fråga: Skulle man ej kunna låta de där 166 små företagarna fortsätta som de varit vana? Varför skall man ingripa och förbjuda dem att börja före klockan 6? De komma ej att förstå detta. De komma naturligtvis att såsom förut, då de vakna på morgonen och känna sig pigga och krya, börja sitt arbete. Det komma de att göra. Jag tycker, att det är olämpligt att på detta sätt göra dem till lagbrytare. Ty det gäller dock en mycket aktningvärd kategori. Det är småfolk, som försöker att reda sig själva och försörja sig och de sina utan att på något sätt ligga samhället till last. Jag tycker icke, att det är vackert av departementschefen att sätta åt detta småfolk på sätt som skett.

Härtill kommer den synpunkten, som även tidigare framhållits, att det icke är möjligt att få en verklig kontroll över, om dessa små familjebagerier börja tidigare än vad enligt den nya lagen skulle vara tillåtet, alltså klockan 6 förmiddagen. Därvidlag är det av ett ganska stort intresse att återkalla i minnet vad dåvarande ordföranden i andra lagutskottet, nuvarande justitieministern Westman anförde i en debatt i första kammaren 1936, då riksdagen avlog då väckta motioner med samma syfte som den nu förevarande propositionen. Jag skall tillåta mig att läsa upp ett stycke. Det är ganska kort men rätt betydande. Ty han har verkligen slagit huvudet på spiken i detta sitt anförande i första kammaren till förmån för familjebagarnas fortsatta frihet. Så här uttalade sig då herr Westman: »Slutligen vill jag framhålla, ett skäl, som har gjort, att jag för min del önskar i det längsta undvika, att lagstiftaren ingriper på detta område. Det är det ytterligt stora obehag, som skulle vållas av kontrollen. Om man skulle skicka ut yrkesinspektörer och andra, som skulle gå omkring och kontrollera, hur dags de små familjeföretagen börja sitt arbete, skulle detta naturligtvis ge anledning till en hel massa slitningar, och folk skulle tycka, att man ställde dem i mycket otrevliga situationer. Det är klart, att man vid familjebagerierna skulle draga ned rullgardinerna tidigt på morgonen och därigenom försöka hindra, att varje ljusspringa trängde fram till den yttre iakttagaren. Om det då i alla fall kom folk dit på morgonen, även om det såg mörkt

Ang. ändring i vissa delar av lagen om vissa inskränkningar beträffande tiden för förläggande av bageri- och konditoriärbete m. m. (Forts.)

ut — man kanske hörde några svaga ljud — för att inspektera och knackade på före klockan 5 och såg efter, om familjen vore vaken, och överraskade en eller flera familjemedlemmar i mer eller mindre omsorgsfullt utförd toalett, skulle det naturligtvis enligt svenskt folklyne framkalla en del förargelse, som lätt skulle sprida sig till sympatiserande småfolkskretsar.»

Herr Westman ansåg således, att man borde undvika detta, och därför yrkade han då bifall till utskottets avstyrkande hemställan.

Herr talman! Jag anser att vad som här anförts beträffande de små familjebagerierna är värt att taga fasta på. Jag vill för min del alltså hemställa, att propositionen även i denna del icke måtte vinna andra kammarens bifall. Jag yrkar således avslag även i den delen.

Det faller av sig självt, att om man intar en sådan ståndpunkt kan man icke heller gå med på förslaget om en ratificering av Genèvekonventionen. Den bibehållna särställningen för familjebagerierna utgör nämligen ett hinder mot denna ratificering för Sveriges vidkommande.

Jag anser dock icke, att det är någon förlust för vårt land, om man icke skulle kunna gå med på denna konvention, vilken ju icke tyckes hava vunnit någon vidare anslutning från de stora ländernas sida, fastän det är så länge sedan den tillkom i Genève.

Jag vill till sist nämna ett par ord om motionerna I: 275 och II: 407. Där har för bagerier och konditorier beträffande sådant bröd utan jästtillsats, för vars framställande man hittills fått använda tre söndagstimmar varje vecka, föreslagits, att det skulle göras den ändringen, att hälften av personalen skulle vara ledig varannan söndag emot att den varannan söndag i stället arbetade sex timmar. Detta förslag rönt en del sympatier inom utskottet. Men huvudsakligen på den grund, att det icke riktigt ansågs höra samman med denna lag, tyckte vi, att man icke kunde taga upp det i detta sammanhang. Det är sålunda rent lagtekniska skäl, nämligen att förevarande lag icke reglerar de enskilda arbetarnas rastetider och förhållanden utan innehåller allmänna föreskrifter angående hur bageriärbetet skall förläggas, som här blevo bestämmande. Jag vill säga till motionärerna, att i den form dessa yrkanden kommo fram kunde icke utskottet träda in för bifall till dessa motioner. Men jag uppmanar dem att komma tillbaka och lägga upp frågan på ett annat sätt, så blir den kanske mera välvilligt behandlad den gången.

Herr talman! Med dessa ord ber jag att få yrka bifall till reservationen.

Herr talmannen återtog nu ledningen av förhandlingarna.

Herr **Henriksson**: Herr talman! Jag har redan motionsvägen yrkat avslag på Kungl. Maj:ts proposition nr 146 med i huvudsak samma motivering som reservanternas i andra lagutskottet framfört. Jag skall emellertid tillåta mig att något närmare utveckla mina synpunkter på det föreliggande förslaget, som enligt min uppfattning för det första har större praktiska verkningar än vad propositionens anhängare synas vilja medgiva och för det andra är av ganska stor principiell betydelse. Som redan framhållits, föreslås i propositionen ändringar i gällande bestämmelser i två huvudpunkter, nämligen dels beträffande arbetstidens förläggning och dels beträffande de s. k. familjebageriernas ställning.

Om vi då först skulle se efter vilka intressen, som spela in, när det gäller arbetstidens förläggning. Det är för det första *konsumentintresset*. Jag sätter konsumenterna i första rummet, oaktat departementschefen placerat dem i andra hand. Ty det är väl i alla fall så, att produktionen är till för kon-

Ang. ändring i vissa delar av lagen om vissa inskränkningar beträffande tiden för förläggande av bageri- och konditoriarbete m. m. (Forts.)

sumtionens skull och icke tvärtom. Vad är då konsumenternas intresse i denna fråga? Jo, konsumenterna hava intresse av att få den bästa kvalitet till förmånligaste pris och av att få varorna tillgängliga på för konsumenterna lämpliga tider. Det är alldeles påtagligt, att riksdagen, om riksdagen bifaller propositionen, handlar i strid emot detta konsumentintresse. Här i Stockholm till exempel och i andra större städer öppnas brödbutikerna klockan sju på morgonen. Brödet måste vara ute senast klockan åtta, om affärsinnehavarna skola kunna tillfredsställa kundernas efterfrågan på morgonen. De större bagerierna måste distribuera brödet till hundratals försäljningsställen. Det är ju fullständigt omöjligt att hinna med både tillverkning och distribution på två timmar. Om tiden för bageriarbetets påbörjande framflyttas, blir man tvungen forcera tillverkningen av bageri- och konditorivaror ännu mer än som redan nu sker. Resultatet blir att varornas kvalitet, smak och hållbarhet blir försämrade. Tillverkningens forcering kommer därtill att medföra en höjning av produktionskostnaderna med ty åtföljande höjning av varupriserna. Konsumenterna få betala högre pris för sämre varor. Detta åter kommer att lända till att konsumtionen minskas. Mot dessa slutsatser torde icke vägande invändningar kunna göras. Jag vill erinra om, att man i vårt land och i andra länder under tider, då det rätt knapp tillgång på brödsäd, förbjudit försäljning av färskt bröd *i syfte* att minska konsumtionen. I Sverige utfärdades — i det påtagliga syftet att få till stånd en minskning av konsumtionen av bröd — år 1918 efter framställning från folkhushållningskommissionen en förordning, i vilken stadgades, att bröd icke finge säljas, förrän brödet var en dag gammalt. Påföljande år fingo vi den första bagerilagen, och sedan denna tid har man kunnat iakttaga en fortgående minskning av brödkonsumtionen.

Det andra huvudintresset i denna fråga är *bageriarbetarnas intresse*. Bageriarbetarna ha klagat över att de *varje* morgon måste stiga upp vid en så tidig timme. I aprilnumret av tidningen »Mål och medel», som är organ för livsmedelsarbetareförbundet, har man gjort vissa jämförelser mellan arbetsförhållandena i bageriyrket och inom andra yrken. Man har pekat på att arbetarna inom dessa andra yrken få arbeta i skift och därigenom slippa att mer än varannan eller var tredje vecka börja arbetet tidigt på morgonen eller fullgöra arbete nattetid. Det är en synpunkt, som jag mycket väl kan förstå, och jag tycker, att socialministern, när han sökte finna en lösning på detta problem, borde ha prövat möjligheten av att ordna skiftarbete även i bagerierna. Där emot anser jag propositionens hälsovårdssynpunkter något sökta. I detta sammanhang må framhållas, att det även för arbetarna måste vara av intresse, att konsumtionen icke minskar i sådan utsträckning, att det återverkar på arbetstillgången inom yrket.

Det tredje huvudintresset är *företagarnas intresse*. Företagarna hava varit och äro mycket bekymrade för utvecklingen. De kunna icke ekonomiskt utnyttja sina produktionsanläggningar. De nödgas forcera tillverkningen och tillhandahålla allmänheten en mindre begärlig produkt till högre produktionskostnader. Man har under hittills rådande bestämmelser försökt att anpassa produktionen genom att taga tekniken till hjälp. Vissa företagare hava experimenterat med kylskåp för att fördröja jäsningen, och på det viset undgå den försämring av brödets kvalitet, som uppstår, då stora satser jäst måste tillsättas. Sedan arbetsdomstolen meddelat utslag i sådan riktning, att tillsyn av kylskåp — till exempel att man nattetid öppnar skåpdörrarna för att se efter, att jäsningen fortgår normalt — är att betrakta som »bageriarbete», har man måst upphöra med detta experimenterande.

Ang. ändring i vissa delar av lagen om vissa inskränkningar beträffande tiden för förläggande av bageri- och konditoriarbete m. m. (Forts.)

Det fjärde huvudintresset slutligen är det intresse, som förefinnes hos råva-ruleverantörerna av skilda slag och deras anställda. Främst borde ju jordbrukarna ha intresse av denna fråga. Den totala konsumtionen av vete, till mániskoföda, uppgår till cirka 500,000 ton per år. Veteöverskottet uppgick under konsumtionsåret 1937/38 till cirka 70,000 ton och beräknas för konsumtionsåret 1938/39 komma att uppgå till cirka 230,000 ton. När vi här i kam-maren — jag tror det var i förra veckan — behandlade propositionen om stöd-åtgärder för spannmålsodlingen, uttryckte en talare sina bekymmer över denna utveckling och de förpliktelser, som staten med anledning av densamma finge lov att påtaga sig. Man måste ställa sig frågande till, om det kan vara förnuftigt att statsmakterna i en sådan situation vidtaga åtgärder, som äro ägnade att ytterligare minska vetekonsumtionen.

Enligt min uppfattning finns det en lösning, som skulle medföra tillfreds-ställande verkningar för alla parter. Det är, enligt min mening, att möjliggöra för bageriindustrien att arbeta i skift. Jag måste fråga: Varför skall den-na industri vara den enda industri här i landet, som icke skall få skötas ratio-nellt genom skiftarbete? Man får till exempel tillverka mjöl i skift. Råva-ran får man tillverka i skift, men man får inte baka bröd i skift. Det vore av rätt stort intresse att få höra departementschefens uppfattning på denna punkt.

Vilka fördelar skulle skiftarbetet medföra för de intresserade parterna? Jag börjar med att nämna *arbetarna*, vilkas intressen enligt departementschefens uppfattning härvidlag äro de primära. De skulle genom en sådan anordning slippa att *varje* morgon stiga upp vid en tidig timme. De skulle uppnå de fördelar, som de i sin tidning påpekat, att arbetare inom andra yrkesgrupper hava. *Företagarna* skulle kunna ekonomiskt utnyttja sina produktionsanlägg-ningar. Under dagskiftet kunde de tillverka rågbröd, skorpor och andra dy-lika typer, och under nattskiftet skulle de i lugn och ro kunna tillverka vete-bröd, så att de på morgonen kunde tillhandahålla sina kunder förstklassiga produkter. Hela produktionsprocessen skulle genom denna anordning kunna ske med omsorg och utan någon hets. *Konsumenterna* skulle få en förstklas-sig vara på de tider, som passade dem, och konsumtionen skulle därigenom sti-muleras till förmån för alla. Jag tror, herr talman, att det vore förnuftigare att söka sig fram på den linje, som jag här pekat på, i stället för att acceptera det förslag till lösning, som Kungl. Maj:t framfört, och som avstyrkts såväl av socialstyrelsen som av kommerskollegium. Jag tror också, att andra kam-maren skulle göra vår sociallagstiftning en betydande tjänst om den i dag i denna fråga följde reservanternas och därmed gav Kungl. Maj:t tillfälle att till nästa år komma igen med ett förslag, som toge hänsyn till *alla* i frågan in-tresserade parter berättigade intressen.

Vi hava under de sista åren begåvats med en hel rad av sociallagar, som förefalla att vara ganska hastigt hopkomna. Jag grundar denna min upp-fattning på det förhållandet, att Kungl. Maj:t och riksdagen ganska snart efter det lagarna antagits få lov att börja på att »snickra om» dem. Detta måste ju framkalla förvirring hos allmänheten. Man har icke hunnit lära sig en lagparagraf, förrän man får en ny. Jag kan icke heller förstå annat än att detta måste minska förtroendet för lagstiftarna. Vi hava också begåvats med en brokig flora av principer för de sociala lagarnas konstruktion. När vi debatterade frågan om »gift kvinnas rätt att kvarbliva i tjänst», reagerade herr Molander ganska kraftigt mot att man på likartade områden tillämpade olika principer. Nu har Kungl. Maj:t i förevarande fråga kommit med ytter-ligare en princip och begärt, att den skall knäsättas av riksdagen. Jag syftar

Ang. ändring i vissa delar av lagen om vissa inskränkningar beträffande tiden för förläggande av bageri- och konditoriarbete m. m. (Forts.)
härvid på bestämmelsen om familjebagerierna. Förr har man ju i vår sociallagstiftning strängt hävdad den principen, att företagaren och hans familjemedlemmar skola äga full frihet att disponera sin arbetskraft. Denna princip torde — vilket är av vikt att påpeka i detta sammanhang — stå i god överensstämmelse med folkets rättsmedvetande.

Till slut skulle jag vilja peka på en detalj i Kungl. Maj:ts förslag, en detalj, som säkerligen torde stå i strid med den allmänna rättsuppfattningen. Jag syftar på den ändring, som vidtagits i första paragrafen, där en mening har fått följande lydelse: »Vad sålunda stadgats äger dock icke tillämpning å tillverkning för eget hushåll, vilken bedrivs utan biträde av annan än medlem av hushållet.» Vad innebär denna bestämmelse? Jo, den innebär, som en talare under debatten i första kammaren påpekade, att, om en husmor är sjuk, så blir det i lag förbjudet för en grannhustru att efter klockan 8 eftermiddagen gå in och hjälpa henne baka. Denna bestämmelse kan det allmänna rättsmedvetandet omöjligt acceptera. Jag kan icke förstå annat än att det är en viss fara i att införa lagparagrafer, som icke kunna få resonans hos det allmänna rättsmedvetandet.

Herr talman! När jag nu yrkar bifall till reservationen, sker det med den förhoppningen, att riksdagen nästa år kommer att få taga ställning till ett nytt förslag i samma ämne, ett förslag, som upplagts så att hänsyn togs till *alla* av förslaget berörda parters berättigade intressen, och ett förslag, som skiljer sig från det nu föreliggande däri, att de punkter, som äro stötande för den allmänna rättsuppfattningen, avlägsnas.

Häruti instämde herr *Arne*mark.

Chefen för socialdepartementet, herr statsrådet **Forslund**: Herr talman! Den siste talaren ville, med full rätt förresten, göra gällande, att man bör taga hänsyn också till konsumenterna och inte bara till dem, som äro anställda i produktionen. Han bör dock icke förbise att tillkomsten av en lagstiftning på detta område närmast föranletts av en önskan att tillgodose de uti ifrågavarande näring anställdas intressen. Redan för långt tillbaka sedan har man försökt att på frivillighetens väg arbeta sig fram till en bättre ordning inom bageriyrket. Sedan man börjat ägna särskild uppmärksamhet åt arbetstidsproblemet, gick man i ett förslag till arbetstidslag, som utarbetades år 1919, in för att ifråga om arbetstidens förläggning genomföra liknande bestämmelser som de, vilka upptagits i den nu till behandling föreliggande kungl. propositionen. Riksdagen biföll år 1919 Kungl. Maj:ts förslag. Jag har litet svårt att fatta, varför man tjugo år efteråt av hänsyn till konsumenterna skulle göra svårigheter, då det nu gäller att till förmån för de anställda införa en social lagstiftning, som man redan för tjugo år sedan ansåg lämpligt att genomföra. Man brukar ju taga ett steg i taget, men man brukar sällan taga ett steg tillbaka. Häremot kanske någon invänder, att det gjorde ju riksdagen år 1926. Men, mina damer och herrar, skedde det icke huvudsakligen på grund av en i det då rådande politiska läget förefintlig önskan att göra en justering? När man år 1919 kunde genomföra liknande bestämmelser om arbetstidens förläggning som de, vilka nu föreslås, vill det synas mig som om riksdagen saknade anledning att avslå det nu föreliggande förslaget. Man har invänt, att arbetsgivare och arbetare i ett stort antal städer, trots att lagen 1926 ändrades, enades om att arbetet skulle börja klockan 6 i stället för klockan 5. Ja, detta är riktigt, men utgör icke bärande skäl för att vägra en lagstiftning på området. Varför skulle icke vid brödtillverkning samma ar-

Ang. ändring i vissa delar av lagen om vissa inskränkningar beträffande tiden för förläggande av bageri- och konditoriarbete m. m. (Forts.)

betstider kunna tillämpas i Stockholm som i Göteborg? Jag förstår icke, hur reservanterna med sådan skärpa kunnat göra gällande, att en framflyttning av arbetstidens början skulle medföra så stora olägenheter för konsumenterna, att det skulle ske en återverkan så att konsumtionen skulle minska och större överskott på vetespannmål uppstå än vad som tidigare brukat förekomma.

Herr Henriksson ville även göra gällande, att vår brödkonsumtion minskats till följd av att det införts en arbetstidslag beträffande bageriarbetet. Är det icke en överdrift, herr Henriksson? Är det icke i stället på det sättet, att »mors matsedel» i de nutida hemmen har ett annat innehåll än fordomdags? Litet var minnas vi, hur förr i tiden bröd konsumerades i så stor utsträckning i hemmen, att brödet kunde sägas vara en huvudbeståndsdel av födan. I den dag, som i dag är, serveras ju i många hem litet eller intet bröd till maten. Även om någon liten justering sker på vetebrödskonsumtionens område, förmodar jag ändå inte, att man skulle äta mindre med vetebröd i Göteborg, m. fl. städer — jag har i varje fall ingen uppgift på detta. Om man, för att taga några orter längre upp i landet, som i distrikten Falun och Borlänge på fem dagar i veckan börjar arbetet kl. 6 och på den sjätte dagen kl. 5, kan jag inte tänka mig, att folk äter, mera bröd på den dag, då bageriarbetet börjar kl. 5. Det är väl beroende av andra omständigheter. I en mängd städer, inte endast i Göteborg, utan även i Västerås, Hälsingborg, Uppsala, Köping, Karlstad, Strömstad m. fl., har man på frivillighetens väg genomfört den i propositionen föreslagna förläggningen av arbetstiden.

Nu säger kanske någon, att bageriarbetarna borde vara nöjda, då de ju på kollektivavtalets väg skulle kunna genomföra detta. Men man måste då göra den frågan: om det i allmänhet låter sig ordna på detta sätt, varför kan då inte det undantagstillstånd, som råder i Stockholm och på några andra orter, upphöra genom att anpassa sig efter samma förhållanden, utan att det skall behöva ske genom öppna konflikter mellan de anställda och företagsägarna?

Jag vill ytterligare säga, att man heller inte kan se bort från hälsovårdssynpunkterna, vilka herr Henriksson förvånade sig över att jag upptagit i propositionen. Det är just det säregna i denna industri som gjort, att man på detta område lagstiftar, och som gjort, att den blivit föremål för en sociallagstiftning av annat slag än andra industrier. Så är förhållandet både hos oss och i internationellt avseende.

Här har vidare påpekats en sak, som kanske borde tagas upp till behandling. Det har sagts, att man skulle bygga förläggningen av arbetstiden på något sorts skiftsystem, vilket inte alls varit uppe till övervägande i detta sammanhang, och som väl inte heller under tidigare lagstiftningsperioder varit uppe till behandling. Jag måste säga, att det må vara arbetsgivarnas och arbetarnas ensak att inom ramen av den tid, inom vilken arbetet är tillåtet, komma överens om detta. Det finns inget förbud mot att ett arbete pågår efter kl. 1 på dagen, utan man får fortsätta till kl. 8, men man har den begränsningen, att man inte får taga ut av den enskilde arbetaren längre tid än som i den allmänna arbetstidslagen är fastställt. Rent praktiskt ligger det väl även så till, herr Henriksson, att i många fall, i Stockholmsbagerierna t. ex., det inte är möjligt att ordna driften på det sätt, som herr Henriksson angivit, ty i mycket stor utsträckning är det på detta område fråga om ett specialarbete, och det är inte så lätt att få en spisbrödsbagare att baka vetebröd, som Stockholms herrar och damer vilja ha, och tvärtom, utan man måste räkna med en specialisering inom denna industri såväl som inom andra.

Jag skall även säga ett par ord om det förhållandet, att man fäst så stor vikt vid att vi gå att taga bort undantaget för familjebagerierna. Jag vill då

Ang. ändring i vissa delar av lagen om vissa inskränkningar beträffande tiden för förläggande av bageri- och konditoriarbete m. m. (Forts.)
stödja mig på att i konventionsförslaget inte förekommer något undantag för hembagerierna. Efter den undersökning, som gjorts på riksdagens hemställan, har socialstyrelsen själv förordat, att man skall taga steget fullt ut och taga bort detta undantag, och som skäl för denna ståndpunkt angives, att man observerat, att dessa hembagerier kommit att bestå inte endast av familjeanställda utan vuxit ut till att omfatta även andra än familjemedlemmar. Socialstyrelsen säger vidare, att kontrollen försvåras genom förefintligheten av en dylik undantagsbestämmelse, och till detta uttalande ansluter sig även kommerskollegium.

Redan 1919 ansågo vi alltså, att bagerierna skulle börja kl. 6, och detta system tillämpades fram till år 1926. Då även den utredning, som föreligger ger stöd för förslaget att taga bort undantagsbestämmelsen för familjebagerierna, anser jag, att det ligger en tillräckligt stark grund för Kungl. Maj:ts proposition, vilken även utskottet funnit vara bärande, när det anslutit sig till propositionen.

Första kammaren har antagit utskottets förslag, och jag hoppas, att andra kammaren skall göra detsamma.

Herr **Henriksson**, erhöll ordet för kort genmäle och yttrade: Herr talman! Jag förstår mycket väl, att man inte kan låta spisbrödsbagarna baka vetebullar och det var inte det jag åsyftade, utan jag sade, att man skulle göra tillverkningen rationell, så att man på dagskiften tillverkade rågbröd eller annat mjukbröd — ty det är ju mjukbröd det här gäller — och att man bakade det ömtåligare vetebrödet på nattskiftet. Spisbrödsfabrikerna ha ju för närvarande möjlighet genom dispens att arbeta på skift. Jag tror, att man på det sättet skulle få fram en fullgod kvalitet utan att behöva forcera på det sätt, man talat om. Detta är en lösning, som torde vara värd att tänka på.

Herr statsrådet nämnde, att upptakten till denna lagstiftning var tanken på de anställda. Det är självfallet, men jag har härvid velat framhålla, att statsmakterna borde i görligaste mån taga hänsyn till *alla* av frågan intresserade parter. Kan man göra det på ett annat sätt än på det nu föreliggande, anser jag, att man bör göra det.

Härpå anförde:

Herr **Fredberg**: Herr talman! Då jag intresserat mig för denna fråga och varit med om att frambära en motion i densamma, är detta särskilt föranlett av den detalj i föreliggande lagförslag, som berör de s. k. familjebagerierna. Det har ju tidigare varit en princip i svensk arbetarskyddslagstiftning, att en företagare själv och hans familjemedlemmar skulle äga full frihet att inom sitt område, d. v. s. när arbetet var förlagt till hemmet, fritt få disponera över sin egen arbetskraft. Denna princip har kommit till uttryck i tidigare lagstiftning på detta område, i exempelvis arbetstidslagen och andra med den jämförliga lagar, som jag inte skall upptaga tiden med att räkna upp.

Som såväl i propositionen som i utskottets utlåtande erinras om, har denna fråga flera gånger tidigare varit föremål för riksdagens prövning, men vid alla dessa föregående tillfällen har riksdagen slagit vakt om hemmets inre förhållanden, till vilka där bedrivet förvärvsarbete ansetts höra, och skyddat dem från tvångsingripanden. Överhuvud taget ha väl icke angrepp riktats mot detta som man måste tycka fridlysta område vid andra tillfällen än då det rört bagerinäringen. Oftast har det väl förhållit sig på det sättet, att dessa attacker, vilka i huvudsak dirigerats av de större företagen inom bagerinäringen — man skulle kanske kunna våga säga av storindustrin på områ-

Ang. ändring i vissa delar av lagen om vissa inskränkningar beträffande tiden för förläggande av bageri- och konditoriarbete m. m. (Forts.)

det, understött av ett visst fackligt arbetarintresse — i riksdagen företrätt av enskilda motionärer. Så har åtminstone varit fallet under de senare åren.

Nu har ånyo den omständigheten inträffat, att nämnda intresse fått sina synpunkter framförda i en kunglig proposition. Såvitt man kan finna av den föreliggande utredningen föreligger knappast nu heller någon bärande motivering för en ändrad lagstiftning rörande familjebagerierna. När detta lagförslag första gången diskuterades för ett 20-tal år sedan, hyste förslaget förespråkare den uppfattningen, att familjebagerierna genom sin friare ställning skulle konkurrera ut de större bagerierna och ställa hos dessa större företag anställda arbetare utan arbetsmöjligheter. Egentligen torde den iver, med vilken man från fackligt håll gick till angrepp mot familjebagerierna, ha grundat sig på denna åsikt. Farhågorna ha ju emellertid icke alls besannats. Tvärtom visar socialstyrelsens utredning, som här redan citerats, att i samma mån som de större bagerierna ökat i antal, liksom hos dem anställda, i större utsträckning än som gäller näringslivet i övrigt, ha familjebagerierna gått tillbaka. Om dessa siffror säger socialstyrelsen, man kan säga, mera skämtsamt, att desamma synas visa, att familjebageriernas undantagsställning icke tillfogat den övriga bagerinäringen alltför svårartade skador. Då den kungl. propositionen nu via bagerilagen gör ett avsteg från principen om hemarbetets skyddande mot tvångsingripanden, motiveras detta först och främst ur konkurrenssynpunkten och detta trots att även kommerskollegium påpekat, att i fråga om konkurrensförhållandena »må framhållas, att innehavare av familjebageri i allmänhet torde vara personer i en mera blygsam ekonomisk ställning. Beträffande deras möjligheter att inkräkta på de större yrkesbageriernas område finge beaktas, att familjebageriernas mera begränsade tekniska utrustning och begränsade möjligheter att kringsända brödet utgjorde hinder i konkurrensen med de större yrkesbagerierna».

Då, som jag redan nämnt, konkurrenssynpunkten är ett av de angivna skälen för föreliggande lagförslag, kan jag icke underlåta att ytterligare något dröja inför denna. Det är sålunda den synpunkten, man har för ögonen, när man går in för att skydda de stora bagerierna, de industriellt lagda bagerierna — alltså de bagerier, som ha den mest moderna maskinella utrustningen till sitt förfogande och som ha möjlighet att inköpa alla ingredienser i större partier och därmed förbilliga dem. Det är för att skydda dessa storföretag gentemot de små hem- och familjebagerierna, som man nu måste forcera fram denna lagstiftning. I debatten för 20 år sedan framställdes i denna sak frågan: »När har man sett en myra skjuta ett järnvägståg bakåt?» Denna fråga kan med än större fog framställas nu. Herr talman! Jag vill endast säga, att jag gjort den iakttagelsen, att riksdagen vid tidigare lagstiftning av detta slag velat skydda de små och svaga emot eventuellt förtryck från de större och starkare. Antager man föreliggande lagförslag, går man så vitt jag förstår den motsatta vägen. Här vill man skydda de företag, som i ekonomiskt avseende vid jämförelse befinna sig på sidsidan, från den lilla konkurrens som småföretagen kunna åstadkomma. Men om man nu finner detta så nödvändigt, varför inskränker man sig då till bageriyrket? Det finns andra i fråga om arbetsförhållanden fullt jämförbara områden, på vilka konkurrenssynpunkten även kan läggas. Jag hoppas, att det som i dag kommer att beslutas icke skall bli inledning till att man söker komma andra småföretag till livs. Det önskemålet finns eljest på en del håll, och man kan ej gärna komma ifrån, att icke det föreliggande förslaget utgör en tendens i den riktningen.

Det är emellertid icke ur alla synpunkter önskvärt och värdefullt, att alla yrken och näringar utvidga sig till storindustri. Hantverket och småföreta-

Ang. ändring i vissa delar av lagen om vissa inskränkningar beträffande tiden för förläggande av bageri- och konditoriarbete m. m. (Forts.)

gen ha också sin uppgift att fylla, och om de kunna fylla en uppgift även i sund konkurrens och därmed förhindra en uppskörtning från ofta monopoliserade storindustrier på området, böra väl konsumenterna, till vilka vi alla höra, icke ha någon saklig invändning att göra däremot.

Sammanfattningsvis komma såväl departementschefen som utskottet till den slutsatsen, att på grund av utav dem anförda skäl det dock icke skall innebära någon förlust av betydenhet för familjebagerierna om deras undantagsställning avskaffas. En sak, som härvid måste beaktas, är dock den skillnad, som kommer att uppstå efter denna propositions antagande i fråga om framflyttningen av tiden för arbetets början på morgonen från kl. 5 till kl. 6. Denna ändring kommer att medföra större svårighet för de mindre bagerierna att anpassa sig. Jag har mottagit ett brev från en mindre bageriätkare, som rör just detta förhållande. Jag anför ett citat: »Beträffande förslaget om förbud att börja arbetet före kl. 6 förmiddagen, måste jag säga, att när det gäller oss mindre företagare, det är omöjligt att efterleva detsamma, särskilt dag före sön- och helgdag. Skulle förslaget bli lag, få de större företagen möjlighet att rationalisera, men denna möjlighet ha icke vi småföretagare.»

Vad jag särskilt fäst mig vid såväl i uttalandet från denna bageriätkare, som jag citerat, som i uttalanden från personer i samma ställning är, att om detta förslag blir lag, veta de ej hur de skola kunna fortsätta sin verksamhet utan att komma i konflikt med lagen, emedan de inte ha de med de större företagarna jämförliga resurserna att anpassa sig. Blir denna lag med de straffbestämmelser, som i den finnas, antagen, är det väl meningen, att den skall efterlevas, och om den inte efterlevs att straffbestämmelserna skola tillämpas.

I vad det gäller denna konfliktmöjlighet med lagen på grund av förhållanden på hemlivets område, kommer man efter antagandet av den föreslagna lagen vid en jämförelse fram till rena oformligheter. Jämförelser ligga nära till hands, och jag vill endast erinra om den debatt om hustrumishandel, som förra året fördes här i kammaren. Man fick då veta, att om en man misshandlade sin hustru och detta skedde inom hemmets område, en anmälan från utomstående part icke kunde föranleda ingripande från ordningsmakten. Om däremot efter antagandet av denna lag en man finner sig nödsakad att börja arbetet inom hemmet något tidigare än lagen stipulerar för att därigenom vinna den utkomst, som är nödvändig för honom för att kunna försörja sin hustru och sin familj i övrigt, då kan vem som helst utomstående göra anmälan och mannen får den regelrätta behandling som vederfares andra lagbrytare, trots att han inte gjort något annat än att han genom ärligt arbete inom hemmets väggar sökt få utkomst för sig och sin familj. Dylika konsekvenser av en lagstiftning äro säkerligen icke i överensstämmelse med svensk rättsuppfattning.

Herr talman! Då jag anser, att något verkligt bärande skäl för bifall till föreliggande förslag icke föreligger, ber jag att få yrka bifall till reservationen.

Fröken Hesselgren: Herr talman! Det har talats så mycket för reservationen, att det knappast är någonting ytterligare att tillägga. Jag skulle heller inte säga någonting, om det inte vore så, att det för många måste verka underligt, att jag står för reservationen, då jag under långa tider ivrat och fortfarande ivrar för allt vad arbetarskydd heter, och herr statsrådet förklarade ju nys, att denna lag var en lag för arbetarskydd. Nu måste jag emellertid säga, att när det gäller arbetarskydd, det inte är guld allt som glimmar. Det finns nämligen arbetarskyddslagar, som i verkligheten ej utgöra det skydd, man tänkt

Ang. ändring i vissa delar av lagen om vissa inskränkningar beträffande tiden för förläggande av bageri- och konditoriarbete m. m. (Forts.)

sig, och det är den känslan jag haft, när jag nu motsatt mig detta lagförslag. Det är icke en inställning mot bagerilagen, såsom sådan, och i det fallet är jag alltså av en alldeles annan uppfattning än den föregående ärade talaren. Jag hälsade med allra största tillfredsställelse bagerilagens tillkomst på sin tid, emedan jag varit i tillfälle att se hur de människors familjeliv och vad därmed hör blivit alldeles förstört därför att de i årtal måst arbeta natt efter natt. Jag behöver inte gå in på några detaljer rörande detta. Jag har endast velat understryka, att jag skulle anse det som en stor olycka, om denna lag upphävdes.

Det är emellertid ett faktum, att när denna lag kom till, gjorde man den provisorisk för att kunna pröva den under ett visst antal år, och slutligen bestämde man sig för att göra en mycket noggrann undersökning över alla de olika klagomål över lagens bestämmelser, som år efter år inkommit till riksdagen. Jag skall inte upprepa alla klagomål — vi känna ju alla till dem — men jag skall understryka, att sedan man gjort denna grundliga undersökning, tog man det steget, att man sköt tillbaka tiden en timme. Jag kan inte se, att förhållandena ha ändrats på något sätt sedan dess. Vi ha nu prövat denna bestämmelse i tretton år, och jag förstår inte varför vi nu skola gå tillbaka till det som vi för tretton år sedan ansågo oss vara tvungna att ändra. Jag förstår det så mycket mindre som man i avtalen lyckats reglera arbetstiden på annat sätt, som mera överensstämmer med önskemålen på olika håll. Statsrådet har strukit under, att i en mängd städer börjar arbetet klockan 6. Ja, det är alldeles riktigt. Statsrådet sade också, att i Borlänge började arbetet fem dagar i veckan kl. 6 och på den sjätte dagen kl. 5. Ja, det är just det som är pudelns kärna — det förhållandet, nämligen att man har möjlighet att laga efter lägenhet. Om man bibehåller lagen som den nu är, betyder inte detta, att man icke på de håll, där man kan företaga ändring med tillhjälp av kollektivavtal, kan nå vad man vill. Det ställer sig nämligen mycket olika på olika platser.

Jag är fullt medveten om den överdrivna vikt, som lagts på möjligheten att få färskt bröd och jag skall inte upptaga tiden med denna sak. Jag måste emellertid säga, att man här har en försäljning, som är ganska beroende av konsumenternas tycken. Den är så till vida ömtålig, som arbetet ju kan övertagas av hemmen i rätt stor utsträckning, om man inte gör lagen såsom folk vill ha den. Det är inte endast fråga om att det färska brödet skall komma ut här i Stockholm så fort som möjligt, utan man måste även tänka på den brödranson, som skall med tåg och båtar på morgonen o. s. v. Det är sådana omständigheter som göra, att man på en del orter behöver ha frihet att kunna ändra på tiden.

En annan omständighet, som gjorde ett mycket starkt intryck på mig vid denna undersökning, var, att när man hade arbetstiden inskränkt till mellan kl. 6 på morgonen och kl. 8 på kvällen, blev det ett oerhört hetsigt arbete under arbetstiden på morgonen. Det är just detta jag avser, när jag säger, att det inte är guld allt som glimmar. Här talar man om arbetarskydd — att vederbörande skola få sova längre och därigenom bli mindre trötta. Jag ställer häremot det faktum, som åtminstone förut mycket starkt strukits under — jag har även nu hört mig för och iakttagelsen håller streck ännu — att när man skall forcera så där kraftigt i den värme vari bageriarbetarna måste arbeta, verkar det synnerligen tröttande. Jag frågar mig därför: Är det större skäl att ifrågavarande kategori skall drivas in i ett jäktigt arbete under stark hetta än börja en timme tidigare? Jag tror inte den där timmen är så hälsovådlig, och det har betonats förut att man tillåtit sådant tidigt börjande arbete för minderåriga, man har t. o. m. under åtskilliga år tillåtit det för 14-åringar, churu detta nu som väl är har ändrats. Men alltjämt tillåtes det för 16-åringar,

Ang. ändring i vissa delar av lagen om vissa inskränkningar beträffande tiden för förläggande av bageri- och konditoriarbete m. m. (Forts.)

och då tror inte jag för min del att det kan vara någonting så farligt för vuxet folk.

Jag kan sålunda inte finna mig överbevisad om, att den ändring som här föreslås är en skyddsåtgärd, som motväger de direkta svårigheter som bli en följd av den föreslagna ändringen. Man har under ett visst antal år inrättat sig för det nuvarande systemet. Man har med kollektivavtalets hjälp drivit igenom en kortare arbetstid, där så varit möjligt, men med befogetheten att tillämpa den längre arbetstiden, när så befinnes nödvändigt. I själva kollektivavtalet har man gjort ett sådant undantag för Stockholm. Statsrådet Forslund anser detta vara ett mycket onödigt undantag. Ja, det är mycket möjligt att det är, men hur är det på somrarna när brödet skall ut till lantstälлена med morgonbåtarna o. s. v.? Det är inte alldeles säkert, att det inte kan vara rätt så klokt att bibehålla det nuvarande systemet.

Jag skall inte uppehålla mig vid nästa punkt men skulle bara vilja stryka under, att när vi i svensk lagstiftning, i lag efter lag, ha gått in för att göra undantag för familjerna, borde det förebäras utomordentligt starka skäl för att godtaga en annan princip, och jag kan inte fatta, att det härför framförts tillräckligt starka skäl. Någon konkurrensfråga kan man inte tala om, när de vanliga bagerierna ha ökat arbetarantalet med 48 procent och familjebagerierna ha minskat antalet med 58 personer. Därför kan jag inte förstå, att det kan vara tal om någon verklig konkurrens, och när det inte är det, kan jag inte heller för min del vara med om att gå ifrån en princip, som visat sig synnerligen praktisk för den svenska lagstiftningen. Att göra det för att ratificera konventionen, tycker jag i detta fall inte är något skäl alls, det måste jag säga. Jag tror det finns summa åtta länder, som alltsedan 1926 ha ratificerat denna konvention. Det är en föga praktisk konvention, som det gör oss detsamma om vi ratificerat den eller inte.

Herr talman! Jag måste därför rösta för reservationen.

I detta anförande instämde fröken *Andersson*.

Herr von Seth: Herr talman! Denna lagstiftning har socialministern enligt mitt förmenande tagit alltför lätt på. I det bemötande som herr statsrådet gjorde mot herr Henriksson anser jag inte att sakens kärna berördes. Det gick ut i periferien. Denna lag medför dock sådana följder att detta bör belysas ur olika synpunkter.

Först och främst är det ju vanligt i vårt land, att den sociala lagstiftningen på dylika områden gälla de anställdas förhållanden. Här har man givit sig in på en lagstiftning, som reglerar förhållandena för näringsidkarna och näringsutövarna. Bara det är ju i och för sig betänkligt. När vi från högerhåll vilja skydda vissa grupper i samhället, tredje man exempelvis, hänvisar man till att det finns arbetsavtal, som gälla mellan arbetsgivare å ena sidan och arbetare å den andra. Och så motiverar man sitt avslagsyrkande med att dylika förhållanden böra kunna regleras på avtalsvägen. Därför är det mycket liten konsekvens uti, att den mäktiga landsorganisationen nu skall gå till storms mot vissa grupper i samhället för att tvinga dem in under lagen. Jag syftar härmed på hembagerierna, på småföretagarna, vilka genom lagen komma i sådant beroende att deras näring många gånger försvåras. Det skulle vara mycket att tillägga just på den punkten, men jag vet att kammaren har en önskan att debatten här inte skall bli för lång, varför jag skall nöja mig med att göra mig till tolk för den ståndpunkten, att de enskilda näringsutövarna skadas, därest denna lag träder i tillämpning, och inte minst blir det hembagerier och småföretagare som bli lidande härpå.

Ang. ändring i vissa delar av lagen om vissa inskränkningar beträffande tiden för förläggande av bageri- och konditoriarbete m. m. (Forts.)

Vidare måste man hysa stora betänkligheter mot att ge sig in på en lagstiftning, som lägger kapson på näringsidkarna. Det finns ju många andra områden, där man måste tillgripa nattarbete, och där har mig veterligt ännu inte något sådant förslag framlagts. Men denna lag kanske bara är en början, så att det sedermera kommer att läggas kapson på än den ena, än den andra verksamheten.

Vad som alldeles särskilt, herr talman, förvånat mig, är bondeförbundets inställning i denna sak. Jag hörde nyss en ärad medlem av bondeförbundet motivera sitt ställningstagande med att han ömmar för dem som ha svaga magar. Jag är mycket tacksam för detta, men jag tycker ändå inte det är något godtagbart motiv för att försvåra tillgången till wienerbröd eller färskt morgonbröd överhuvud taget. Det ligger förvisso, och kanske inte minst för jordbrukarna, något att observera i lagens första paragraf, varav framgår, att man inte får biträda någon, som på grund av sjukdom eller andra omständigheter blivit hindrad i sin bakning, efter klockan 8 på kvällen. Jag betonar att detta inte kunnat vederläggas av herr statsrådet efter herr Henrikssons påpekande i denna sak.

Jag skulle även vilja fråga bondeförbundet: Hur skulle ni ställa er, om det genomfördes en lagstiftning som inskränkte er fria arbetstid och försvårade morgonmjölkningen genom att stadga, att den inte fick äga rum före klockan 6? Ja, det vore mycket angenämt naturligtvis, både för dem som själva arbeta i jordbruket och de anställda, men det skulle givetvis försvåra mjölkdistributionen, fördyra arbetet och framför allt transportererna till mejerierna. Det är också en synpunkt som man här bör ta hänsyn till.

För att inte bli för långgrandig skulle jag till sist vilja säga, att denna lag liksom så många andra, som förts fram av regeringspartiet, innebär en gradvis socialisering av det enskilda näringslivet, ett inskränkande av friheten i vårt samhälle, som vi givetvis icke böra tolerera. Just i dag skall, herr talman och ärade kammarledamöter, en fest äga rum för L. O., och när den firade sitt 50-årsjubileum för en tid sedan var f. d. konseljpresidenten monsieur Blum närvarande. Jag är säker på att vid den middagen statsministern hade tillfälle sitta bredvid honom och att han då lade ut skriften om den socialdemokratiska regeringens goda inflytande på vårt svenska samhälle. Jag hoppas att monsieur Blum å sin sida då talade om hur hans regim genomförde 40-timmarsveckan och även lade andra kapsoner på näringslivet, och gjorde klart för statsministern, att han därigenom varit nära att störta hela det franska näringslivet till ruinens brant. Det är sociallagstiftningen, som lägger hinder i vägen för vårt näringsliv och som så småningom hotar att fördärva den fria företagsamheten.

Jag inser till fullo att denna lag bara är en liten länk i den kedja som skall insnärja oss i dessa tvångsformer, men just därför måste man reagera emot detta. Jag anhåller, herr talman, att få förena mig i det yrkande om bifall till den reservation, som här ställts av fröken Hesselgren, fröken Ebon Andersson m. fl.

Herr Hage: Herr talman! Jag har under årens lopp varit med om en hel del sociala reformer, som genomförts på förslag av andra lagutskottet, och för var gång har det alltid stått upp någon herr von Seth, som talat om vilka fruktansvärda följder som den eller den sociallagens genomförande skulle få. Lagen har genomförts, och det har inte blivit några sådana följder. Jag är för min del så immun nu mot de där predikningarna, att de gå in genom det ena örat och ut genom det andra. Jag tror inte alls på dem. När det gäl-

Ang. ändring i vissa delar av lagen om vissa inskränkningar beträffande tiden för förläggande av bageri- och konditoriarbete m. m. (Forts.)

ler angelägenheter som denna, tar man ståndpunkt till frågorna utan någon hänsyn till sådana predikningar om vad som skall bli följden av den eller den reformen. Här gäller det för övrigt en ganska ringa reform. Vi ha genomfört lagar av mycket större räckvidd och som berört hela vårt näringsliv, utan att det blivit sådana följder som herr von Seth här profeterat om.

Jag skall i stort sett inskränka mig till detta, ty om vi nu vilja undvika nattarbete, böra vi kanske försöka inrikta oss på att tillämpa detta system också här i riksdagen, och från den utgångspunkten skall jag be att få tillägga endast några få ord.

Vännen Sandström i andra lagutskottet gick emot det förslag att minska nattarbetet, som innefattas i Kungl. Maj:ts proposition. Han sade bl. a., liksom även herr von Seth och kanske ytterligare en eller annan talare här, att nattarbete ju förekommer på många andra områden. Ja, visst gör det det, men jag säger, att när vi ha nattarbete inom sjukvården, kommunikationsväsendet, renhållningsverken med flera arbetsområden, så är detta betingat därav att övervägande samhällsintressen tala för att sådant nattarbete skall tolereras. Sådana skäl kunna inte anföras här, det är min bestämda uppfattning. Här är det ju strängt taget bara fråga om ett rent njutningsintresse: att få äta färskt bröd. Är det ett stort och allmänt samhällsintresse? Visst inte. För dem som ha dålig mage är förskt bröd tvärtom mycket skadligt, vilket också berördes av en föregående talare.

Detta intresse berör för övrigt endast en liten del av befolkningen. De flesta arbetare, den stora massan av invånarna i städerna exempelvis, få inte ens med sådan här tidig bakning någon nytta därav, emedan de ge sig iväg till sitt arbete så tidigt, att de inte hinna få något färskt bröd. Vad slutligen landsbygden beträffar, så förklarade en utskottsledamot från landsbygden, att där hade man inte den allra ringaste nytta av tidig bakning. Det är alltså endast en förhållandevis mycket ringa del av medborgarna i städerna som få någon nytta därav, resten får det inte alls. Det är alltså inte ett samhällsintresse av den art, som motiverar bestämmelser om nattarbete inom kommunikationsväsendet, renhållningsverken, etc.

Med avseende på familjbagerierna vill jag säga, att är nattarbete skadligt, är det naturligtvis även skadligt när det gäller familjbagerier. Det kan t. o. m. vara skadligare där, därför att de hygieniska anordningarna i dessa små bagerier ofta äro mycket sämre än de som finnas i de stora bagerierna. Således finns det större anledning att förhindra nattarbete just vid småbagerierna.

Jag skall inskränka mig till detta, herr talman, och yrkar bifall till utskottets förslag.

Herr Andersson i Rasjön: Herr talman! De förslag som framlagts i den här behandlade propositionen äro särskilt svagt motiverade. Det gäller utvidgningar av den speciella bagerilagens verkningskrets. Jag har gjort mig den frågan tidigare, då denna bagerilag varit föremål för behandling här i riksdagen, varför man överhuvud taget behöver en speciallagstiftning för bagerihanteringen och varför inte den allmänna arbetstidslagens bestämmelser skulle kunna göras fullt tillämpliga på detta arbetsområde lika väl som på andra.

Det må vara sant att då bagerilagen på sin tid genomfördes, förekom det inom yrkesområdet sådana säregna förhållanden, att ett lagstiftningsingripande var nödvändigt. Men jag har svårt att förstå att det motivet kan åberopas numera med den förmånliga tekniska utveckling som ägt rum på detta

Ang. ändring i vissa delar av lagen om vissa inskränkningar beträffande tiden för förläggande av bageri- och konditoriarbete m. m. (Forts.)

område lika väl som på alla andra. Jag skulle hålla för ganska sannolikt, att om den speciella arbetstidslagen för bagerihanteringen inte hade funnits då den allmänna arbetstidslagen på sin tid genomfördes, hade heller ingen kommit på den idén att skapa särskilda arbetstidsbestämmelser för bagerierna.

Den viktigaste ändring som nu föreslås i ifrågavarande lag är enligt mitt sätt att se, att verkningskretsen utvidgas jämväl till de s. k. familjebagerierna. Det är ett principiellt betydelsefullt avgörande som nu träffas, ty här bryter man, som tidigare påpekats under debatten, med en princip som är genomgående i hela vår arbetstidslagstiftning, den principen nämligen att icke under dylika lager inränga företagen själva och deras familjemedlemmar. Det som man vill vinna med denna utvidgning av arbetstidsregleringsprincipen är såvitt jag kan förstå inte något annat än en reglering av ett konkurrensförhållande. Men, mina damer och herrar, det är en sak som statsmakterna inte bruka blanda sig i. Något allmänt intresse att inränga familjebagerierna under bagerilagen finns inte, och det har heller inte här kunnat påvisas något allmänt intresse för en sådan avvikelse från hittills tillämpad praxis i fråga om familjemedlemmarnas förhållande till arbetstidslagarna. Jag fruktar liksom en föregående talare, att detta förslag, om det vinner bifall, kommer att få prejudicerande betydelse och att man steg för steg kommer att försöka inskränka på de enskilda företagens frihet även på andra områden.

Den andra ändringen som föreslås är enligt min uppfattning av mindre betydelse, den som avser en annan förläggning av tiden för arbetets början i bagerierna. Jag måste säga att hela detta lagstiftande beträffande tiden på dygnet då ett arbete skall börja och sluta vittnar om en ganska säregen lagstiftningsmentalitet, när den inskränker sig till förhållandena allenast inom denna näring. Man kan då ställa frågan: Vad är det för skillnad på arbetet inom ett industriellt organiserat bageri och inom en annan industri, där man låt mig säga arbetar med skiftgång. Särskilt inom spisbrödsbagerierna bedrivs arbetet nu huvudsakligen maskinellt, och ingen kan påstå att det är hälsofarligt på något sätt. Det är snarare lätt och jämväl ett ganska angenämt arbete. Att man för dessa bagerier skulle behöva några andra tidsbestämmelser än låt oss säga för den tunga industrien, har jag svårt att förstå — om man nämligen lägger arbetarskyddssynpunkter på spörsmålet. Nu kan man invända att spisbrödsbagerierna kunna få dispens ifrån lagen. Ja, visst, men varför skall man överhuvud taget laborera med en lag, om man inte kan påvisa att det finns några förnuftiga motiv till att man har den?

Herr Hage säger att det är inget allmänt intresse, att bagerierna börja tidigt på morgonen, det är bara ett njutningsintresse. Men då kan man fråga: Vad är det för allmänt intresse, att vi skola få tidningarna så tidigt på morgonen? Det är väl också ett njutningsintresse? Men det finns ingen lag som kräver, att typograferna skola börja och sluta sitt arbete då och då. Men herr Hage, här finns ett mycket stort allmänt intresse, nämligen intresset att få billiga livsmedel och billigt bröd. Herr Hage kan vara förvissad därom att om man går till bagerinäringens utövare, skall man få många och ganska slående bevis för hur bagerilagens inskränkningar i rätten att fritt disponera över arbetstiden verkar fördyrande på produktionen; framför allt gäller detta i fråga om spisbrödsfabrikerna. Där är man nu förhindrad att arbeta i mer än ett skift, varför hela fabriksutrustningen och apparaturen får stå stilla under största delen av dygnet, för att inte tala om det avbräck som vållas av att ugnarna få kallna, att kärnen skola göras rena, o. s. v. I den mån som

Ang. ändring i vissa delar av lagen om vissa inskränkningar beträffande tiden för förläggande av bageri- och konditoriarbete m. m. (Forts.)

en stark begränsning av rörelsefriheten inom yrket fördyrar brödet, måste det, herr Hage, vara ett allmän intresse att förhindra ytterligare inskränkningar i friheten härvidlag.

I vetskap om herr talmannens strävan att så mycket som möjligt begränsa diskussionen, skall jag inskränka mig till detta. Jag vill endast konstatera, att statsrådet i sitt försvar för propositionen rekommenderat lagstiftningsåtgärder på ett område, som i stället borde höra under avtalsförhandlingar. Den förutvarande L. O.-chefen har alltså principiellt beträtt en väg, som L. O. icke tidigare velat ansluta sig till.

Jag har varit med om att rekommendera lagstiftningsingripande i andra närliggande hänseenden, men jag har alltid fått det svaret, att sådant skulle lagstiftaren icke lägga sig i, utan det skulle man överlåta till organisationerna att förhandla om. Nu ha vi senast fått detta märkliga Saltsjöbadsavtal. Man kan uttrycka en stilla förundran, om icke den sak vi nu diskutera borde höra till det förhandlingsområde, som skulle ha kunnat klaras upp i Stockholms skärgård.

Herr talman! Jag ber att få yrka bifall till den reservation, som är avgiven av herr Tamm m. fl.

Överläggningen var härmed slutad. Herr talmannen gav propositioner dels på bifall till utskottets hemställan dels ock på avslag därå samt bifall i stället till den vid utlåtandet fogade reservationen; och förklarade herr talmannen sig anse svaren hava utfallit med övervägande ja för den förra propositionen. Herr Henriksson begärde emellertid votering, i anledning varav efter given varsel följande voteringsproposition upplästes och godkändes:

Den, som vill, att kammaren bifaller andra lagutskottets hemställan i utskottets förevarande utlåtande nr 29, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har kammaren, med avslag å utskottets berörda hemställan, bifallit den vid utlåtandet fogade reservationen.

Sedan kammarens ledamöter härefter intagit sina platser och voteringspropositionen blivit ännu en gång uppläst, företogs omröstning med tillämpning av upprensingsförfarandet.

Herr talmannen tillkännagav, att han funne flertalet hava röstat för ja-propositionen. Rösträkning begärdes emellertid av herr Henriksson, vadan votering medelst omröstningsapparat verkställdes. Därvid avgåvos 112 ja och 53 nej, varjämte 16 av kammarens ledamöter förklarade sig avstå från att rösta.

Kammaren hade alltså bifallit vad utskottet hemställt.

§ 17.

Herr talmannen yttrade: Under erinran om att anslag om fortsättande av detta plenum i afton kl. 7.30 blivit i rätt tid utfärdat vill jag, då tiden nu är långt framskriden, fråga kammaren, om kammaren vill fortsätta behandlingen av övriga ärenden på föredragningslistan utan att nu göra uppehåll.

Herr talmannen fann denna fråga vara med enhälligt ja besvarad.

§ 18.

Föredrogs andra kammarens fjärde tillfälliga utskotts utlåtande, nr 7, i *Ang. en statsanledning av väckta motioner angående dels utredning och förslag rörande en statsunderstödd frivillig samhällstjänst för kvinnlig ungdom och dels utredning rörande en frivillig kvinnlig samhällstjänst.*

I inom andra kammaren väckta och till dess fjärde tillfälliga utskott hänvisade motioner hade dels, i motion nr 128, fröken *Andersson m. fl.* hemställt, att riksdagen ville i skrivelse till Kungl. Maj:t begära utredning och förslag om lämpligaste formen för en statsunderstödd frivillig samhällstjänst för kvinnlig ungdom, och dels, i motion nr 269, herrarna *Nyblom* och *Barnekow* hemställt, att riksdagen ville i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla om utredning rörande formerna och uppgifterna för en frivillig kvinnlig samhällstjänst och rörande dess finansiering under statens medverkan.

Utskottet hemställde, att motionerna nr 128 och 269 ej måtte till någon andra kammarens åtgärd föranleda.

Efter föredragning av utskottets hemställan anförde:

Fröken **Andersson**: Herr talman! Jag vill redan från början säga, att jag bara skall tala ett par tre minuter i denna fråga.

De ledande synpunkterna för mig, när jag lagt fram min motion om kvinnlig samhällstjänst, ha — enkelt och rakt på sak — varit följande. Det finns å ena sidan en hel del unga kvinnor — kanske män också — som vilja göra en insats, å andra sidan folk ute i landet, som behöver hjälp. När vi alltså ha å ena sidan en möjlighet till utbildning för unga kvinnor, å andra sidan ett hjälpbehov, kunde det, menar jag, vara en uppgift för statsmakterna att utreda, hur dessa unga krafter skulle kunna ledas in på produktivare banor än som är möjligt, om ledningen ligger i en frivillig organisations händer. Jag anser sålunda, att detta är en sak, som rimligtvis kunde falla under statsmaktens domvärjo.

Förslaget har tillstyrkts av en hel rad myndigheter och sammanslutningar. Jag skall med hänsyn till den knappa tiden icke gå in på vad man uttalat i de avgivna yttrandena. Detta framgår av utskottets utlåtande. Det är visserligen så — och utskottet har gått rätt mycket på den saken — att motionerna i detta ämne avstyrkts av en del kvinnoorganisationer. Om jag icke är fel underrättad, beror detta i hög grad på missuppfattning av hela frågeställningen. Man har varit rädd för nazism, för influens utifrån — och allt vad det heter. Jag måste säga, att jag icke riktigt beriper denna ståndpunkt. När dessa frivilliga organisationer redan finnas, kan det väl icke vara farligt att överlåta utredningen av hela problemet åt en socialdemokratisk regering, vilken tillsätter utredningsmän, som i sin tur skola taga ställning till saken. Jag förstår som sagt icke resonemanget, men skall icke penetrera det närmare.

Jag är av den bestämda övertygelsen, att denna fråga kommer åter — och då i ett större sammanhang. Emellertid vill jag icke förty, herr talman, nu yrka bifall till motionen nr 128 i andra kammaren.

Herr **Mäler**: Herr talman! Jag tror, att utskottets motivering tillräckligt klart ådagalägger olämpligheten av att nu bifalla motionen i fråga. Av motionen och av vad fröken Andersson nu sagt, har ingalunda blivit klart, att de svenska husmödrarna skulle få någon nämnvärd hjälp genom den föreslagna anordningen, även om de i många avseenden äro i behov av hjälp. Däremot har jag den uppfattningen — och den kommer till uttryck i utskottets motivering — att det säkerligen skulle vara synnerligen nyttigt för en hel del av

Ang. en statsunderstödd frivillig samhällstjänst för kvinnlig ungdom m. m.
(Forts.)

städernas kvinnliga ungdom, om de unga kunde komma ut i jordbrukarhemmen, finge lära sig vissa ting rent praktiskt och finge en bättre överblick över det samhälleliga arbetet.

Emellertid framgår det ju av motionärernas framställning, att de åsyfta en fullständigt frivillig verksamhet. Det finns, så vitt jag vet, för närvarande inga hinder för de kvinnor, som ha intresse härför, att ägna sig åt detta arbete, och när det nu bildats en riksorganisation för ändamålet, finner jag det lämpligast, att den liksom varje annan frivillig folkrörelse får visa vad den kan uträtta.

Denna rörelse har ju jämförts med åtskilliga andra folkrörelser, och jag vill då erinra därom, att ännu har ingen annan av folkrörelserna fått statsstöd innan den ens har kommit i gång. Den har fått lov att först visa, vad den dugt till, och den har fått lov att arbeta ofta i årtionden, innan staten har uppmärksammat och stött den. Jag tror, att det i detta fall är lämpligt, att den rörelse, som det här är fråga om, i den mån den skall vara frivillig, får visa, vad den duger till, innan man begär att staten skall ge den stöd och hjälp.

Med hänvisning till detta och till den motivering, som utskottet i övrigt har givit, ber jag, herr talman, att få yrka bifall till utskottets förslag.

I detta anförande instämde fru *Östlund* och fröken *Hesselgren*.

Härmed var överläggningen slutad. Herr talmannen framställde propositioner dels på bifall till utskottets hemställan dels ock på bifall till utskottets hemställan med den ändring däri, att motionen II:128 bifölles; och fattade kammaren beslut i enlighet med innehållet i den förra propositionen.

§ 19.

Föredrogs statsutskottets utlåtande, nr 155, i anledning av Kungl. Maj:ts i statsverkspropositionen gjorda framställning om anslag till kapitalinvestering för anordnande av ny tvättanläggning vid centralfängelset i Norrköping; och biföll kammaren utskottets däri gjorda hemställan.

§ 20.

Föredrogs statsutskottets utlåtande, nr 156, i anledning av Kungl. Maj:ts i statsverkspropositionen gjorda framställningar om anslag till kapitalinvestering i statens allmänna fastighetsfond, avseende socialdepartementets verksamhetsområde.

Punkten 1.

Lades till handlingarna.

Punkterna 2—4.

Vad utskottet hemställt bifölls.

Punkten 5.

Lades till handlingarna.

Punkten 6.

Utskottets hemställan bifölls.

§ 21.

Föredrogs, punktvis, statsutskottets utlåtande, nr 157, i anledning av Kungl. Maj:ts i statsverkspropositionen gjorda framställningar om anslag till kapitalinvestering i fonden för förslag till statsverket, avseende finansdepartementets verksamhetsområde.

Kammaren biföll vad utskottet i detta utlåtande hemställt.

§ 22.

Föredrogs statsutskottets utlåtande, nr 158, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående understöd åt verkstadsskolor för viss arbetslös ungdom samt stipendier åt elever vid dylika skolor.

Ang. understöd åt verkstadsskolor för viss arbetslös ungdom samt stipendier åt elever vid dylika skolor.

Utskottets hemställan föredrogs. Därvid yttrade

Herr Andersson i Falkenberg: Herr talman! Jag har velat begagna detta tillfälle för att till herr statsrådet och chefen för ecklesiastikdepartementet göra en hemställan, att, när han tar under övervägande att tillmötesgå statsutskottets hemställan om omorganisation av verkstadsskolorna, han också ville taga under övervägande det förslag till ordnande av lärlingsutbildningen, som är framlagt av 1936 års hantverkssakkunniga.

Jag föreställer mig nämligen, att det skulle vara till gagn för båda dessa utbildningsområden, om dessa frågor kunde prövas gemensamt och om man möjligen skulle kunna sammanföra dem under gemensam organisation.

Om man nu tänker sig, att man först skulle ordna utbildningen vid verkstadsskolorna och sedan forma utbildningen för hantverk och mindre industrier, kanske man löser det ena spörsmålet utan att få något samband med det andra. Jag vill därför begagna detta tillfälle att till herr statsrådet göra en vördsam hemställan, att när han tar detta ärende under omprövning han också ville se till, om man inte kan koppla in 1936 års hantverkssakkunnigas utredning angående utbildning av lärlingar inom hantverk och mindre industrier i samband med detta.

Vidare anfördes ej. Utskottets hemställan bifölls.

§ 23.

Föredrogs statsutskottets utlåtande, nr 159, i anledning av vissa av Kungl. Maj:t gjorda framställningar om kapitalinvesteringsanslag å riksstaten för budgetåret 1939/40 till byggnadsarbeten, avseende ecklesiastikdepartementets verksamhetsområde, jämte i ämnet väckta motioner.

Punkterna 1—4.

Vad utskottet hemställt bifölls.

Punkten 5.

Lades till handlingarna.

Punkten 6.

Utskottets hemställan bifölls.

Punkten 7.

Lades till handlingarna.

Punkterna 8—12.

Vad utskottet hemställt bifölls.

Punkten 13.

Lades till handlingarna.

§ 24.

Föredrogos vart efter annat statsutskottets utlåtanden:

nr 160, i anledning av vissa av Kungl. Maj:t i statsverkspropositionen gjorda framställningar om anslag till universiteten i Uppsala och Lund m. m. jämte i ämnet väckta motioner; och

nr 161, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anslag till ortnamnskommissionen m. m.

Kammaren biföll vad utskottet i dessa utlåtanden hemställt.

§ 25.

*Ang. åtgärder
för lagring
av brännolja.*

Föredrogs jordbruksutskottets utlåtande, nr 56, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående åtgärder för lagring av brännolja jämte i ämnet väckt motion.

Efter föredragning av utskottets hemställan yttrade:

Herr Skoglund: Herr talman! När riksdagen för något år sedan behandlade en kungl. proposition, som rörde lagringsproblemet, fick jag ett mycket starkt intryck av, vilken viktig angelägenhet det är att vi här i landet ha ett icke ringa förråd av fett och olja. Jag måste därför säga, att jag med stor tillfredsställelse hälsade ett förslag från Kungl. Maj:t, som gick ut på att gynna lagring av brännolja direkt hos förbrukarna, i första hand jordbrukarna. Jag beklagar dock, att det förslag, som Kungl. Maj:t här framlagt, icke torde komma att tillräckligt snabbt och i önskvärd utsträckning medföra en sådan lagring. Jag och en medmotionär tillåto oss därför att i motion yrka statsbidrag till de lagerhållare, som vilja skaffa sig cisterner för lagring av brännolja.

Utskottet säger, att det i stort sett delar de synpunkter, som motionärerna ha framfört, men när det blir fråga om att följa motionärernas framställning om ett särskilt bidrag, vill utskottet inte vara med, utan utskottet uttalar, att det hoppas att statsmakterna komma att se till, vad som möjligen kan göras ytterligare i det avsendet.

Jag skall inte, herr talman, nu ställa något yrkande om bifall till motionen. Jag tillåter mig endast rikta en vädjan till jordbruksministern. Det är av utomordentligt stor betydelse att vi försöka få fram en lagring ute hos jordbrukarna av brännolja och *få det så snart som möjligt*. Jag befarar, att det förslag, som kammaren nu går att godkänna, icke medför en sådan verkan, som jag skulle tro att herr statsrådet hoppas på, och därför gör jag det uttalandet, att jag hoppas att, om herr statsrådet finner, att förslaget inte medför önskat resultat, herr statsrådet ville på allt sätt som är möjligt främja en sådan här lagerhållning.

Häruti instämde herr *Janson* i Frändesta.

Chefen för jordbruksdepartementet, herr statsrådet **Pehrsson-Bramstorp:** Herr talman! Naturligtvis är det omöjligt för mig att bedöma, i vilken om-

Ang. åtgärder för lagring av brännolja. (Forts.)

fattning lagring av brännolja kan ske på grund av beslutet i dag. Emellertid har det varit för mig angeläget att söka åstadkomma en annan form för lagring än den vi ha för beredskapslagring i allmänhet.

Nu förstår jag icke riktigt vad motionärerna i detta fall avsett. Om jag icke missminner mig, ha motionärerna yrkat, att staten skall giva ett bidrag av 50 % av kostnaderna. Ha motionärerna då samtidigt räknat med att vad som lagras skulle av lagerhållarna få disponeras utan vidare? Skulle dylik lagring vara undantagen från bestämmelser som gälla all annan lagring, vid vilken staten träder emellan för att underlätta lagringen?

Vad som varit avgörande för mig är önskemålet, att det hos jordbrukarna skall finnas en viss kvantitet, som under vidriga omständigheter kan tagas i anspråk, naturligtvis i första hand för eget bruk, men även för de närmast liggande jordbruken. Jag tänker mig den situationen, att det finns dels ett jordbruk, som varit förutseende och lagrat, och dels i närheten några andra, som icke gjort detta. Då få givetvis myndigheterna pröva, om det med hänsyn till att det för hela folkhushållningen är angeläget, att det på alla tre jordbruken sker en intensiv drift under ett år framåt, bör bli en fördelning dem emellan. Men i så fall skall den som företagit denna lagring ha full ersättning för anläggningen, d. v. s. 2 öre per år och liter räknat under de fem år, som kontraktstiden avser. Dessutom skall han ha ersättning för oljan enligt det marknadspris, som då gäller. Enligt vad som upplysts mig under förhandlingarna finns det utsikt för att om man köper och lagrar olja i en tank, kan man få köpa oljan 1.5 å 2 öre billigare per liter än om man köper den i fat. Följaktligen får den som lagrar också förmånen att få en kvantitet olja till en lägre kostnad.

När jag diskuterat problemet i första hand med svenska lantmännens riksförbund men även med enskilda försäljare och oljefirmor, har det framhållits, att det säkerligen skall gå att intressera en relativt stor grupp jordbrukare för denna lagring. Jag har mig bekant, att redan en hel del börjat lagra olja utan att avvakta riksdagens beslut. Nu skall jag avstå från att uttala mig om, huruvida det går lättare att åstadkomma en större lagring sedan utskottet ställt sig tveksamt inför den framlagda planen. Det är ju mycket möjligt, att en hel del räkna med att statsmakterna få vidtaga ytterligare åtgärder, om planens genomförande kommer att bli en missräkning, därför att den tar tid att genomföra. Man måste emellertid först se, vad resultatet blir härav. Statsmakterna kunna icke vidtaga ytterligare åtgärder, och drar det ut på tiden veta vi inte, om det inträder en situation, då den ifrågasatta lagringen inte alls går att genomföra. Riksförbundet har undersökt detta spörsmål och uttalat den bestämda uppfattningen, att det skall gå att intressera, för det första centralföreningarna och lokalföreningarna, men därutöver de jordbrukare, som ha användning för 6,000 å 8,000 liter under loppet av två år. Det är givet, att lokalföreningarna, till vilka jordbrukarna äro anslutna, äro de lämpligaste lagerhållarna, då det gäller lagring för det mindre jordbruket, ty det blir ju väsentligt billigare. En cistern på 100,000 liter kostar mycket mindre per liter olja än en cistern på 8,000 å 10,000 liter. Av den anledningen måste man gå in för en lagring i större cisterner, om staten skall lämna bidrag, ty staten kan inte lägga ut mera pengar än vad som är erforderligt.

Då jag övervägde denna sak sade jag mig, att om en jordbrukare skall köra ett längre avstånd i en kritisk situation, då man behöver anlita oljan, kanske det inte finns bensin. Transporten kan således inte företas med bil, utan man får använda hästar, vilket vållar tidsförlust. Av den anledningen är det bättre att ordna det såsom Kungl. Maj:t föreslagit. Jag har kommit till den bestämda uppfattningen, att det skall vara möjligt att därigenom ge trygghet

Ang. åtgärder för lagring av brännolja. (Forts.)
 åt jordbrukarna själva. I fall den olja, som lagrats, skulle behöva användas av staten, får han ersättning för den. Han får betalt för sin olja, och följaktligen tror jag, att med litet god vilja i samarbete med riksförbundet, såsom jag har tänkt mig, och om även oljefirmorna intressera sig, går det ganska kvickt att anskaffa cisterner. En cistern på 4,000 liter skaffar man sig för 315 kronor, enligt en uppgift, som jag har fått. Det är ju inte något svindlande belopp det rör sig om. För en egendom, som behöver ungefär denna kvantitet om året, rör det sig om en relativt blygsam summa i förhållande till samtliga driftskostnader. Man får betrakta denna utgift såsom ett förskott. Pengarna skola ju ändå läggas ut för denna kvantitet under loppet av ett år, men den skall lagras i början av året och sedan skall förrådet fyllas på, så att en viss kvantitet alltid skall vara tillgänglig.

Jag kan naturligtvis inte gå i borgen för, hur detta utfaller, men efter samtal med alla dem, som vi inom departementet rådgjort med, har jag fått den uppfattningen, att detta skulle vara den tryggaste vägen för dem, som äro förutseende nog att lagra olja, och att man åstadkommer ett tillfredsställande resultat, i fall propositionen bifalles.

Vidare anfördes ej. Vad utskottet hemställt bifölls.

§ 26.

Vid härpå skedd föredragning av jordbruksutskottets memorial, nr 57, angående ersättning åt av utskottet anlitat biträde, blev utskottets däri gjorda hemställan av kammaren bifallen.

§ 27.

Då alla ärenden på föredragningslistan nu blivit behandlade, medgav kammaren, på framställning av herr talmannen, att de anslag, som utfärdats till sammanträdets fortsättande på aftonen, finge nedtagas.

§ 28.

Till bordläggning anmäldes:

statsutskottets utlåtanden och memorial:

nr 162, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående vissa åtgärder för förstärkande av den personella försvarsberedskapen jämte i ämnet väckta motioner;

nr 163, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående förvärv av aktierna i Ruotivare grufaktiebolag;

nr 164, i anledning av Kungl. Maj:ts i statsverkspropositionen gjorda framställning om anslag till driften av anstalter för lungtuberkulos jämte i ämnet väckta motioner;

nr 165, i anledning av Kungl. Maj:ts framställningar om anslag till kapitalinvestering i statens allmänna fastighetsfond, avseende kommunikationsdepartementets verksamhetsområde;

nr 166, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till stat för statens allmänna fastighetsfond för budgetåret 1939/40 m. m.; och

nr 167, om anvisande av de i regeringsformen 63 § föreskrivna kreditivsummorna; samt

bevillningsutskottets betänkanden:

nr 22, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till förordning om ändrad lydelse av 18 § 3 mom. och 30 § 3 mom. förordningen den 11 juni 1926 (nr 207) angående tillverkning och beskattning av brännvin; och

nr 23, i anledning av väckt motion om höjning av tilläggstullen å handskar m. m.

§ 29.

Justerades protokollsutdrag.

§ 30.

Herr *Brädefors* avlämnade en av honom *m. fl.* undertecknad motion nr 504, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition, nr 274, med förslag till lag om ändring i vissa delar av luftskyddslagen den 11 juni 1937 (nr 504).

Denna motion bordlades.

§ 31.

Ledighet från riksdagsgöromålen beviljades:

herr <i>Andersson</i> i Munkaljungby	under	5 dagar	fr. o. m.	den 11 maj,	
» <i>Kyling</i>	»	2	»	» 11	»
» <i>Fredberg</i>	»	5	»	» 11	»
» <i>Magnusson</i> i Tumhult	»	2	»	» 11	»
» <i>Hult</i>	»	5	»	» 11	»
» <i>Gustafsson</i> i Lekåsa	»	7	»	» 11	»
» <i>Gustafson</i> i Dädesjö	»	6	»	» 12	»
» <i>Lindskog</i>	»	3	»	» 15	»
» <i>Kilbom</i>	»	4	»	» 12	» och
» <i>Hallén</i>	»	3	»	» 13	»

Kammarens ledamöter åtskildes härefter kl. 5.42 e. m.

In fidem
Sune Norrman.

Fredagen den 12 maj.

Kl. 4 e. m.

§ 1.

Justerades protokollen för den 5 och den 6 maj.

§ 2.

Upplästes följande till kammaren inkomna läkarintyg:

Att ledamoten av riksdagens andra kammare herr *Erik Larsson*, Mörlanda, på grund av sjukdom (angina tonsillaris) är förhindrad deltaga i riksdagsarbetet till och med den 15 maj 1939, intygas.

Sollebrunn den 11 maj 1939.

Gustav Sköld,
provinsläkare.

§ 3.

Herr stasrådet *Wigfors* avlämnade Kungl. Maj:ts proposition, nr 295, angående ändrade grunder rörande ersättning av statsmedel för kostnader i anledning av mul- och klövsjuka.

Denna proposition bordlades.

§ 4.

Föredrogs och hänvisades till statsutskottet Kungl. Maj:ts å kammarens bord vilande proposition, nr 294, angående inköp för telegrafverkets räkning av vissa fastigheter i kvarteret Jericho i Stockholm samt uppförande av en ny radiostation å västkusten.

§ 5.

Föredrogs och remitterades till behandling av lagutskott herr *Brädefors'* *m. fl.* på bordet liggande motion nr 504.

§ 6.

Föredrogs, men bordlades åter statsutskottets utlåtanden och memorial nr 162—167 samt bevillningsutskottets betänkanden nr 22 och 23.

§ 7.

Till bordläggning anmäldes:

bevillningsutskottets betänkande, nr 24, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till förordning angående ändrad lydelse av 1 § 1 mom.

förordningen den 28 september 1928 (nr 376) om särskild skatt å vissa lotterivinsten;

första lagutskottets utlåtanden:

nr 27, i anledning av väckt motion om ändring av 10 § i lagen den 30 maj 1919 om rätt till litterära och musikaliska verk;

nr 28, i anledning av väckt motion angående viss ändring i lagen den 29 maj 1931 med vissa bestämmelser mot illojal konkurrens;

nr 29, i anledning av dels Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om ändrad lydelse av 8 kap. 3 § rättegångsbalken, m. m., dels ock i anledning därav väckta motioner;

nr 30, i anledning av väckta motioner om ändrad lydelse av 7 § 2 mom. lagen om kyrkofond; och

nr 31, i anledning av väckt motion angående viss ändring av lagen om tillsättning av prästerliga tjänster; samt

jordbruksutskottets utlåtanden:

nr 58, i anledning av väckta motioner angående rätten till fiske efter hummer i vissa delar av Bohuslän;

nr 59, i anledning av väckt motion angående kronoskogvaktareboställena å häradsallmänningar;

nr 60, i anledning av väckta motioner angående vissa ändringar av 36 § i 1934 års lag om allmänna vägar;

nr 61, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående försäljning av kronoegendomen Sundbyholm nr 2 i Sundby socken av Södermanlands län;

nr 62, i anledning av väckt motion angående förhindrande av spekulation i jord och skog m. m.;

nr 63, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående försäljning av kronoegendomen Ågård nr 1 i Skrea socken av Hallands län jämte i ämnet väckt motion;

nr 64, i anledning av väckta motioner angående omläggning av kronoparker-na till länsallmänningar under länsstyrelsernas administration m. m.;

nr 65, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående fastställande av personalförteckning för domänverket;

nr 66, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anslag till stöd-jande av odlingen av vissa kulturväxter;

nr 67, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående omorganisation av statens skogsförsöksanstalt; och

nr 68, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående statsbidrag för anläggande av gemensamma tvättnrättningar på landsbygden.

§ 8.

Anmälades och godkändes följande förslag till riksdagens skrivelser till Konungen, nämligen

från statsutskottet:

nr 238, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående skyddsläkemedel åt vissa kvinnor och barn jämte en i ämnet väckt motion;

nr 239, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till avlöningsreglemente för personal vid försvarsväsendet under krigstjänstgöring (krigs-avlöningsreglemente);

nr 240, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående inrättande av en statens kriminaltekniska anstalt m. m.;

nr 242, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående lönereglering för landshövdingarna jämte i ämnet väckta motioner;

Andra kammarens protokoll 1939. Nr 29.

nr 243, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till beredskapsstat för försvarsväsendet m. m. för budgetåret 1939/40 jämte en i ämnet väckt motion;

nr 249, i anledning av Kungl. Maj:ts i statsverkspropositionen gjorda framställning om anslag till fortsatt utveckling av statens telefon- och telegrafväsende jämte två motioner;

nr 251, i anledning av Kungl. Maj:ts i statsverkspropositionen under femte huvudtiteln gjorda framställningar om anslag till avlöning vid länsstyrelserna och fögderiförvaltningarna jämte i dessa ämnen väckta motioner; och

nr 252, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående reglering av den årliga lästiden vid folkskolan m. m. jämte vissa i ämnet väckta motioner;

från bankoutskottet:

nr 237, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående delaktighet i statens pensionsanstalt för viss personal hos vägdistriktet;

från andra lagutskottet:

nr 253, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag angående ändring i lagen den 22 juni 1928 (nr 302) om vissa av landsting eller kommun drivna sjukhus; och

nr 254, i anledning av dels Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag angående ändring i vissa delar av lagen den 16 maj 1930 (nr 139) om vissa inskränkningar beträffande tiden för förläggande av bageri- och konditori-arbete m. m., dels ock i ämnet väckta motioner; samt

från jordbruksutskottet:

nr 255, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående åtgärder för lagring av brännolja.

§ 9.

Justerades protokollsutdrag.

§ 10.

Ledighet från riksdagsgörömlen beviljades:

herr <i>Lundgren</i>	under 5 dagar fr. o. m. den 12 maj,	
fru <i>Gustafson</i>	› 2 › › › 13 ›	
herr <i>Andersson</i> i Ovanmyra	› 5 › › › 13 ›	
› <i>Holm</i>	› 3 › › › 14 ›	
› <i>Ohlsson</i> i Kastlösa	› 5 › › › 13 ›	
› <i>Weijne</i>	› 3 › › › 15 ›	
› <i>Larsson</i> i Mörlanda (sjuk)	› 5 › › › 11 ›	
› <i>Lindén</i>	› 3 › › › 15 ›	
› <i>Andersson</i> i Prästbol	› 4 › › › 13 ›	
› <i>Jonsson</i> i Skedsbygd	› 3 › › › 13 ›	
› <i>Falk</i>	› 3 › › › 14 ›	
› <i>Ericson</i> i Boxholm	› 5 › › › 16 ›	
› <i>Persson</i> i Norrby	› 3 › › › 14 ›	och
› <i>von Seth</i>	› 2 › › › 15 ›	

Kammarens ledamöter åtskildes härefter kl. 4.10 e. m.

In fidem
Sune Norrman.